

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1995:7

Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1995

**Rapport nr. 1, 1995 fra
Det tekniske beregningsutvalget for
inntektsoppgjørene**

**Avgitt til Administrasjonsdepartementet
17. januar 1995**

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1995

Forord

Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene ble ved kongelig resolusjon av 16. september 1994 gjenoppnevnt for en ny fireårs-periode. Samtidig ble utvalgets mandat justert noe. Det har nå denne form:

«Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal bl.a. kunne utarbeide prisprognoser.

Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget kan legge fram oppsummeringsrapporter etter inntekts-oppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Administrasjonsdepartementet.»

Administrerende direktør Svein Longva, Statistisk sentralbyrå, ble gjenoppnevnt som leder av utvalget. Som andre medlemmer ble oppnevnt: Avdelingsleder Stein Reegård, Landsorganisasjonen i Norge, direktør Olav Magnussen, Næringslivets Hovedorganisasjon, næringspolitisk sjef Leif Forsell, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag (fellesrepresentant), generalsekretær Vigdis Harsvik, Norges Fiskarlag, ekspedisjonssjef Hans Henrik Scheel, Finansdepartementet og avdelingsdirektør Bernhard Nestaas, Administrasjonsdepartementet. I samsvar med tidligere praksis deltar leder og medlemmer med rådgivere.

Beregningsutvalget legger nå fram sin første rapport etter gjenoppnevningen. Den gir i stor grad oversikt over de samme områder som utvalgets rapporter foran inntektsoppgjørene i de senere år. Det gjelder utviklingen i lønninger og inntekter, priser og konkurranseevne. Det gis en begrenset omtale av verdensøkonomien og norsk økonomi. Disse forholdene er mer utførlig behandlet i andre publikasjoner i senere tid. Som tidligere gis det anslag for prisutviklingen i inneværende år. Rapporten bygger som vanlig delvis på foreløpige og usikre oppgaver for fjoråret.

Utvalgets medlemmer, med unntak av Norges Fiskarlags medlem, har deltatt i arbeidet med rapporten. I tillegg har følgende bidratt: Forsker Torbjørn Eika, Statistisk sentralbyrå, økonomisk rådgiver Eystein Gjelsvik, Landsorganisasjonen i Norge, seniorøkonom Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, konsulent Sindre Flø, Norsk Bonde- og Småbrukarlag, rådgiverne Ingrid Rasmussen, Sigrd Russwurm og Kyrre Aamdal, Finansdepartementet, rådgiver Tormod Belgum og konsulent Cathrine Hellandsvik, Administrasjonsdepartementet.

Oslo, 17. januar 1995

Svein Longva leder

Leif Forsell

Olav Magnussen

Bernhard Nestaas

Stein Reegård

Hans Henrik Scheel

KAPITTEL 1

Den samlede inntektsutviklingen

- *Over 5 prosent økning i disponibel realinntekt for Norge i 1994 – produksjonsveksten bidrar klart mest.*

I de to siste årene har det vært markert vekst i *disponibel realinntekt for Norge*, noe som representerer et klart brudd med de forutgående 7 årene. Med unntak for 1990 hvor den disponible realinntekten økte med knappe 3 prosent har det vært svak og tildels negativ vekst helt fra 1986 til og med 1992. Foreløpige nasjonalregnskapstall for 1993 viser at veksten da igjen kom opp i nær 3 prosent. I 1994 ser veksten i disponibel realinntekt for Norge til å ha vært meget sterk. Beregningsutvalget anslår økningen til hele 5 1/2 prosent. Til tross for den markerte veksten i de to siste årene var nivået på Norges disponible realinntekt i 1994 bare knappe 2 prosent høyere enn i 1985, mens befolkningsveksten i samme tidsrom har vært på om lag 4 1/2 prosent.

Tabell 1a: Vekst i disponibel realinntekt for Norge¹⁾ . Prosent.

	Endring fra året før									
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992 *	1993 *	1994 4)
<i>Vekst i disponibel realinntekt</i>	5,5	-5,3	-0,6	-3,7	1,3	2,9	0,3	-0,9	2,9	5 1/2
<i>Bidrag til vekst, prosentpoeng:²⁾</i>										
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass ³⁾	0,6	1,4	1,5	1,0	2,3	0,4	1,9	2,1	0,9	2 1/2
Produksjonsvekst i øvrige næringer ³⁾	5,8	3,2	0,2	-2,3	-2,2	1,5	-0,5	2,0	1,7	3 1/2
Endring i bytteforholdet	-2,0	-10,1	-2,3	-1,6	2,0	0,9	-1,0	-4,1	0,0	-2
Endring i rente og stønadsbalansen overfor utlandet	1,0	0,1	0,1	-0,8	-0,8	0,1	-0,1	-0,9	0,2	1 1/2

*: Foreløpige tall

- 1) Inntektstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, dvs. innenlandske sluttleveringer inkl. lagerendring, ekskl. kapitalslit.
- 2) Uoverenstemmelser i tabellen skyldes avrunding
- 3) Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.
- 4) Beregningsutvalgets anslag

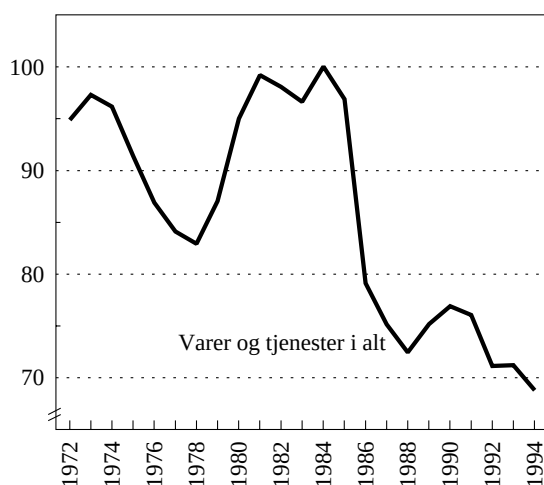
Kilde: Statistisk sentralbyrå og egne anslag

Veksten i disponibel realinntekt for Norge kan splittes i bidrag fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet («terms of trade»). Vekstbidragene er vist i tabell 1a, der bidraget fra produksjonsveksten er oppdelt videre på oljevirkosomhet og øvrige næringer. Oljevirkosomhet er definert som summen av næringene utvinning og rørtransport av olje og gass.

Bidraget fra produksjonsveksten har klart tatt seg opp gjennom første halvdel av 1990-tallet. Produksjonsutviklingen i oljevirkosomheten har gjennom lengere tid bidratt positivt til veksten i disponibel realinntekt for Norge, mens flere års tendens

til svake og tildels negative vekstbidrag fra produksjonen i de øvrige næringer først ble brutt i 1992 med et positivt vekstbidrag på 2,0 prosentpoeng. For 1994 ser bidraget ut til å ha vært rekordhøye 3 1/2 prosentpoeng som en må 10 år tilbake for å overgå. Produksjonsveksten i oljevirkksomheten var også meget høy, slik at det samlede vekstbidraget fra produksjonsvirksomhet i 1994 kan anslås til 6 prosentpoeng.

Bytteforholdet overfor utlandet har gjennomgående forverret seg i første halvdel av 1990-tallet, men endringene er beskjedne i forhold til utviklingen på 1970- og 1980-tallet. For 1994 er endringen i bytteforholdet anslått å ha gitt et negativt vekstbidrag til disponibel realinntekt på om lag 2 prosentpoeng. Reduksjon i råoljeprisen fra 1993 til 1994 var den helt dominerende faktoren bak denne utviklingen.

Figur 1.1 Bytteforholdet overfor utlandet. 1984=100

I de senere årene har inntektsbidragene fra *endringene i rente- og stønadsbalansen* vært moderate. Store overskudd på driftsbalansen med utlandet i første halvdel av 1990-tallet har bidratt til en stadig lavere nettogjeld til utlandet som isolert sett har virket i retning av lavere netto renteutbetalinger. Bidragene i perioden har imidlertid i noen grad vært preget av litt spesielle forhold. I 1991 medvirket ekstraordinært store utbetalinger av aksjeutbytte fra oljeselskaper til utenlandske eiere til at inntektsbidraget fra rente- og stønadsbalansen ble negativt. Utbetalingene av aksjeutbytte til utlandet økte ytterligere i 1992, til over 13 milliarder kroner regnet netto, mot rundt 6,5 milliarder kroner i 1991. Denne økningen må ses i lys av skattereformen og endringer i regnskapslovgivingen fom. regnskapsåret 1992, som har åpnet for høyere utbytteutdeling enn tidligere. I 1993 fikk Norges Bank forskjøvet renteinntekter opptjent i 1993 fra desember 1993 til januar 1994 noe som førte til at bidraget fra endringen i rente- og stønadsbalansen ble meget beskjeden. I 1994 vil denne forskyvningen bidra til å forsterke vekstbidraget som er anslått til 1 1/2 prosentpoeng.

En nærmere presentasjon og analyse av inntektsutviklingen for husholdningssektoren blir gitt i neste kapittel. Når det gjelder utviklingen i faktorinntekt, funksjonell og institusjonell inntektsfordeling ellers foreligger det på det nåværende tidspunkt ikke ny informasjon i forhold til inntektstallene presentert i rapport nr. 2 1994 fra Det tekniske beregningsutvalget (NOU 1994: 14). I rapport nr. 2 1995 som etter planen kommer i juni vil det bli gitt en fyldigere og mer fullstendig omtale av den samlede inntektsutviklingen i 1994.

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapningen i landet, utført av innenlandske produsenter i næringsvirksomhet og offentlig forvaltning. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* som netto verdiskaping eller nettoinntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalproduktet også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og annen faktorinntekt fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Disponibel inntekt viser hva Norge har til disposisjon til privat og offentlig konsum og til sparing. For et land er sparing det samme som summen av netto realinvestering (økning av produksjonskapitalen) og netto finansinvestering (økning av netto fordringer på utlandet). Ved å deflatere «disponibel inntekt for Norge» med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk bruk av varer og tjenester, kommer en fram til begrepet «*disponibel realinntekt for Norge*».

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de varer og tjenester Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

I nasjonalregnskapet blir det for landet som helhet og for hver næring beregnet en *faktorinntekt* som gir uttrykk for den inntekten som tilfaller arbeidskraft og kapital. Faktorinntekten beregnes som nettonasjonalprodukt (nettoproduktet for hver næring) fratrukket netto indirekte skatter. Faktorinntekten deles i *lønnskostnader* og *driftsresultat*. Lønnskostnadene omfatter lønn (inklusive andre sosiale utgifter) til lønnsinntakere samt arbeidsgiveravgift til folketrygden og andre trygdeordninger. Driftsresultatet utgjør den beregnede inntekt av produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med tildels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansinstitusjoner, ikke-personlige foretak, husholdningene og utlandet.

Offentlig forvaltning består av stats-, trygde- og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av direkte og indirekte skatter, mens de viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er subsidier og overføringer til private konsumenter.

Finansinstitusjoner består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-personlige foretak (selskaper) består av statseide foretak (inklusive statens forretningsdrift, men eksklusive offentlig eide banker), kommuneforetak og private ikke-personlige foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge, inklusive selvstendige næringsdrivende som driver ikke-finansiell virksomhet og som ikke er inkludert i foretakssektoren.

KAPITTEL 2

Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

I "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet*" i avsnitt 2.1 gjengis tall for husholdningenes disponible realinntekt slik de framkommer i nasjonalregnskapet. I "*Beregnete endringer i inntekter for utvalgte lønnstakerhusholdninger*" i avsnitt 2.2 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på lønnstakerhusholdninger, der en fokuserer spesielt på betydningen av ulik lønnsutvikling, skattesystemet og omfanget av gjeldsrenter. I "*Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 1992 til 1994*" i avsnitt 2.3 omtales utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden.

2.1 DISPONIBEL REALINNTEKT FOR HUSHOLDNINGER IFØLGE NASJONALREGNSKAPET

- *Klar økning i husholdningenes disponible realinntekt i 1994.*
- *Størst positive vekstbidrag fra lønnsinntekter og netto renteutgifter.*
- *Ubetydelig bidrag fra stønadene til realinntektsveksten i 1994.*

Tabell 2a viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster for årene 1985-1994. I forhold til konvensjonene i nasjonalregnskapet er arbeidsgiveravgift trukket ut både på inntektssiden (lønn) og utgiftssiden (direkte skatter og trygdepremier). Beregningene viser en betydelig vekst i *disponibel realinntekt for husholdningene* de fem siste årene, etter nær nullvekst gjennom de tre forutgående årene sett under ett. Veksten var i 1992 hele 4,6 prosent, men ble i 1993 redusert til 1,7 prosent. I følge Beregningsutvalgets anslag økte husholdningenes disponible realinntekt i 1994 med 2,5 prosent.

Tabell 2b viser hvordan de ulike komponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt i perioden 1985-1994.

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge, inklusive selvstendig næringsdrivende som driver ikke-finansiell aktivitet i egen regi, og som ikke er inkludert i foretakssektoren. Husholdningssektoren er den klart største av de institusjonelle hoved-sektorene i nasjonalregnskapet målt ved disponibel inntekt. I perioden 1980-1994 tilfalt mellom 57 og 68 prosent av Norges disponible inntekt husholdningene.

Med *disponibel inntekt for en husholdning* menes den inntekten som står til disposisjon til privat konsum (forbruk) eller sparing. Dette betyr at en må trekke utgifter som ikke er knyttet til konsum eller sparing, fra bruttoinntekten, for å komme fram til den disponible inntekten. Utviklingen i *disponibel realinntekt* for en husholdning blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntekt-utviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto renteutgifter og prisutviklingen.

- En husholdning kan ha *inntekt* fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt, inntekter fra næringsvirksomhet (driftsresultat), renter av bankinnskudd eller andre finansinvesteringer, og inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens næringsinntekter og trygder er hovedinntekter for husholdningsgruppene selvstendig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge nasjonalregnskapskonvensjoner regnes som konsumert i det år de anskaffes. Beregnet avkastning på konsumkapital (utenom bolig) inngår derfor ikke som inntekt i inntektsregnskapet. Husholdningene er derimot «eiere» av produksjonssektoren for bolig tjenester i regnskapet, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen i denne sektoren som en del av sin inntekt.
- *Skatten* for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengig av hvordan husholdningen innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer, fordelingen av inntekten dem imellom. Videre vil ulike former for finansinvesteringer, f.eks. BSU, aksjeplasseringer og pensjonsforsikringer påvirke skatteberegningene. Hvis finansinvesteringene, investeringer i bolig eller privat konsum (forbruk) blir finansiert ved låneopptak, vil adgangen til fradrag for gjeldsrenter påvirke skatten. Det samme gjelder for investeringer i næringsvirksomhet hvor dessuten avskrivnings- og avsetningsregler vil påvirke beskatningen av næringsinntekten.

Boks 2.1 forts. Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

- Om *renteutgifter* skal komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt for en husholdning, bør prinsipielt sees i sammenheng med hvor omfattende inntektsbegrepet er definert. Hvis næringsinntekt (driftsresultat), som er en kombinasjon av kapitalavkastning på produksjonskapital og arbeidsinnsats som selvstendig næringsdrivende, finansinntekter og beregnet avkastning av konsumkapital (egen bolig, varige konsumgoder) inngår i inntektsbegrepet, bør alle renteutgifter naturlig komme til fradrag ved beregning av disponibel inntekt. Avgrensingsproblemer oppstår når låneopptak og dermed renteutgifter har gitt opphav til inntekter som ikke regnes med ved beregning av disponibel inntekt. I nasjonalregnskapet regnes som nevnt avkastning av boligkapitalen som en del av husholdningenes inntekter, mens andre varige konsumgoder betraktes som konsumert når de er kjøpt. Husholdningenes totale netto renteutgifter trekkes fra i beregningen av disponibel inntekt i nasjonalregnskapet. I prinsippet burde en her ha skilt ut andelen av renteutgiftene som er brukt til å finansiere konsumkapital utenom bolig, men datamaterialet gir ikke grunnlag for en slik oppsplitting.
- Beregninger av *disponibel realinntekt* krever en omregning til faste priser, dvs. at en må dividere den løpende inntekten med en *prisindeks*. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks – enten konsumprisindeksen eller deflatoren for totalt privat konsum i nasjonalregnskapet. I beregningene som er basert på tall fra nasjonalregnskapet, benyttes den sistnevnte prisindeksen.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte uttrykk for *levestandard*. Ett problem i denne forbindelse er knyttet til bruk av en felles prisindeks som nevnt ovenfor. I så fall får en ikke tatt hensyn til at husholdninger kan ha ulik forbrukssammensetning og at prisene på ulike varer og tjenester varierer for ulike husholdningsgrupper. Videre bør det påpekes at offentlig konsum ikke er med i beregningene, selv om denne posten er et viktig bidrag til levestandardene. Direkte skatter kommer til fradrag i disponibel inntekt, og endringer i indirekte skatter tas hensyn til gjennom virkninger på prisene. Motytelsene, bortsett fra kontantytelser i form av stønader og pensjoner o.l., faller derimot utenfor.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene i det aktuelle året. Et eksempel på dette er såkalte «*fremmede renter*», som er avkastningen på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserste aksjegevinst/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmuligheten over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene. Slike beregninger er under arbeid i Statistisk sentralbyrå i forbindelse med den pågående hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet.

Tabell 2a: Inntekter og utgifter for husholdninger i alt. Milliarder kroner.

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994 ¹⁾
Inntekter	347,6	393,3	443,1	480,6	496,5	526,9	552,6	577,5	589,7	610
– Lønn ²⁾	205,2	232,2	261,4	275,1	279,5	290,9	303,3	313,2	322,6	337
– Driftsresultat	41,7	45,2	47,3	51,5	52,2	58,5	59,5	62,0	66,9	70
– Renteinntekter ³⁾	22,3	29,0	36,0	42,0	40,5	41,8	41,5	43,9	34,7	26
– Stønader	75,2	82,8	93,6	107,1	120,0	131,0	143,2	153,4	160,3	163
– Andre inntekter	3,2	4,1	4,8	4,8	4,4	4,7	5,0	5,0	5,1	5
– Utgifter	108,8	130,5	162,4	180,3	181,7	187,8	193,7	192,3	190,2	186
– Direkte skatter og trygdepremier ²⁾	75,8	87,6	104,2	111,5	112,2	116,9	121,8	122,5	129,6	138
– Renteutgifter	28,8	37,5	51,9	62,0	62,2	63,4	62,6	59,1	49,9	38
– Andre utgifter	4,1	5,4	6,4	6,8	7,4	7,6	9,3	10,7	10,8	10
Disponibel inntekt	238,9	262,8	281	300,3	314,9	339,1	358,9	385,2	399,5	415
Disponibel realinntekt ⁴⁾	335,4	342,5	339,0	342,2	344,0	353,1	358,9	375,5	382,3	391,7
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	1,5	2,1	-1,0	1,0	0,5	2,7	1,6	4,6	1,8	2,5

* Foreløpige tall

1) Beregningsutvalgets anslag

2) Ekskl. arbeidsgiveravgift

3) Husholdningene renteinntekter omfatter i tillegg til renter på finansobjekter, bankinnskudd m.v. også såkalte «fremmede renter» som er en beregnet renteavkastning av husholdningenes pensjons- og livsforsikringskrav. I 1993 utgjorde disse ikke-realiserede renteinntektene vel 45 prosent av de totale renteinntektene i husholdningssektoren.

4) Deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum. Prisbasis= 1991

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2b: Disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Endring i milliarder 1991-kroner hvor ikke annet framgår.¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994 ²⁾	Vekst i prosent 1994 ²⁾
Endring i disp. realinntekt	5,0	7,1	-3,5	3,2	1,8	9,2	5,8	16,8	6,6	9,4	2,5
Bidrag fra:											
Lønnsinntekter	13,5	14,5	13,1	-2,2	-8,2	-2,4	0,4	2,1	3,3	9,3	2,4
Driftsresultat	-2,0	0,4	-1,9	1,6	-1,7	3,9	-1,4	0,9	3,5	2,1	0,5
Stønader	2,9	2,3	5,1	9,1	9,0	5,4	6,8	6,4	3,8	0,5	0,1
Direkte skatter og trygdepremier	-5,5	-7,7	-11,7	-1,2	4,5	0,8	-0,1	2,4	-4,6	-6,2	-1,6
Netto renteutg.	-1,1	-2,0	-8,1	-3,5	-1,0	1,3	1,3	6,2	0,4	3,1	0,8

Tabell 2b: Disponibel realinntekt for husholdninger i alt. Endring i milliarder 1991-kroner hvor ikke annet framgår.¹⁾

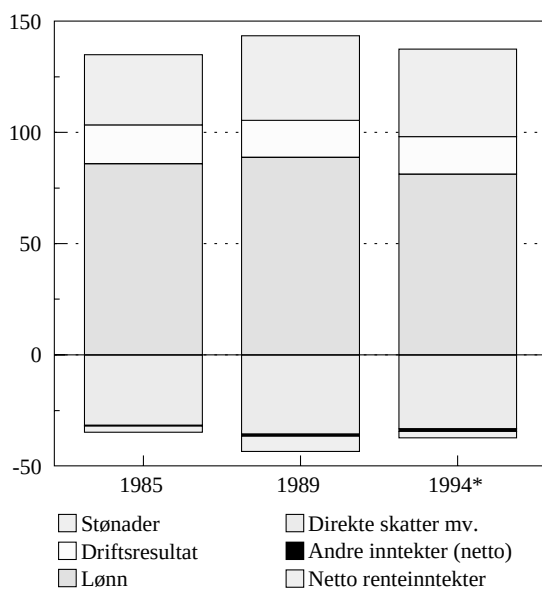
	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991*	1992*	1993*	1994 ²⁾	Vekst i prosent 1994 ²⁾
Andre inntekter netto	-2,6	-0,4	-0,2	-0,5	-0,9	0,1	-1,3	-1,2	0,1	0,7	0,2

* Foreløpige tall

- 1) Inntekts- og utgiftstall deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for privat konsum 1991 = 100.
- 2) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Nedgang i sysselsettingen sørget for at veksten i *lønnsinntektene* bidro negativt til husholdningenes disponible realinntekt i perioden 1988-1990. I 1991 var bidraget nær null, mens sterkere lønns- enn prisvekst ga positive vekstbidrag i 1992 og 1993. I 1994 var det vekst i sysselsettingen som sammen med økt reallønn sørget for det klart sterkeste vekstbidraget fra lønnsinntektene siden 1987.

* Anslag fra Beregningsutvalget.

Figur 2.1 Husholdningenes inntekter og utgifter i prosent av disponibel inntekt

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Driftsresultatet er hovedinntektskilden til selvstendig næringsdrivende. Med unntak for 1990 hvor det var sterk vekst i husholdningenes næringsinntekter, har bidraget fra driftsresultatet til økningen i disponibel realinntekt vært beskjedne og tildels negative helt fra 1985. Foreløpige regnskapstall viser imidlertid markert positivt bidrag i 1993. For 1994 er det anslått at vekstbidraget fra driftsresultat var

0,5 prosentpoeng som svarer om lag til det gjennomsnittlige vekstbidraget i første halvdel av 1990-tallet.

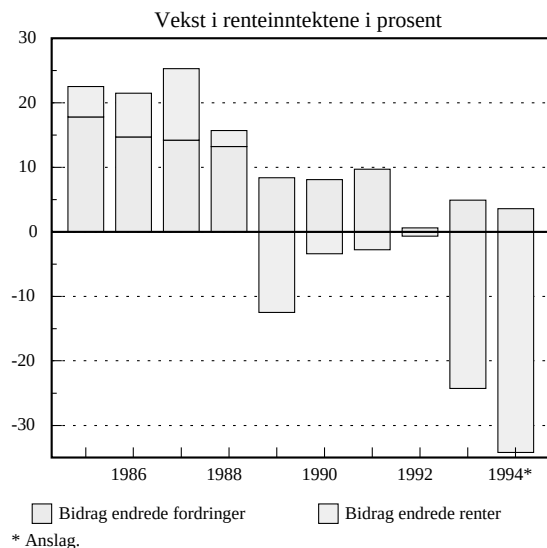
Stønadene, som er den viktigste inntektskilden til pensjonister og trygdede, har gjennom de 10 siste årene gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. Som andel av disponibel inntekt har stønadene økt fra 31,5 prosent i 1985 til vel 40 prosent i 1993 (se figur 2.1). Dette skyldes for en stor del en økning i antall eldre og utbetalte pensjoner, som er den største stønadsposten. Fra og med 1988 og til 1993 har det også sammenheng med økt arbeidsledighet og dermed økte trygdeutbetalinger. Fra 1988 og fram til 1993 utgjorde veksten i stønadene det klart viktigste bidraget til økningen i husholdningenes disponible realinntekter. Det har imidlertid vært en avtakende tendens i bidraget fra stønadsveksten helt fra toppen i 1988 og til 1993. Dette har blant annet sammenheng med en avtakende tendens i økningen i antall eldre og i antall arbeidsledige. I de senere årene har også veksten i antall uføretrygdete flatet ut. For 1994 er vekstbidraget fra stønadsutviklingen anslått til å ha kommet ned i nær null, blant annet som en følge av at antall arbeidsledige ble redusert fra året før.

Bidragene fra *direkte skatter* vil være negative selv med uendrede gjennomsnittlige skattesatser så lenge realinntektene øker. I forbindelse med innføringen av det nye skattesystemet i 1992 førte likevel lettelsene i den direkte beskatningen til et anslått bidrag på 2,4 milliarder 1991-kroner til økningen i husholdningenes disponible realinntekt. Både i 1993 og 1994 er det anslått en svak økning i gjennomsnittsskatten for husholdningene i alt, og med positiv realinntektsvekst fås dermed et negativt bidrag fra skatter i begge disse årene.

Som vist i tabell 2b, bidro utviklingen i realverdien av *netto renteutgifter* stort sett negativt til veksten i husholdningenes disponible realinntekt gjennom siste halvdel av 1980-årene. I de siste årene har denne utviklingen snudd, noe som blant annet har sammenheng med den sterke finansielle konsolideringen i husholdningene, med betydelig gjeldsnedbetaling eller økning av fordringer. For 1993 viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene bare et svakt positivt vekstbidrag fra netto renteinntekter, mens det for 1994 er anslått et vekstbidrag på nær 1 prosentpoeng.

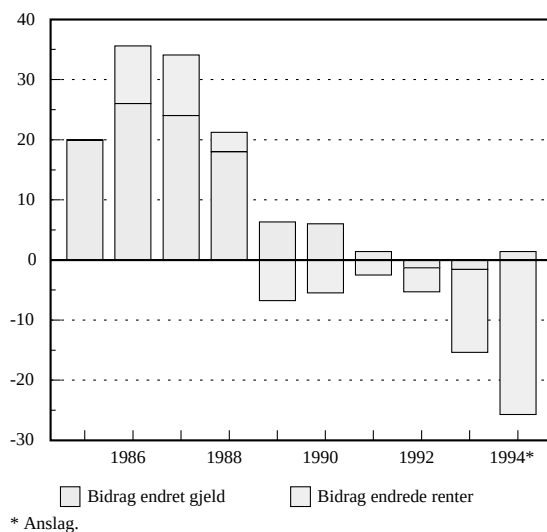
Veksten i renteinntektene og renteutgiftene kan splittes på henholdsvis endring i fordringer/gjeld og endring i gjennomsnittlige rentesatser. En slik analyse foretatt av Norges Bank, er vist i figur 2.2. De foreløpige beregningene for 1994 er gjort under endel tekniske forutsetninger, blant annet er rentenivåene i 4. kvartal 1994 antatt uforandret fra 3. kvartal.

Figuren viser at gjeldsveksten var betydelig sterkere enn fordringsveksten i årene før 1988, hvorefter det motsatte har vært tilfelle. *Renteutgiftene* nådde en topp i 1988 og har deretter, med unntak for en meget liten økning i 1990, blitt redusert stadig mer hvert år frem til og med 1994. Ifølge Norges Banks beregninger utgjorde renteutgiftene i 1994 nominelt bare 60 prosent av nivået i 1988. Nedgangen i renteutgiftene i de fire siste årene er i hovedsak styrt av nedgangen i rentenivået og bare i liten grad av utviklingen i husholdningenes brutto gjeld. For 1994 viser disse beregningene at rentenedgangen bidro med knappe 26 prosentpoeng til den kraftige nedgangen (vel 24 prosent) i renteutgiftene.

Figur 2.2a Husholdningenes renteinntekter. Vekst i prosent¹⁾

Kilde: Norges Bank

Figur 2.2b Husholdningenes renteutgifter. Vekst i prosent¹⁾

1. Norges Banks beregninger avviker fra Statistisk sentralbyrås, som en følge av ulike metoder og forskjeller i datamaterialet. Veksten i renteinntekter og -utgifter i figurene 2.2a og 2.2b vil derfor ikke samsvare helt med de tilsvarende tallene i tabell 2a og 2b. Forholdet mellom de ulike bidragene vil likevel være omtrent de samme.

Kilde: Norges Bank

I de seks siste årene har endringer i rentesatsene bidratt negativt, mens endringene i bruttfordringene har bidratt positivt til veksten i husholdningenes renteinntekter. De årlige endringene i *renteinntektene* var forholdsvis beskjedene i årene

1989 til 1992, men har i de siste to årene som en følge av den sterke rentenedgangen falt kraftig. Ifølge Norges Banks anslag bidro nedgangen i rentesatsene i 1994 med vel -34 prosentpoeng, mens fordringsveksten bidro positivt med knappe 4 prosentpoeng.

Disponibel realinntekt og antall personer

Inntektstall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. Nedenfor er det derfor gitt tall for husholdningenes gjennomsnittsinntekt og realinntektsutvikling pr. person.

Disponibel inntekt i husholdningssektoren regnet pr. person kan anslås til 95 400 kroner i 1994. Med omtrent 2,4 personer i gjennomsnitt pr. husholdning (Folke- og boligtellingsen 1990) blir gjennomsnittlig disponibil inntekt pr. husholdning om lag 229 000 kroner.

Tabell 2c viser årlig prosentvis vekst i disponibil realinntekt i husholdningssektoren regnet pr. person i perioden 1985-1994. Veksten i 1993 er anslått til 1,2 prosent. Beregningsutvalgets anslag for veksten i disponibil realinntekt pr. person i 1994 er 1,9 prosent som er på linje med den gjennomsnittlige årlige veksten i femårsperioden 1990 til 1994. Til sammenlikning var den gjennomsnittlige veksten fra 1985 til 1989 0,4 prosent.

Tabell 2c: Vekst i disponibil realinntekt pr. person.¹⁾ Prosent.

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991 *	1992 *	1993 *	1994 ²)
Disponibel realinntekt pr. person	1,1	1,8	-1,5	0,3	0,2	2,4	1,2	4	1,2	1,9

* Foreløpige tall

1) Basert på tall for folkemengden ved utgangen av året

2) Beregningsutvalgets anslag

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Det foreligger på det nåværende tidspunkt ikke ny informasjon om veksten i disponibil realinntekt i husholdningssektoren fordelt på lønnstakere, selvstendig næringsdrivende og trygdede i forhold til tallene gitt i tabell 2c i Beregningsutvalgets rapport nr. 2 1994 (NOU 1994: 14).

2.2 BEREGBNEDE ENDRINGER I INNTEKTER FOR UTVALGTE LØNNSTAKERHUSHOLDNINGER

- Inntektsskattereglene for 1993, 1994 og 1995 er i all hovedsak en videreføring av skattereglene for 1992. For lønnstakere som har hatt en lønnsvekst om lag på linje med justeringen av inntektsgrensene i skattesystemet har skattereglene i liten grad påvirket utviklingen i reallønn etter skatt siden 1992. Lønnstakere som har hatt en lønnsvekst på 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994, som tilsvarer anslått gjennomsnittlig årslønnsvekst, har isolert sett hatt en økning i reallønn etter skatt på vel 1 prosent fra 1993 til 1994. For lønnstakere med netto renteutgifter kan rentefallet ha bidratt til en større vekst i disponibil realinntekt i perioden.*

Under lønnsoppgjør forhandles det om lønnsutviklingen og ikke om den totale inntektsutviklingen for ulike grupper av lønnstakerhusholdninger. Skatter og økning i priser vil bidra til at realverdien av det lønnstillegget som lønnstakeren mottar blir mindre enn det nominelle lønnsstillegget det forhandles om. Det er derfor alminnelig interesse for beregninger som belyser hvordan skatter og priser påvirker *reallønn etter skatt*.

For mange lønnstakerhusholdninger har utviklingen etter 1992, i inntekt som er disponibel til konsum, i større grad vært påvirket av endringer i rentenivået enn av endringer i skattereglene, jf. også omtale i "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet*" i avsnitt 2.1. Vi skal derfor også se på utviklingen i *disponibel realinntekt* (lønnsinntekt fratrasket skatt og netto kapitalutgifter deflater med konsumprisindeksen) for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Dette inntektsbegrepet er klart snevrere enn det som er brukt i "*Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet*" i kapittel 2.1 (som bygger på nasjonalregnskapets definisjon).

Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 1992 til 1994 for utvalgte lønnstakerhusholdninger

Reglene for beskatning av inntekt har i stor grad vært uendret i perioden 1992 til 1994. Maksimal skatt på alminnelig inntekt er for lønnstakere 28 prosent i disse årene. Samlet maksimal marginalsatt på lønn var 48,8 prosent i 1992 og 49,5 prosent i 1993 og 1994. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene 1992 til 1995 fremgår i vedlegg V, tabell 2b.

Beregningsutvalget har i tabell 2d beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for følgende grupper:

- Lønnstakere med en lønnsinntekt i 1993 på henholdsvis 200 000 kroner og 350 000 kroner. Beregningene er utført for henholdsvis enslige lønnstakere, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller arbeider og har to barn. Det er beregningsmessig forutsatt at barna er mellom 3 og 12 år.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Utvalget har i beregningene i tabell 2d lagt til grunn en lønnsvekst på 2,9 prosent fra 1992 til 1993 og 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994. Dette tilsvarer gjennomsnittlig årslønnsvekst i perioden. Konsumprisindeksen økte med 2,3 prosent fra 1992 til 1993 og 1,4 prosent fra 1993 til 1994.

Tabell 2d: Bereregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1993	Netto fradrag utover standardfradrag i 1993	1992-1993	1993-1994
200 000 kroner			
<i>Enslig lønnstaker</i>	0 kr	0,5	1,2
<i>uten barn¹⁾</i>	20 000 kr	0,5	1,2
	50 000 kr	0,5	1,2
<i>Ektepar med én inntekt</i>	0 kr	0,1	1,1
<i>og 2 barn²⁾</i>	20 000 kr	0,1	1,1

Tabell 2d: Bereregnet endring i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Prosentvis endring.

Lønnsinntekt i 1993	Netto fradrag utover standardfradrag i 1993	1992-1993	1993-1994
	50 000 kr	0,1	1,1
350 000 kroner			
<i>Enslig lønnstaker</i>	0 kr	0,1	1,2
<i>uten barn¹⁾</i>	50 000 kr	0,1	1,2
	100 000 kr	0,1	1,2
<i>Ektepar med én inntekt</i>	0 kr	-0,1	1,1
<i>og 2 barn²⁾</i>	50 000 kr	0,0	1,1
	100 000 kr	0,0	1,1
<i>Ektepar med 2 barn,</i>	0 kr	0,3	1,1
<i>hvor den ene ektefellen</i>	50 000 kr	0,3	1,2
<i>tjener 200 000 kroner og</i>	100 000 kr	0,3	1,2
<i>den andre 150 000 kroner³⁾</i>			

1) Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.

2) Ektepar med én inntekt vil bli liknet i klasse 2.

3) Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Tabell 2d viser at reallønnen etter skatt var om lag uendret eller økte noe fra 1992 til 1993 for de valgte eksemplene. Tabellen viser at reallønnen etter skatt økte med vel 1 prosent fra 1993 til 1994 med de forutsetninger som er benyttet her. Det henger hovedsakelig sammen med at lønnsveksten som er lagt til grunn er høyere enn prisveksten fra 1993 til 1994.

Veksten i årslønn for voksne industriarbeidere var i følge NHO's lønnsstatistikk 2,4 prosent fra 1992 til 1993. For lønnstakere med en inntekt på om lag 200 000 kroner og en lønnsvekst på 2,4 prosent, var reallønnen etter skatt om lag uendret. For lønnstakere med 350 000 kroner i lønn og med en lønnsvekst på 3,6 prosent fra 1992 til 1993, eller om lag som gjennomsnittet for ledende funksjonærer i NHO-bedrifter, økte reallønnen etter skatt med om lag 0,6 prosent. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt fra 1992 til 1993.

For lønnstakere med 200 000 kroner i inntekt og en lønnsvekst på 3 prosent eller om lag som anslått for gjennomsnittet av voksne industriarbeidere, økte reallønnen etter skatt med om lag 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994. For lønnstakere med 350 000 kroner i inntekt og en lønnsvekst på 3,4 prosent, eller om lag som for ledende funksjonærer, økte reallønnen etter skatt med om lag 1 3/4 prosent fra 1993 til 1994. Når en forutsetter at netto fradragene vokser i takt med lønnen, vil størrelsen på fradragene i liten grad påvirke veksten i reallønn etter skatt fra 1993 til 1994.

Den gjennomsnittlige årslønnsveksten for ansatte i staten er anslått til 2,6 prosent fra 1992 til 1993 og til om lag 2,1 fra 1993 til 1994. Anslagene bygger på tall for gjennomsnittlig lønnsnivå. I 1992 var gjennomsnittlig årslønn i staten 203 400 kroner. For lønnstakere med en lønnsinntekt på 200 000 kroner i 1993 og en lønnsvekst om lag som for gjennomsnittet av statlig ansatte var reallønnen etter skatt om lag uendret eller økte svakt fra 1992 til 1993, mens reallønnen etter skatt økte med om lag 3/4 prosent fra 1993 til 1994.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i inntekt etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).
- Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller nesten alle lønnstakere.
- Ved beregning av endring i reallønn etter skatt har en illustrasjonsmessig også foretatt beregninger for utvalgte husholdninger med fradrag utover minstefradraget, for eksempel i form av gjeldsrenter. Det er rent beregningsmessig lagt til grunn at gjeldsrentene over tid øker i takt med lønnen, dvs. at fradragene utgjør en fast andel av lønnsinntekten.
- En har ikke tatt hensyn til de store individuelle og varierende mulighetene til å tilpasse seg endringer i skattesystemet.
- Barnetrygd regnes som negativ skatt. Andre overføringer fra offentlige budsjetter er det ikke tatt hensyn til.
- Det er brukt samme prisindeks for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn.

Det er en selvfølge at beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Over kortere perioder, med små strukturelle endringer i sammensetning av inntekter og husholdninger, kan en trekke noe mer generelle konklusjoner om inntektsutviklingen for de ulike husholdningstypene enn det de sterkt forenklede forutsetningene skulle tilsa. Beregningsmåten tilsier likevel at det ikke legges vekt på mindre avvik mellom gruppene.
- Siden det forhandles bare om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnen være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntekts-skatte og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til forsørgerfradraget i skatt og barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til reallønn etter skatt ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med konsumprisindeksen.

I vedlegg V, tabell 2a er det gjengitt beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1992/1993 og 1993/1994 for flere grupper. Det er tatt utgangspunkt i samme data som i tabell 3a.

Nærmere om virkningen av rentendringer for utvalgte lønnstakerhusholdninger fra 1992 til 1994

I tabell 2d er det beregningsmessig antatt at fradragene vokser i takt med lønnen. Legger en til grunn at renteutgiftene ble redusert fra 1992 til 1993, vil skatten isolert sett øke og bidra til lavere reallønn etter skatt. Imidlertid vil *disponibel realinntekt*

(definert som lønnsinntekt fratrukket skatt og netto kapitalutgifter deflatert med konsumprisindeksen) øke som følge av et rentefall for husholdninger med gjeld. Begrepet disponibel realinntekt, slik det er brukt i dette avsnittet, er mer i tråd med nasjonalregnskapets definisjon ved at netto renteutgifter blir fratrukket inntekt etter skatt, jf. også "[Disponibel realinntekt for husholdninger ifølge nasjonalregnskapet](#)" i avsnitt 2.1.

I første del av "[Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene](#)" i kapittel 2 ble det gjengitt tall for utviklingen i husholdningenes renteinntekter og renteutgifter, jf. figurene 2.2a og b. Nedenfor er det foretatt beregninger for utvalgte eksempler som viser endring i disponibel realinntekt når en legger til grunn Norges Banks anslag på gjennomsnittlig endring i renteutgifter i perioden.

For en enslig lønnstaker med 200 000 kroner i lønnsinntekt og gjeldsrenter på 20 000 kroner i 1992, økte disponibel realinntekt med 2,4 prosent fra 1992 til 1993, når en legger til grunn at renteutgiftene ble redusert med 15,4 prosent og at reallønnsveksten var 0,6 prosent fra 1992 til 1993. Til sammenligning økte reallønnen etter skatt med bare 0,3 prosent for tilsvarende lønnstakerhusholdning, når fradraget forutsettes å vokse i takt med den nominelle lønnen.

Tilsvarende økte disponibel realinntekt med 4,2 prosent fra 1993 til 1994 for en enslig lønnstaker med 200 000 kroner i lønnsinntekt, gjeldsrenter på 20 000 kroner i 1993 som ble redusert med 24,3 prosent til 1994 og som har hatt en reallønnsvekst fra 1993 til 1994 på 1,3 prosent. Dersom en i stedet forutsetter at gjeldsrentene vokser i takt med den nominelle lønnen, ville reallønnen etter skatt øke med bare 1,2 prosent for tilsvarende lønnstakerhusholdning, jf. tabell 2d.

Virkningene av rentefallet de siste årene avhenger naturlig nok av den enkelte husholdnings gjelds- og fordringsposisjon. I vedlegg IV i tilsvarende rapport for 1994 (NOU1993:7) er det gjengitt tabeller som viser gjennomsnittlig rentefradrag mv. fordelt etter lønnstakerens lønnsinntekt.

Beregnete virkninger av endringer i skattereglene fra 1994 til 1995 for utviklingen i lønnsinntekt etter skatt

Kort om endringer i skatteregler fra 1994 til 1995

Skattereglene for 1995 er, i likhet med skattereglene for 1993 og 1994, grovt sett en videreføring av skattereformen 1992. Standard bunnfradrag og progresjonsgrenser er økt med om lag 2 prosent fra 1994 til 1995, klassefradragene er imidlertid holdt nominelt uendret. Inntektsskattesatsene er holdt uendret fra 1994. Satsene for barnetrygden er justert med 1,5 prosent fra 1994 til 1995. Videre er takstene på all fast eiendom (utenom skog) økt med 10 prosent og det er innført en ekstra sats ved beregning av inntekt (fordelsbeskatning) av egen bolig. Satsen er økt til 5 prosent (2,5 prosentpoeng høyere en normalsatsen) for den delen av likningstaksten som overstiger 440 000 kroner. Samtidig er bunnfradraget for beregning av inntekt av egen bolig økt fra 35 000 kroner til 50 000 kroner.

Dette skatteopplegget innebærer isolert sett om lag uendret gjennomsnittsskatt ved en lønnsvekst om lag på linje med justeringen av beløpsgrensene (2 prosent). Siden alminnelig inntekt skattlegges med 28 prosent både i 1994 og 1995, vil *nivået* på fradragene isolert sett ha liten betydning for utviklingen i inntekt etter skatt. Hvis utviklingen i lønnstakernes netto fradrag avviker fra veksten i lønnen vil det imidlertid påvirke veksten i inntekt etter skatt. Den isolerte virkningen av at klassefradragene holdes nominelt uendret er en innstramming på 127 kroner for skattytere i klasse 1. Blant annet som følge av at forsørgerfradraget i skatt er holdt nominelt uendret fra 1994 til 1995, og at barnetrygden øker mindre enn forventet vekst i inntektene, kan veksten i inntekt etter skatt isolert sett bli noe lavere for lønnstakere

med barn enn for lønnstakere uten barn, når en ellers legger til grunn en lønnsvekst på 2 prosent fra 1994 til 1995. For lønnstakere som har boliger med en likningstakst under 150 000 kroner i 1994 vil endringene i boligbeskatningen trekke i retning av noe lavere inntektsskatt, mens lønnstakere med boliger høyere likningstakst isolert sett vil få en skatteskjerpelse. Den generelle takstøkningen på fast eiendom trekker også i retning av at skatt på fritidsboliger mv. øker noe fra 1994 til 1995.

Isolert virkning av endret lønnsvekst fra 1994 til 1995 for utviklingen i lønnsinntekt etter skatt

Tabell 2e illustrerer hvordan lønnsinntekt etter skatt i 1995 isolert sett påvirkes av at lønnen i 1995 endres med 1 prosent. Det er skjønnsmessig lagt til grunn at fradrag uten om standardfradrag endres i takt med lønnen. For alle husholdningene endres inntekt etter skatt prosentvis mindre enn lønningene. Skattesystemet betyr noe mer for virkningene av alternative lønnsendringer på inntekt etter skatt for høye lønnsinntekter og for barnefamiliene. Det skyldes at marginals-katten særlig for disse gruppene er høyere enn gjennomsnittsskatten og at barnetrygd og forsørgerfradrag i skatt er fastlagt i nominelle kronebeløp. Et annet karakteristisk trekk er at endringen i inntekt etter skatt er den samme i de fleste eksemplene med lønnstakere med samme inntektsnivå, men med ulike fradrag.

Tabell 2e: Isolert endring i nominell lønnsinntekt etter skatt ved 1 prosent endring i lønnsinntekten. Utvalgte lønnstakerhusholdninger¹⁾

Lønnsinntekt i 1995-kroner	Nettofradrag utover standardfradrag (kroner)	Prosentvis vekst		
		Enslig uten barn	Ektepar med én inntekt, 2 barn, 10 og 7 år	Ektepar, 2 inntekter ²⁾ , 2 barn, 10 og 7 år
125 000	0	0,9	0,7	
	20 000	0,9	0,7	
200 000	0	0,9	0,7	
	20 000	0,9	0,7	
250 000	0	0,7	0,8	0,8
(150 000 + 100 000)	50 000	0,8	0,8	0,8
350 000	0	0,8	0,7	0,8
(200 000 + 150 000)	50 000	0,8	0,7	0,8
400 000	0	0,8	0,7	0,7
(250 000 + 150 000)	50 000	0,8	0,7	0,7

1) Barnetrygden regnes som negativ skatt.

2) Inntektene er fordelt mellom ektefellene som antydnet i forspalten

2.3 UTVIKLINGEN I PENSJONSYTELSE FRA FOLKETRYGDEN FRA 1992 TIL 1994

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon (som er et grunnbeløp (G) for enslige og 0,75 G for ektefeller), særtillegg og tilleggspensjon. Minstepensjonen består av grunnbeløp (1 1/2 for ektepar), særtillegg og kom-

pensasjonstillegg (fram til 1.5.1992). Særtillegget kan oppfattes som en minimums tilleggspensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden ble endret 1.mai 1992, 1. mai 1993 og 1. mai 1994. Fra 1.mai 1992 økte grunnbeløpet med 1 000 kroner til 36 500 kroner.¹ Fra 1. mai 1993 ble grunnbeløpet i folketrygden økt med 800 kroner til 37 300 kroner. Etter forslag fra Regjeringen ble særtillegget for minstepensjonistektepar økt til det dobbelte av særtilleggssatsen for enslige fra og med 1. januar 1994, dvs. fra 109,6 prosent til 121,0 prosent. Fra 1. mai 1994 ble grunnbeløpet økt med 780 kroner til 38 080 kroner.

Pensjonister har rett til særfradrag for alder, uførhet m.v. ved skatteliggingen. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer at minstepensjonister uten netto formue ikke skal betale skatt. Disponibel inntekt for minstepensjonister uten andre inntekter blir dermed lik minstepensjonen. Skattereduksjonsregelen medfører at også pensjonister med inntekt noe utover minstepensjonen ikke betaler skatt.

Gjennomsnittlig årlig minstepensjon var i 1993 59 440 kroner for enslige og 96 128 kroner for ektepar. I 1994 var gjennomsnittlig årlig minstepensjon 60 701 kroner for enslige og 102 496 kroner for ektepar. Tabell 2f nedenfor viser beregnet vekst i minstepensjon og vekst i disponibel realinntekt for minstepensjonister uten andre inntekter eller formue. Ved omregning til realinntekter har en brukt konsumprisindeksen.

Tabell 2f: Utviklingen i minstepensjonene. Prosentvis endring pr. år.

	1992-1993	1993-1994
Utbetalt pensjon		
Enslig	2,4	2,1
Ektepar	2,4	6,6
Disponibel realinntekt		
Enslig	0,1	0,7
Ektepar	0,1	5,1

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin inntekt i takt med økningen i grunnbeløpet. Fra 1992 til 1993 var den isolerte økningen i grunnbeløpet 2,4 prosent. Økningen i konsumprisene fra 1992 til 1993 var 2,3 prosent.

Økningen i særtillegget for minstepensjonistektepar fra 1.1. 1994 har ført til at også enkelte pensjonistektepar som var tilleggspensjonister i 1993 fikk høyere pensjon som følge av at særtilleggssatsen ble økt. Pensjonistektepar med tilleggspensjon mellom 109,6 og 121 prosent av G har hatt en sterkere vekst i samlet pensjon enn økningen i grunnbeløpet (mellom 6,6 og 2,1 prosent).

Det er flere årsaker til at gjennomsnittlig pensjonsinntekt for pensjonister sett under ett reelt sett har økt de siste årene. Foruten økninger i grunnbeløpet, mottar en stadig større del av pensjonistene tilleggspensjon. Gjennomsnittlig tilleggspensjon øker dermed etter hvert som nye pensjonistkull kommer til, selv om ikke pensjonen

1. I tillegg ble det innenfor rammen av trygdeoppgjøret gitt andre inntektshevende tiltak. Dersom de samlede bevilgningene gitt ved trygdeoppgjøret i 1992 hadde blitt brukt til å regulere grunnbeløpet ville det gitt en økning i grunnbeløpet på 2,6 prosent fra 1992 til 1993, dvs. 0,2 prosentpoeng mer enn den faktiske økningen i G.

for den enkelte pensjonist øker. For pensjonister med minstepensjon har også endringer i særtillegget påvirket utviklingen.

Kommentarene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

For den *disponible* realinntekten kan resultatet variere noe, avhengig av pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

KAPITTEL 3

Lønnsutviklingen i senere år.

- Gjennomsnittlig årslønnsvekst for alle fra 1993 til 1994 er anslått til 2 3/4 prosent.

For arbeidergrupper er årslønnsveksten anslått til noe i underkant av 3 prosent for industriarbeidere, 1 1/4 prosent for arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet, 2 1/4 prosent i landtransport og 3 prosent i hotell og restaurantvirksomhet. For funksjonærgrupper er årslønnsveksten beregnet til 3,5 prosent for funksjonærer i NHO-bedrifter. I forretnings- og sparebanker og forretningsmessig tjenesteyting er anslaget henholdsvis 3,8 og 2,8 prosent. I forsikringsvirksomhet er årslønnsveksten beregnet til 5,0 prosent og i varehandelen til 3 prosent. I det offentlige er lønnsveksten fra 1993 til 1994 foreløpig anslått til 2,1 prosent i staten og 2 1/3 prosent i kommunene.

Lønnsveksten for enkelte grupper er påvirket av endringer i aldersstrukturen. Overhenget til 1995 for alle grupper sett under ett, er anslått til om lag 1 prosent. Dette er noe lavere enn samlet overheng til 1994. I staten er overhenget til 1994 anslått til 0,9 prosent og i kommunene til 3/4 prosent. For funksjonærer i NHO-bedrifter er anslaget 1,4 prosent, for forretningsmessig tjenesteyting 0,8 prosent og for forretnings- og sparebanker 1,2 prosent. For industriarbeidere er anslaget 1 prosent.

3.1 LØNNSUTVIKLINGEN FOR HOVEDGRUPPER AV LØNNSTAKERE

I likhet med tidligere legger Beregningsutvalget i dette kapitlet fram en del statistikk og beregninger som er ment å gi et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 1993 til 1994 og dessuten anslag på lønnsoverhenget til 1995 for ulike grupper.

Beregningene bygger i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. Utvalget understreker at en med dette ikke har tatt standpunkt til eventuelle andre prinsipper som partene måtte ønske å legge til grunn under forhandlinger.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Med årslønn for en lønnstakergruppe menes gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid.

Beregningene av årslønnsvekst er ført fram til 1994 og gjengis i tabell 3a. De bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. I tabell 3a presenteres også beregnet gjennomsnittlig årslønn i kroner.

Tabell 3a er videre basert på oppgaver for time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dette innebærer at lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje – eksempelvis skifttillegg og ulempetillegg – er med i tallene.

For de lønnstakergrupper hvor det ikke foreligger lønnsstatistikk for 1994, er lønnsveksten fra 1993 til 1994 anslått på grunnlag av overhenget til 1994, oppgaver over tariff tillegg i 1994 og anslag på lønnsglidningen i 1994. For bank og forsikring har en i tillegg til lønnsstatistikk for 1994, opplysninger om lokale tillegg til

Boks 3.1 Grunnlaget for beregning av årslønn

For de fleste grupper av lønnstakere innhentes det nå lønnsstatistikk. Det kan være noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene, og til dels brukes forskjellige lønnsbegrep. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene. Videre innhentes statistikken på forskjellige tidspunkter. For lønnsutviklingen for arbeidere i NHO-bedrifter gis det oppgaver for hvert kvartal. Dessuten beregnes årsgjennomsnitt. Andre grupper har stort sett ett tellingstidspunkt i året, for de fleste 1. september eller 1. oktober. Disse ulike forholdene bør en være oppmerksom på ved sammenlikning mellom lønnstakergruppene. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a ha sammenheng med lavlønsprofil ved tariffoppgjørene og med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks alder, utdanning og endringer i andelen menn/kvinner).

Tabell 3a bygger som hovedregel på statistikk for heltidsansatte. Bare for arbeidere i LO/NHO-området er deltidsansatte inkludert. I enkelte av de andre områdene tabellen dekker, står imidlertid deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I kommunal- og fylkeskommunal virksomhet (ekskl. skolesektoren) antas det at om lag 1/3 av årsverkene blir utført av ansatte på deltid og i varehandelen om lag 1/5.

Dersom lønnsutviklingen for deltidsansatte i et område avviker fra utviklingen for heltidsansatte, vil lønnsveksten for heltidsansatte og deltidsansatte sett under ett, være en annen enn tabellen viser. Med lavere lønnsnivå regnet pr. timeverk for deltidsansatte enn for heltidsansatte, som er det normale, vil en øking i andelen av årsverkene utført av deltidsansatte trekke lønnsveksten ned for et område. På den annen side har lavlønnstillegg ved lønnsoppgjørene som regel kommet en stor del av de deltidsansatte til gode. Når det gjelder lønnsutviklingen for deltidsansatte, vises det til vedlegg III i rapport nr. 2/1994 (NOU 1994:14). Vedlegget vil bli oppdatert med 1994-tall i rapport nr. 2 i år.

bestemte datoer i 1994. For funksjonærene i NHO-bedrifter foreligger det foruten lønnsstatistikk for 1994 opplysninger om tidspunkter for lønnsreguleringer i løpet av 1994.

Tabell 3a viser at lønnsutviklingen de siste årene har variert endel mellom de ulike gruppene. Ansatte i varehandelen, funksjonærer i forretningsmessig tjenesteyting, forretnings- og sparebanker og i NHO-bedrifter, har hatt den sterkeste prosentvise lønnsveksten sett under ett i den perioden tabellen dekker. For ansatte i varehandel må den forholdsvis sterke prosentvise lønnsveksten ses i sammenheng med at det ofte har vært gitt like kronetillegg i oppgjørene. I varehandelen og i forretningsmessig tjenesteyting har også ledende funksjonærer hatt en lønnsutvikling i overkant av gjennomsnittet i perioden 1984-93.

Den laveste gjennomsnittlige lønnsveksten har en hatt blant enkelte arbeidergrupper i privat sektor og for offentlige ansatte. Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved betraktning av utviklingen i ett enkelt år.

Et veiet gjennomsnitt av anslagene i tabell 3a, gir en samlet årslønnsvekst på om lag 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994. Gruppene i tabell 3a mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i alle sektorer.

Tabell 3a viser også gjennomsnittlig lønnsnivå for alle innen hver gruppe og for noen grupper også for lønnstakere i ledende stillinger. Gjennomsnittlig årslønns-

Boks 3.2 Metoder for beregning av årslønn

Utgangspunktet for beregningene er gjennomsnittlig årslønn og årslønnsutvikling for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk. Ved beregningen forutsettes det at det gis en godtgjørelse for ferie- og sjukefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Metoden for beregning av årslønn og årslønnsvekst i tabell 3a, er annerledes for arbeidere i NHO-bedrifter enn for de andre gruppene i tabellen. Hovedårsaken til ulik metode er at for arbeidere registrerer en timefortjenesten for alle kvartaler, mens en for de fleste grupper av månedslønte bare registrerer månedsfortjenesten en gang i året.

For arbeidere i NHO-bedrifter beregnes årslønn og årslønnsvekst ved å legge til grunn gjennomsnittlig timefortjeneste eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke (40 t/uke før 1987) multiplisert med 1950 timer i året (2080 timer før 1987). Beregningen tar utgangspunkt i gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid pr. uke etter NHO's oppgaver over dagtidarbeidere, 2-skiftarbeidere o.s.v.

For månedslønte i tabell 3a beregnes årslønn for et bestemt år ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks i september. En kan dermed anslå økingen i månedsfortjenesten siden september året før. For funksjonærer i NHO-bedrifter og i forretningsmessig tjenesteyting fordeles total lønnsøkning på bestemte tidspunkter i løpet av året. For andre grupper deles økingen i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Beregningsmåten fører til at fordelingen av veksten på de enkelte år er usikker.

nivå for alle grupper under ett i tabell 3a, kan beregnes til om lag kr 214 000 i 1993. I følge nasjonalregnskapet utgjorde gjennomsnittlig lønn pr. normalårsverk² om lag kr 206 000 i 1993.

Tabell 3a: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere		Bygg- og anlegg		Landtransport	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	I alt	I alt	I alt	Byggeev.						
1984-85	7,4	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5
1985-86	10,4	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1
1986-87	8,6	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0
1987-88	6,1	5,8	5,5	6,7	6,7	5,6	4,7	8,4	9,4	4,9
1988-89	3,9	5,0	1,2	2,7	4,7	3,6	2,3	4,5	2,6	6,4
1989-90	4,6	5,6	1,7	1,0	4,6	5,7	4,6	6,7	6,8	5,9

2. Se vedlegg IV for definisjon av lønn pr. normalårsverk og årslønn

Tabell 3a: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Arbeidere i NHO-bedrifter ¹⁾					Funksjonærer i NHO-bedrifter		Varehandel		Hotell og restaurant ²⁾
	Arbeidere		Bygg- og anlegg		Landtra nsport	I alt	Ledende	I alt	Ledende	
	I alt	Industri	I alt	Byggev.						
1990-91	4,8	4,8	3,4	1,8	6,1	5,8	5,6	5,6	6,9	6,6
1991-92	3,0	3,0	2,5	0,9	2,1	4,3	4,3	3,7	4,3	3,3
1992-93	2,8	2,4	2,7	1,3	1,9	3,7	3,6	3,2	2,9	1,7
1993-94	2 3/4	3	1 1/4 ⁶⁾	2 1/4	2 1/4	3,5	3,4	3	-	3
1984-94	69,3	70,6	59,1	53,7	61,9	76,2	70,1	82,7	-	72,7
Gj.sn.	5,4	5,5	4,8	4,4	4,9	5,8	5,5	6,2	-	5,6
1989-94	19,3	20,2	12,1	7,5	18,1	25,2	23,4	24,2	-	22,2
Gj.sn.	3,6	3,8	2,3	1,4	3,4	4,6	4,3	4,4	-	4,1
Årslønn 1993	197.300	189.200	209.300	194.900	171.700	256.800	373.000	199.700	319.800	149.000
Årslønn 1994 ⁷⁾	202.700	194.900	211.900	199.200	175.500	265.800	385.700	-	-	-

- 1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Arbeiderne omfatter bare de som inngår i NHO's kvartalsstatistikk.
- 2) I perioden 1984-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentlønte og timelønne med. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for måneds- og timelønne.
- 3) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. Oslo og Bærum er ikke med i tallene for de siste fire årene.
- 4) Lønnsveksten for de tre siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn i tidligere år, jfr definisjon i teksten om skoleverket.
- 5) Før 1991 omfattet gruppen byråsjef, underdirektør og ekspedisjonssjef. Ekspedisjonssjefer ble tatt ut av tariffområdet i 1991. For 1991-92 omfatter gruppen byråsjef og underdirektør, mens avdelingsdirektører er inkludert for 1992-93. Lokale forhandlinger pr 1. mai 1993 på 0,4 prosent er ikke med i veksttallet for 1992-93.
- 6) Korrigert for nedgangen i antall arbeidede timer i oljerelatert virksomhet og for omgjøring av direkte lønn til indirekte lønnskostnader i anleggsvirksomhet (f eks brakketillegg og klesgodtgjørelse), blir årslønnsveksten om lag 2 1/2 prosent.
- 7) Årslønn for 1994 er beregnet for de gruppene det på nåværende tidspunkt foreligger lønnsstatistikk i 1994 for.

Merknad: I vedlegg V, tabell V2a, er det beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1992-93 og 1993-94 for de samme gruppene som er med i denne tabellen.

Tabell 3a forts.: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Staten		Kommunene ³⁾		Skolesektor ⁴⁾	Forretningsm. tjenesteyting	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende ⁵⁾	I alt	Helse	I alt	I alt	Ledende
1984-85	7,4	7,4	7,5	7,5	6,2	8,5	8,9	7,9	8,0	7,5	
1985-86	10,4	10,0	11,6	9,9	10,5	9,8	10,0	10,9	10,1	10,1	
1986-87	8,6	8,1	10,8	10,5	4,6	8,0	7,4	8,5	10,6	7,0	
1984-85	8,1	8,1	6,7	7,3	7,0	7,4	7,3	8,1	6,8	8,5	8,4

Tabell 3a forts.: Beregnet årslønnsvekst for noen grupper.

År	Forretnings- og sparebanker		Forsikring		Staten		Kommunene ³⁾		Skolesektor ⁴⁾	Forretningsm. tjenesteyting	
	I alt	Ledende	I alt	Ledende	I alt	Ledende ⁵⁾	I alt	Helse	I alt	I alt	Ledende
1985-86	9,3	9,5	8,8	7,9	9,2	7,1	10,0	9,7	8,4	10,2	10,3
1986-87	5,8	4,7	5,4	2,8	7,3	7,6	7,5	7,5	7,3	9,5	8,7
1987-88	9,9	7,3	11,6	8,7	3,3	1,7	3,6	3,7	6,9	8,1	8,3
1988-89	4,0	2,6	3,1	1,7	4,8	2,7	4,7	4,6	4,7	3,0	1,6
1989-90	6,1	5,3	7,3	5,5	5,4	2,6	4,3	6,0	4,6	4,9	3,6
1990-91	5,9	3,6	4,4	4,7	4,9	3,8	5,5	5,6	3,8	5,4	4,7
1991-92	3,0	2,5	3,3	3,4	4,3	2,4	2,9	3,5	3,6	4,2	4,1
1992-93	3,6	3,1	3,4	4,1	2,6	2,1	2,5	2,8	2,1	3,9	3,1
1993-94	3,8	-	5,0	-	2,1	-	2 1/3	-	-	2,8	-
1984-94	77,8	-	76,9	-	64,0	-	63,5	-	-	79,4	-
Gj.sn.	5,9	-	5,9	-	5,1	-	5,0	-	-	6,0	-
1989-94	24,5	-	25,6	-	20,8	-	18,8	-	-	23,1	-
Gj.sn.	4,5	-	4,7	-	3,9	-	3,5	-	-	4,2	-
Årslønn 1993	217.800	339.100	250.400	368.600	208.700	286.600	194.000	195.800	228.100	263.900	365.400
Årslønn 1994 ⁷⁾	226.000	-	263.000	-	213.100	-	-	-	-	271.200	-

- 1) Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 40 t/uke før 1.1.87 og 37,5 t/uke etter 1.1.87. Arbeiderne omfatter bare de som inngår i NHO's kvartalsstatistikk.
- 2) I perioden 1984-85 omfatter tallene månedslønne. Fra 1986 er også prosentlønn og timelønn med. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for måneds- og timelønn.
- 3) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren, men ekskl. skoleverket. Oslo og Bærum er ikke med i tallene for de siste fire årene.
- 4) Lønnsveksten for de tre siste årene er beregnet etter en annen definisjon av skoleverket enn i tidligere år, jfr definisjon i teksten om skoleverket.
- 5) Før 1991 omfattet gruppen byråsjef, underdirektør og ekspedisjonssjef. Ekspedisjonssjefer ble tatt ut av tariffområdet i 1991. For 1991-92 omfatter gruppen byråsjef og underdirektør, mens avdelingsdirektører er inkludert for 1992-93. Lokale forhandlinger pr 1. mai 1993 på 0,4 prosent er ikke med i veksttallet for 1992-93.
- 6) Korrigert for nedgangen i antall arbeidede timer i oljerelatert virksomhet og for omgjøring av direkte lønn til indirekte lønnskostnader i anleggsvirksomhet (f eks brakketillegg og klesgodtgjørelse), blir årslønnsveksten om lag 2 1/2 prosent.
- 7) Årslønn for 1994 er beregnet for de gruppene det på nåværende tidspunkt foreligger lønnsstatistikk i 1994 for.

Merknad: I vedlegg V, tabell V2a, er det beregnet vekst i reallønn etter skatt for 1992-93 og 1993-94 for de samme gruppene som er med i denne tabellen.

I tabell 3b har en samlet gruppene i tabell 3a i tre grupperinger. Tabellen viser gjennomsnittlig lønnsutvikling for:

- arbeidere og funksjonærer i industrien
- arbeidere og funksjonærer i annen næringsvirksomhet
- ansatte i offentlig forvaltning

Næringene/gruppene i annen næringsvirksomhet er klassifiserte som skjermet virksomhet. Industrien omfatter både skjermet og konkurranseutsatt virksomhet, men er i hovedsak konkurranseutsatt.

Tabell 3b: Årslønnsvekst i prosent for tre hovedgrupper av lønnstakere ¹⁾.

	Industrien			Annen næringsvirksomhet			Offentlig forvaltning
	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	Arbeidere	Funksjonærer	I alt	I alt
1985-86	10,0	9,2	9,7	10,6	10,6	10,6	9,5
1986-87	8,1	7,6	7,9	8,8	8,4	8,5	7,3
1987-88	5,8	5,6	5,7	6,0	8,6	7,8	4,2
1988-89	5,0	3,6	4,5	2,7	4,0	3,7	4,8
1989-90	5,6	6,2	5,8	3,0	6,1	5,3	4,8
1990-91	4,8	5,4	5,1	4,4	5,6	5,3	4,9
1991-92	3,0	3,8	3,3	2,5	3,9	3,5	3,5
1992-93	2,4	3,5	2,9	2,5	3,4	3,2	2,4
1993-94 ²⁾	3	3,5	3 1/4	1 3/4	3 1/4	2 3/4	2 1/4
1985-94	58,8	60,1	59,6	50,6	68,3	63,2	52,9
Gj.sn pr. år	6,0	6,1	6,0	5,3	6,7	6,3	5,4

1) Omfatter bare grupper som er med i tabell 3a.

2) Anslag

Tabell 3b viser at funksjonærer under ett i næringsvirksomhet utenom industrien har hatt noe sterkere lønnsutvikling enn gjennomsnittet i perioden 1985-94, mens ansatte og arbeidere i annen næringsvirksomhet og offentlig forvaltning har hatt den svakeste lønnsutvikling i denne perioden.

Fra 1993 til 1994 tyder de foreløpige anslagene på at det er funksjonærene i industrien som har hatt den høyeste lønnsutviklingen. Arbeidere i annen næringsvirksomhet synes å ha hatt den laveste. Dette kommer av forholdsvis lav lønnsvekst blant arbeidere i bygge- og anleggsvirksomhet. Dette skyldes bl.a. strukturendringer i anleggsbransjen, jf *"Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder"* i avsnitt 3.2.

Anslag på lønnsutviklingen basert på innbetalt arbeidsgiveravgift

Innbetalingstallene for arbeidsgiveravgiften til folketrygden gir en indikasjon på utviklingen i lønnssummen samlet for privat sektor og kommuneforvaltningen. Innbetalingstallene er da sortert etter hvilket år de gjelder for og korrigert for endringer i sonesatser og andre endringer i grunnlaget for arbeidsgiveravgiften. Sammenholdt med tall for sysselsettingsutviklingen kan dette videre gi en indikasjon på utviklingen i lønnsatsene.

Det foreligger nå statistikk over innbetalt arbeidsgiveravgift fram til og med november i fjor. Innbetalingene gjelder lønnsutbetalinger i perioden januar-oktober. Oppgavene indikerer en vekst i samlet lønnssum fra januar-oktober 1993 til januar-oktober 1994 på om lag 5 3/4 prosent i privat sektor og kommunene. Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) for de tre første kvartalene i 1994 viser en økning i personsysselsettingen for alle sektorer på om lag 1 1/2 prosent fra samme periode året før. Om en legger til grunn om lag samme gjennomsnittlige arbeidstid i 1993 og 1994,

og med en timeverksutvikling for lønnstakere i staten på linje med utviklingen for lønnstakerne i de øvrige sektorene, indikerer oppgavene over innbetalt arbeidsgiveravgift en lønnsvekst pr. timeverk som er vel 4 prosent fra januar-oktober 1993 til tilsvarende i 1994 i privat sektor og kommunene.

Det er stor usikkerhet knyttet til utviklingen i innbetalt arbeidsgiveravgift som indikator på utviklingen i lønssummen. De siste årene har utviklingen i arbeidsgiveravgiften indikert atskillig sterkere vekst i lønssummen enn de tallene som er blitt publisert i nasjonalregnskapet fra Statistisk sentralbyrå. Fra 1990 indikerer tallene for påløpt arbeidsgiveravgift om lag 1 prosentpoeng høyere årlig vekst i lønssummen enn det som framgår av nasjonalregnskapstallene. Det kreves nærmere undersøkelser av statistikkgrunnlaget for å forklare disse avvikene.

Endringer i aldersstrukturen

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f.eks. endrede kvalifikasjoner blant arbeidstakerne, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid etc. For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. For grupper der alder har stor betydning for lønnen til en arbeidstaker, vil endringer i alderssammensetningen kunne påvirke lønnsutviklingen.

I den følgende oppstillingen illustreres dette med tall for hvordan endringer i aldersstrukturen har påvirket lønnsutviklingen fra tellingstidspunktet i 1993 til tellingstidspunktet i 1994 for de områder der dette på nåværende tidspunkt kan tallfestes. (Alle tall i prosentpoeng).

	Menn	Kvinner	Gj.sn.
Funksjonærer i NHO-bedrifter	-	-	0,4
Forretnings- og sparebanker	0,5	0,5	0,5
Forretningsmessig tjenesteyting	0,1	0,3	0,2
Forsikring	0,4	0,6	0,5

3.2 LØNNSUTVIKLINGEN I ENKELTE TARIFFOMRÅDER

Lønnsutviklingen for arbeidere i LO/NHO-området. (Grupper som inngår i NHOs kvartalsstatistikk)

Utvalget har i denne rapporten valgt å legge om noe av beskrivelsen av lønnsutviklingen for arbeidergruppene i LO/NHO-området. Det er lagt større vekt på omtale av enkeltgruppene. Beskrivelsen for industriarbeidere er derfor betydelig utvidet.

Fra 1993 til 1994 er lønnsveksten i anleggsvirksomhet og oljevirksomhet, offshore sterkt preget av strukturelle sysselsettingsvirkninger. Dette preger til en viss grad totaltallet for voksne arbeidere. Lønnsutviklingen innenfor industri fra 1993 til 1994 er mer i tråd med den gjennomsnittlige lønnsveksten til den enkelte innenfor industri og er i liten grad preget av strukturelle sysselsettingsendringer.

- *For INDUSTRIARBEIDERE eksklusiv offshorevirksomhet anslås veksten i årslønn fra 1993 til 1994 til noe i underkant av 3 prosent, mens veksten året før var 2,4 prosent.*

Boks 3.3 Endringer i aldersstrukturen

Ved nærmere analyse av lønnsstatistikken for noen grupper, har det vist seg at en del av lønnsveksten siden 1987 skyldtes endringer i aldersstrukturen. Dette er den motsatte utviklingen av hva som vanligvis var tilfelle tidligere på 80-tallet. En har ikke beregnet slike virkninger i årene før 1987.

Utvalget har antatt at i de første årene i perioden 1987-93 kom endringene i aldersstrukturen i hovedsak som følge av at andelen yngre arbeidstakerne ble redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet og denne endringen i sysselsettingen trakk lønnsveksten opp. I de siste årene skyldes endringene trolig i større grad liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen har skjedd på høyere lønnsnivå (alder) enn gjennomsnittet fra før. I 1994 kan det synes som om effekten av rekruttering på høyere lønnsnivå enn avgangen har avtatt, bl.a hos funksjonærene i NHO-bedrifter.

Lønnsøking som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøking er derfor lagt til midt i året (1.juli).

Anslaget for 1994 er basert på NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere de 3 første kvartaler og at økningen fra 3. til 4. kvartal 1994 blir den samme som for året før. De registrerte tallene for 2. og 3.kvartal i 1994 er påvirket av etterbetalinger i 3.kvartal 1994 som gjelder timer i 2.kvartal 1994. Utviklingstallene og anslagene er korrigert for dette. Timefortjenestene er for øvrig eksklusive overtidstillegg og omregnet³ til 37,5 t/uke.

De gjennomsnittlige generelle tilleggene inklusive den direkte effekten på skift-tillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art er beregnet til:

Pr. 1.april 1991: 134 øre/time, 1,5 prosent.-
 Pr. 1.april 1992: 38 øre/time, 0,4 prosent.-
 Pr. 1.april 1993: 65 øre/time, 0,7 prosent.-
 Pr. 1.april 1994: 126 øre/time, 1,3 prosent.- Den prosentvise årslønnsveksten de siste årene kan dekomponeres slik:

	1992	1993	1994
Overheng fra året før:	1,4	1,1	0,9
Bidrag fra sentrale og bransjevisе tariff tillegg:	0,3	0,5	0,9
Bidrag fra lavlønns tillegg og garantit tillegg 1.okt:	0,1	0,0	0,0
Lønns glidning:			
Bidrag fra respektive år:	1,2	0,8	1

1) For omregning til 37.5 t/uke, se vedlegg IV.

3. På grunn av forbundsvisе lønnsreguleringer i 1994, ble tilleggene gitt fra det tidspunkt de enkelte bransjeavtalene hadde utløp. De fleste har utløp 31.mars. Ca. 3/4 av tariff tilleggene etter lønnsoppgjøret i LO/NHO-området i 1994 gjelder fra 2.kvartal 1994 og ca. 1/4 gjelder fra 3.kvartal.

*Den kvartalsvise lønnsutviklingen og fordeling på tariffmessige tillegg og lønns-
glidning*

Tabell 3c viser utviklingen i timefortjenesten eksklusiv overtidstillegg fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien (menn + kvinner).

Boks 3.4 Tariff tillegg og lønns glidning

Tariffmessig lønnsøkning er lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnsatser etc. som følge av sentrale og forbundsvise forhandlinger. Utenom lavlønnstillegg og garantitillegg er de fleste tariff tilleggene gitt fra 1. april.

Lønns glidningen er en restpost. Lønns glidning blir således et statistisk begrep hvor ikke bare lønnstillegg som følge av forhandlinger på de enkelte bedriftene spiller inn, men hvor også fortjenesteøkning p.g.a. økt akkord, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid o.s.v. har betydning.

Som tabell 3c viser, økte lønnsveksten etter lønnsreguleringslovens opphør 1. april 1990 til 6,7 prosent fra 1. kvartal 1990 til 1. kvartal 1991, hvorefter den falt til 2,3 prosent i siste halvår av 1993 i forhold til tilsvarende kvartaler året før. I 1994 har det vært en svak stigning i lønnsveksten, noe som har klar sammenheng med høyere gjennomsnittlige tariff tillegg i 1994 enn i 1993. Lønns glidningen for industriarbeidere har vært forholdsvis stabil de siste to årene, men tok seg noe opp i overgangen fra 4. kvartal 1993 til 1. kvartal 1994, for deretter å falle ned på et lavere nivå i 2. kvartal 1994.

Tall for 3. kvartal 1994 viser en vekst på 3,0 prosent for industriarbeidere fra tilsvarende kvartal året før etter justering for etterbetalinger i 3. kvartal.

Tabell 3c: Tariffmessig lønnsøkning og lønns glidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidspålegg omregnet til 37,5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før			Lønns­glidning som prosentandel av total lønn­sutvikling
	Lønns­økning pr. time	Herav		
		Tariffmessig økning	Lønns­glidning	
1988 1. kv.	7,5	0,2	7,3	97
1989 1. »	3,2	1,8	1,4	44
1990 1. »	5,0	4,1	0,9	18
1991 1. »	6,7 ¹⁾ 4)	3,3	3,5	51
1991 2. »	4,0 ¹⁾	2,0	⁴⁾ 2,0	51
1991 3. »	4,3 ¹⁾ 4)	2,0	2,3	55
1991 4. »	4,4	1,8	2,6	59
1992 1. »	3,9	1,6	2,3	60
1992 2. »	2,7	0,5	2,2	82
1992 3. »	2,7	0,5	2,3	83
1992 4. »	2,6	0,4	2,1	83

Tabell 3c: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke.

	Endring i prosent fra samme kvartal året før		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling	
	Lønnsøkning pr. time	Herav		
		Tariffmessig økning		Lønnsglidning
1993 1. »	2,4	0,4	2,0	81
1993 2. »	2,6	0,7	1,9	72
1993 3. »	2,3	0,7	1,6	65
1993 4. »	2,3	0,7	1,5	65
1994 1. »	2,9	0,8	2,2	75
1994 2. »	2,7	1,1	1,7	62
1994 3. »	3,0	1,4	1,7	55

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl.overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Faktisk timelønnsvekst.
- 3) Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede arbeidstiden.
- 4) Lønnsøkningen som følge av lønnstrekk til Lavlønnsfondet ble avvirket 1. oktober 1990, er ikke med.

Merknad: Tilsvarende tabell for alle voksne arbeidere i NHOs kvartalsstatistikk er gjengitt i vedlegg V, tabell 3a.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

Diversetillegg omfatter skifttillegg og andre lønnselementer som er knyttet til arbeidets art og er en del av årslønnen. Lønnsveksten er de siste årene påvirket av at økningen i diversetilleggene har steget sterkere enn andre lønnskomponenter og bidro isolert i 1993 til å heve gjennomsnittlig årslønnsvekst for voksne industriarbeidere med 0,2 prosentpoeng. Etter at diversetilleggene i første halvår 1994 økte langt sterkere, var diversetilleggenes vekst i 3.kvartal klart mindre enn lønnsveksten for øvrig, i forhold til tilsvarende perioder i 1993.

Med samme lønnsvekst fra 3. til 4.kvartal 1994 som mellom de tilsvarende kvartaler året før, vil bidraget til årslønnsveksten fra 1993 til 1994 fra lønnsglidningen, bli 1,1 prosent.

- *I BYGGEVIRKSOMHET anslås veksten i årslønn fra 1993 til 1994 til 2 1/4 prosent, mot 1,3 prosent året før.*

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømmerfaget, murere, grunnarbeid innenfor sten-, jord- og sementarbeid, bygge- og tømmermestre, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestre, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagmestre o.l. Lønnsveksten i byggevirksomhet har steget endel utover i 1993, og veksten var i 3.kvartal 1994, justert for etterbetalinger, 2,9 prosent i forhold til tilsvarende kvartal året før. Dette er mer enn en fordobling i forhold til i 1993 og 1.kvartal 1994.

Anleggsbransjen består av kraftlinjefirmaer og anleggsbedrifter med oppdrag både innenfor kraftverkssektoren, oljerelaterte virksomheter og veiprosjekter (inkl.tunnellarbeider) o.s.v. I 1993 og 1994 har det vært store variasjoner i omfanget av anleggsprosjekter og i typer av prosjekter og arbeidsoperasjoner med tildels

betydelige lønnsforskjeller. Blant annet har antall timer i oljerelaterte oppdrag variert sterkt og er nærmest halvert i løpet av 1994, i forhold til slutten av 1993. Dette har sammenheng med gjennomføring av enkeltprosjekter med egne akkordavtaler og bonussystemer etc. og har ført til betydelige variasjoner i timefortjenester og antall arbeidede timer kvartaler imellom.

Gjennomføringen av tariffoppgjøret i anleggsvirksomhet, har blant annet ført til et fall i lønnsnivået for 3.kvartal 1994. Fra 1.april 1994 ble det i anleggsvirksomhet som i de fleste bransjer, gitt et generelt tillegg på 1 kr/time. Forhandlinger den 17. juni 1994 førte imidlertid til at noe av tillegget pr. 1 april i tillegg til ytterligere 1 kr/time, ble gjort om til indirekte lønnskostnader som brakketillegg, hjemreisetillegg, klesgodtgjørelse o.s.v. Slike tillegg er ikke med i den registrerte lønnsveksten.

Basert på de faktiske innrapporterte timer og lønnsutbetaling i de 3 første kvartaler av 1994 og anslag for 4.kvartal 1994, vil registrert lønn gå ned fra 1993 til 1994. Korrigert for nedgang i antall arbeidede timer fra oljerelaterte oppdrag, vil anslått årslønnsvekst for anleggssektoren bli 2 1/2 prosent fra 1993 til 1994 under forutsetning av samme økning i timefortjenestene fra 3.kvartal til 4.kvartal 1994 som året før, korrigert for endring i antall timer.

Anleggsvirksomhet utgjør ca. 20 prosent av bygge- og anleggsvirksomhet under ett.

- *Med de samme korrigeringer som for anleggsvirksomhet isolert, vil årslønnsveksten for bygge- og anleggsvirksomhet fra 1993 til 1994 bli ca. 2 1/2 prosent, mot ca. 1 1/4 prosent ukorrigert for forholdene nevnt ovenfor.*

Endringer av timefortjenestene fra kvartal til kvartal og fra et år til et annet kan også skyldes timer arbeidet i f.eks. veiprosjekter, inkl. tidsbestemte tunnelarbeider med høyere lønnsnivå og annet anleggsarbeid. Totaleffekten av disse endringene på gjennomsnittsfortjenestene er imidlertid av langt mindre omfang og lar seg ikke skille ut av lønnsstatistikken.

- *For LANDTRANSPORT som blant annet omfatter rutebilselskaper, grossistbedrifter, spedisjonsfirmaer, oljeselskaper m.v. anslås en økning i årslønn fra 1993 til 1994 på 2 1/4 prosent, mot 1,9 prosent året før.*

Stor stabilitet preger lønnsutviklingen i bransjen og tarifftilleggene utgjør nesten hele lønnsveksten. I store deler av rutebilssektoren er det fra i år innført nye lønnsystemer, slik at prognosene fremover kan være noe usikre.

- *I OLJEVIRKSOMHETEN, OFFSHORE ialt, som omfatter offshorearbeidere i operatørselskaper og oljeboringsbedrifter, oljeservicebedrifter samt offshorearbeidere i industri og bygge- og anleggsvirksomhet, er det store strukturelle endringer i arbeidsstokken mellom typer av arbeidsoperasjoner med tildels betydelige lønnsforskjeller.*

Gjennomsnittstallene for lønnsveksten innenfor oljesektoren, offshore gjenspeiler ofte i liten grad tarifftilleggene og lønnstilleggene som er blitt gitt fra et år til et annet, men reflekterer i langt større grad endringer i sysselsettingen. De generelle tilleggene gis vanligvis fra 1.juli. På grunn av at lønnsoppgjøret i 1994 i store deler av oljesektoren ble behandlet av Rikslønnsnemnda, er det større usikkerhet omkring når tilleggene er gitt og etterbetalinger som vil kunne komme i 4.kvartal 1994. Kollektivt ansiennitetsopprykk bidrar imidlertid til at lønningene innenfor denne sektoren øker noe 1. januar hvert år.

Oppgjørsformer med stadig endrede reguleringstidspunkter og lønnseffekter som følge av store endringer i antall arbeidstakere, fører til at lønnsveksten for enkelte år ikke er helt sammenlignbar med lønnsvekst for andre områder. Vi har i

det foreliggende forsøkt å beskrive strukturelle endringer og hva som i særlig grad har påvirket lønnsveksten fra 1993 til 1994.

Registrert lønnsvekst for de 3 første kvartaler av 1994 er 4,7 prosent høyere enn for de 3 første kvartaler av 1993. Diversetilleggene som også omfatter offshoretilllegg, utgjør mer enn 1/3 av lønnen. Diversetilleggene har variert betydelig. Registrert lønnsvekst uten diversetilllegg i de 3 første kvartaler i 1994 i forhold til de 3 første kvartaler året før, var 2,7 prosent.

Den store lønnsforskjellen med og uten diversetilllegg, gjenspeiler også i stor grad sysselsettingsvirkninger. Fra 1993 til 1994 er antall offshoretimer innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet betydelig redusert. Gjennomsnittlig lønnsnivå for denne gruppen offshorearbeidere ligger ca 50 kr/t lavere enn for øvrige offshorearbeidere, hvorav ca. 30 kr/t av forskjellen skyldes lavere diversetilllegg (inkl. offshoretilllegg) eller tillegg som følger av arbeidets art. Korrigert for nedgangen i antall offshoretimer innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet ville årslønnsveksten fra 1993 til 1994 blitt ca. 3 prosent.

Catering kom inn i lønnsstatistikken fra 1.kvartal 1994, og representerer ca. 7-8 prosent av statistikkmassen. Catering har et lavere lønnsnivå enn gjennomsnittlig lønnsnivå for offshorearbeidere i oljebedriftene, men ligger høyere enn offshorearbeidere innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet. For offshoregruppen under ett bidrar catering til at lønnsnivået blir ca. 0,5 prosentpoeng lavere.

Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

- *For FUNKSJONÆRENE i NHO-bedrifter (industri, bergverk, transportvirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, oljevirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet) økte årslønnen fra 1993 til 1994 med 3,5 prosent, mot 3,7 prosent året før.*

Beregningene over årslønnsveksten baserer seg på statistikk pr. 1.september, opplysninger fra bedriftene om normale lønnsreguleringstidspunkter og beregning av eventuelle alderseffekter. Den registrerte gjennomsnittlige månedslønnen økte med 3,4 prosent fra 1.september 1993 til 1.september 1994, basert på statistikk for bedrifter som er med i statistikken i begge årene, mot 3,7 prosent året før. Det er stort sett svært lik lønnsvekst for alle vesentlige funksjonærgrupper.

Noe av lønnsveksten skyldes at *aldersgrupper* med noe høyere lønnsnivå utgjør en relativ større del av funksjonærmassen i 1994, basert på beregninger for de bedrifter som er med på begge tellingstidspunktene. Lønnsvekst som følge av endringer i aldersstrukturen eller andre tillegg som er påløpt i tellingsperiodene, er antatt kommet som følge av omorganiseringer i bedriftene og har dermed pågått jevnt i hele tellingsperioden. Med samme aldersfordeling pr. 1. september 1994 som pr. 1 september 1993, ville lønnsveksten isolert sett blitt 0,4 prosentpoeng lavere.

Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,4 prosent.

For *funksjonærene i industri* var lønnsveksten fra 1.september 1993 til 1.september 1994 3,5 prosent. Årslønnsveksten er også beregnet til 3,5 prosent fra 1993 til 1994, det samme som året før. Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,4 prosent.

For *ledende funksjonærer* (i alle bransjer) var lønnsøkningen fra 1.september 1993 til 1.september 1994 3,6 prosent. Årslønnsveksten for denne gruppen er beregnet til 3,4 prosent fra 1993 til 1994. Lønnsoverhenget inn i 1995 er beregnet til 1,5 prosent.

Lønnskostnader i NHO-bedrifter.

Tabell 3d viser utviklingen fra 1988 til 1994 for de «obligatoriske» indirekte personalkostnadene. Lønn under sykdom bygger blant annet på NHOs kvartalsvise fraværstatistikk for arbeidere, fravær betalt av bedriftene. Disse kostnadene har bidratt til en betydelig reduksjon av lønnskostnadene for industriarbeidere fra 1988. Anslaget for 1994 er basert på fraværstatistikk for 1.halvår 1994.

Endringer i regelverket for yrkesskadeforsikring er ikke tatt med i beregningene i tabell 3d. Fra 1991 ble kostnader som var relatert til yrkesskadeforsikring «obligatorisk». Norges forsikringsforbund har tidligere overfor utvalget antydnet en økning i premiebetalingene på i overkant av 800 mill. kroner fra 1990 til 1991. Dette gir 0,27 prosent høyere lønnskostnadsvekst for alle grupper under ett, unntatt i statssektoren. En bransjevis vurdering i NHO-området i 1990/91 av veiledende premiesatser som ble brukt i de fem største forsikringsselskaper, kombinert med opplysninger omkring avtaler med forsikringsselskapene som klart var avvikende fra veiledende priser, viste at proSENTsatsene sannsynlig ville ligget på i alle fall det doble i forhold til næringslivet for øvrig og langt høyere for industriarbeidere. Det er ikke gjennomført undersøkelser i bedriftene. Tall for 1992 og 1993 tyder på at det har vært en liten økning i premiesatsene fra 1991. Det er usikkerhet omkring utviklingen i 1994.

I tillegg til de indirekte personalkostnader som er med i tabell 3d, vil bedriftene ha kostnader ved bedriftsvis ordninger. Det kan drøftes i hvor stor grad slike ordninger skal tas med i de indirekte personalkostnadene eller bør betraktes som driftskostnader for øvrig. I tabell 3d har vi fulgt internasjonale standarder for de «obligatoriske» personalkostnader i Norge. De bedriftsvis og mere frivillige ordningene er ikke med i oppstillingene.

Regjeringens «næringslivspakke» som ble vedtatt høsten 1992, førte blant annet til en nedgang i arbeidsgiveravgiftene med 2,4 prosentpoeng av avgiftsgrunnlaget fra 1.januar 1993. Dette førte til at de gjennomsnittlige «obligatoriske» indirekte personalkostnader i prosent av lønn for arbeidet tid gikk ned, og lønnskostnadene pr. arbeidet time økte langt svakere enn den direkte timefortjenesten fra 1992 til 1993. I tillegg var det færre bevegelige helligdager som falt på ukens 5 første dager i 1993 og i 1994, enn i årene før. Fra 1993 gikk derfor de indirekte personalkostnadene ned med ca. 3 prosentpoeng.

Tabell 3d: «Obligatoriske» indirekte personalkostnader fordelt på kostnadskomponenter. I prosent av timefortjenesten pr. arbeidet time.

	1988	1990	1991	1992	1993	1994 ³⁾
Indirekte personalkost. pr. arbeidet time	41,9	42,0	41,0	39,6	36,2	36
Lønn for <i>bevegelige hellig- og høytidsdager</i>	3,5	4,3	4,3	3,4	3,0	3,0
Lønn under <i>sykdom og permisjon</i>	6,3	5,8	5,4	5,1	5,0	4,8
<i>Feriepenger:</i> ¹⁾						
Ordinære	10,4	10,8	10,8	10,7	10,6	10,6
Gammel ordning:						
Sykelønn(3.mnd.):	1,0	1,0				
Ny ordning:						
Sykelønn i arbeidsgiverperioden:			0,5	0,4	0,4	0,4
Eldre arbeidstakere			0,5	0,5	0,5	0,5
<i>Obligatoriske avgifter:</i>						

Tabell 3d: «Obligatoriske» indirekte personalkostnader fordelt på kostnadskomponenter. I prosent av timefortjenesten pr. arbeidet time.

	1988	1990	1991	1992	1993	1994 ³⁾
Arbeidsgiveravgiften til Folketrygden:						
Satsene	19,3	18,8	18,5	18,3	15,3	15,3
Økt beregningsgrl. (pensjonspremier o.l.)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
«LO-NHO-ordningene» ²⁾	1,0	0,9	0,7	0,8	1,1	1,1

- 1) Ny ferielov med overgangsordning i 1989 og 1990 fører til at noe av økningen i feriepengeprosenten skyldes beregningsmåten. Feriepengene er beregnet påløpt.
- 2) Lavlønnsfond, Opplysnings- og utviklingsfond, Sluttvederlagsordning og AFP-ordningen.
- 3) Anslag.

Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I tillegg til lønnsstatistikk for funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, foreligger det på nåværende tidspunkt lønnsstatistikk for 1994 for:

- ansatte i forretnings- og sparebanker
- ansatte i hotell- og restaurantvirksomhet (april 1994)
- ansatte i forretningsmessig tjenesteyting
- ansatte i forsikring

I *hoteller og restauranter* steg den gjennomsnittlige timefortjenesten for fastlønte (heltid og deltid) etter NHOs lønnsstatistikk med 2,6 prosent for menn og kvinner under ett fra april 1993 til april 1994. Det foreligger ikke lønnsstatistikk for oktober 1994.

For heltidsansatt prosentlønnen serveringspersonale steg den gjennomsnittlige timefortjenesten med 5,2 prosent for voksne menn og kvinner under ett fra perioden 1. november 1992 – 30. april 1993 til 1. november 1993 – 30. april 1994, mens dagsfortjenesten i den samme perioden økte med 6,4 prosent. For deltidsansatte steg gjennomsnittlig timefortjeneste med 1,6 prosent i den samme perioden.

Gjennomsnittlig årslønnsvekst pr. årsverk (heltid og deltid) for prosentlønte er anslått til 4 prosent fra 1993 til 1994. Både lønnsnivå og arbeidstimer har steget langt svakere for deltidsansatte prosentlønte enn for heltidsansatte. Dette forholdet trekker årslønnsveksten ned med ca 1 3/4 prosentpoeng for prosentlønte under ett og årslønnsveksten for hele bransjen ned med ca 1/2 prosentpoeng fra 1993 til 1994.

For alle unntatt prosentlønnen serveringspersonale ble det fra 1. april 1994 gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr. time. Søndagstilleggene ble økt med 10 prosent som tilsvarer 16 øre i gjennomsnitt. Økingen i kvelds- og natttilleggene bidro også med noen tiendeler i oppgjøret. Videre blir det gitt et garantitillegg fra 1. oktober 1994 på kr 0,58 pr. time.

For alle fastlønte som utgjør ca 80 prosent av timene, anslås årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 2 3/4 prosent.

For fastlønte og prosentlønte under ett (heltid og deltid) anslår utvalget årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til om lag 3 prosent.

I *forretnings- og sparebanker* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 3,6 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1993 til 1. september 1994.

I oppgjøret våren 1994 ble det gitt et sentralt lønnstillegg fra 1. mai på kr 2 100 opptil lønnstrinn 23 (ca kr 216 000) og 1 pst på de øvrige lønnstrinn. Ifølge opplys-

ninger fra Bankenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 0,6 prosent 1. januar og 1,0 prosent 1. juli 1994.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1994, beregnet til 1,4 prosent, lønnstilleggene fra 1. januar, 1. mai og 1. juli 1994 og lønnsøking som skyldes endringer i aldersstrukturen, vil gi en årslønnsvekst på 3,8 prosent fra 1993 til 1994. Herav utgjør lønnsglidningen (inklusive strukturendringer) 1,7 prosentpoeng.

I *forsikringsvirksomhet* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 5,5 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1993 til 1. september 1994.

I oppgjøret våren 1994, ble det gitt et generelt tillegg på 1,25 prosent fra 1. mai. I følge opplysninger fra Forsikringsselskapenes Arbeidsgiverforening utgjorde lokale tillegg 1,0 prosent 1. januar 1994. I tillegg ble det i 1994 gitt engangsutbetalinger i form av bonus og aksjeopsjoner til ansatte i noen forsikringsselskaper.

Utvalget har beregnet at overhenget til 1994, beregnet til 0,8 prosent og lønnstilleggene (inklusive bonusutbetalingene) i 1994, gir en årslønnsvekst på 5,0 prosent fra 1993 til 1994. Herav utgjør lønnsglidningen (inklusive strukturendringer og bonusutbetalingene) 3,4 prosentpoeng.

I *varehandel* steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte med 3,1 prosent for menn og kvinner under ett fra 1. september 1992 til 1. september 1993. Lønnsstatistikk for 1994 foreligger ikke ennå.

I avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon ble det i oppgjøret våren 1994 enighet om et generelt tillegg fra 1. april på kr 230 pr. måned eller kr 1,42 pr. time.

For varehandelen under ett anslår utvalget årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til om lag 3 prosent. Under forutsetning om det samme gjennomsnittlige generelle tillegget i hele varehandelen som i avtalen mellom Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, innebærer anslaget en lønnsglidningen på knapt 1 prosentpoeng fra 1993 til 1994. Imidlertid er det en del usikkerhet knyttet til dette anslaget.

For noen grupper er lønnsspredningen stor både mellom menn og kvinner og mellom ulike stillingsgrupper. Det gjennomsnittlige lønnsnivå som er gjengitt i tabell 3a, kan derfor være lite representativt for store grupper innen vedkommende næring. Varehandelen er den største gruppen innen privat virksomhet, målt ved sysselsettingen, av de gruppene som er med i tabell 3a. I utvalgets rapport 2/1994 (NOU 1994:14), tabell 3e, vises lønnsutvikling og lønnsnivå for noen stillingsgrupper innen varehandelen for å vise spredningen rundt det gjennomsnittlige lønnsnivået som er brukt i tabell 3a. Det vises til denne rapporten. Tabellen vil bli oppdatert med 1994-tall i rapport 2/1995.

Forretningsmessig tjenesteyting omfatter ansatte i virksomheter som driver med regnskapsføring, revisjon, databehandling, arkitektvirksomhet og byggeteknisk konsulentvirksomhet. Dessuten er også ansatte innen teknisk virksomhet og annonse- og reklamevirksomhet med. Felles for de fleste bedriftene i denne statistikken er at de ansatte ikke får sine lønninger regulert gjennom landsomfattende tariffavtaler. Fra 1. september 1993 til 1. september 1994 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten med 1,9 prosent for menn og kvinner under ett. Utvalget har beregnet årslønnsveksten fra 1993 til 1994 til 2,8 prosent.

I *innenriks sjøfart* gikk den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for voksne sjømenn ned med 7,9 prosent fra november 1992 til november 1993. Nedgangen skyldtes hovedsakelig redusert overtidsbetaling på hverdager. Den gjennomsnittlige hyren steg med 1,7 prosent i det samme tidsrommet. Lønnsstatistikk for 1994 foreligger ikke ennå.

I oppgjøret våren 1994 ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,- pr. time. Videre ble det i gjennomsnitt gitt ca. 50 øre pr. time i andre tillegg.

*Lønnsutviklingen i offentlig sektor**Staten*

I lønnsforhandlingene for 1. avtaleår våren 1994 ble Staten, hovedsammenslutningene og Norsk Lærerlag enige om følgende:

- med virkning fra 1. mai 1994 gis det et generelt tillegg på 2 100 kr pr. år på samtlige trinn på hovedlønnstabellen. Dette utgjør 1,0 prosent gjennomsnittlig lønnsvekst.
- med virkning fra 1. juli 1994 ble det avsatt 0,2 prosent til sentrale justeringsforhandlinger.
- med virkning fra 1. september 1994 ble det avsatt 0,3 prosent til lokale forhandlinger. Tidligere tildelte midler (resirkulerte midler) er definert til å utgjøre 0,05 prosent.
- For å stimulere til planmessig arbeid med oppbygging av kompetanse, ble det avsatt 30 millioner kroner.

Med virkning fra 1. mai 1994 ble det laget en ny hovedlønnstabell A med 75 lønnstrinn. Tabell B ble omformet til å inneholde 90 lønnstrinn.

Avsetningen på 25 millioner kroner som stimuleringstiltak til økt antall lærere i staten fra oppgjøret i 1993, overføres til tariffperioden 1994-96. Lærlingene etter Reform '94 skal få lønn for den del av opplæringstiden som innebærer verdiskapning.

For arbeidstakere i statsforvaltningen viser en prognose at gjennomsnittlig månedsfortjeneste økte med 2 1/4 prosent fra 1. oktober 1993 til 1. oktober 1994. Resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. september 1994 er ikke med i tallene. Derimot er resultatet av det lokale oppgjøret i 1993 tatt med fullt ut.

På grunnlag av prognosen er den samlede lønnsøkning for statstilsatte fra 1993 til 1994 anslått til 2,1 prosent. Dette tallet inkluderer avsetningene til lokale forhandlinger 1. september 1994 på 0,35 prosent.

Ettersom virkningen av de lokale forhandlingene pr. 1. september 1994 (med adgang for forhandlingsstedene til å skyte inn egne budsjettmidler) ikke er med i statistikken pr. 1. oktober 1994, er det på det nåværende tidspunkt endel usikkerhet knyttet til lønnsglidningsanslaget.

Skoleverket⁴

Fra 1. oktober 1992 til 1. oktober 1993 viste lønnsstatistikken at gjennomsnittlig månedsfortjeneste økte med 2,5 prosent. Årslønnsveksten i skoleverket fra 1992 til 1993 er beregnet til 2,1 prosent. Det foreligger ikke prognose for lønnsstatistikken for 1994 ennå.

Kommunene

Ifølge lønnsstatistikk fra Kommunenes Sentralforbund steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte kommunale arbeidstakere inklusive ansatte i helsevesen og sosial omsorg, men eksklusiv skoleverket og ansatte som er timelønne med 3,5 prosent fra 1. oktober 1992 til 1. oktober 1993. Den gjennomsnittlige regulativlønnen steg med 3,3 prosent i det samme tidsrommet. Ansatte i Oslo og Bærum er ikke med i disse lønnsveksttallene. Lønnsutviklingen inkluderer resultatet av de lokale forhandlinger med virkningsdato 1. mai 1992 på 0,45 prosent fordi disse for-

4. Omfatter grunnskolen, videregående skole, grunnskole og videregående skole for spesialundervisning og skolestyrekontorene.

handlingene først ble gjennomført rundt årskiftet 1992/93. Årslønnsveksten for 1993-94 i tabell 3a er korrigert for dette. Lønnsstatistikk for 1994 foreligger ikke ennå.

I oppgjøret våren 1994 ble det med virkning fra 1. mai 1994 enighet om et kronetillegg på lønnsregulativet på kr 2 100 pr. år. Dette utgjorde 1,14 prosent pr. 1. mai eller 0,76 prosent på årsbasis. I tillegg ble det avsatt en pott på 0,5 prosent av lønnsmassen pr. 1. oktober eller 0,12 prosent på årsbasis til lokale forhandlinger.

Ved uravstemmingen 10. juni ble avtalen forkastet av de 5 AF-forbundene Norsk Sykepleierforbund, Norske Fysioterapeuters Forbund, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk Radiografforbund og Norsk Bioingeniørforbund. Oppgjøret for disse gikk til tvungen lønnsnemnd. Kjennelsen ble avgitt 25. oktober 1994.

De nevnte gruppene fikk med virkning fra 1. juli 1994 det samme generelle tillegg som de andre kommuneansatte fikk fra 1. mai. Se vedlegg III for nærmere omtale av oppgjøret/kjennelsen.

Årslønnsveksten fra 1993 til 1994 kan foreløpig anslås til om lag 2 1/3 prosent. Herav utgjør anslått lønnsglidning 0,2 prosentpoeng.

3.3 LØNSSOVERHENGET

I oppstillingen nedenfor vises anslått overheng til 1994 og 1995 for en del områder.

Område/gruppe:	1994	1995
Arbeidere i alt ¹⁾	1,2	1
Herav: industriarbeidere	0,9	1
Funksjonærer i NHO-bedrifter	1,5	1,4
Staten	0,9	0,9
Kommunene	1,25	3/4
Varehandelen	1,1	1
Forretnings- og sparebanker	1,4	1,2
Forsikring	0,8	1,3
Forretningsmessig tjenesteyting	1,7	0,8
Veid gjennomsnitt ²⁾	1,2	1

1) Omfatter arbeidere i NHOs kvartalsstatistikk

2) Omfatter noen flere grupper enn de som er med tabellen

For de fleste grupper ser overhenget til 1995 ut til å bli av samme størrelsesorden eller noe lavere enn til 1994. Størst nedgang i overhenget er det i forretningsmessig tjenesteyting.

Samlet overheng til 1995 for gruppene i oppstillingen, kan beregnes til om lag 1 prosent. Samlet overheng til 1994 for de samme gruppene var 1,2 prosent og til 1993 1,0 prosent.

3.4 LØNSSUTVIKLINGEN FOR KVINNER OG MENN

- *I de fleste sektorer/bransjer har det vært lønnsutjevning mellom kvinner og menn i det siste ti-året. Utjevningen fortsatte også inn i 1994.*

Boks 3.5 Lønnsoverhenget

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget pr. definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike inntektsgrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper ved tariffoppgjør.

Størrelsen av overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Dette kan ha sammenheng med ulik lønnsvekst forrige år, men kan også ha sammenheng med at lønnstilleggene kom til ulike tider gjennom året.

Det utarbeides ikke statistikk pr. 31. desember eller 1. januar for noen grupper. Overhenget må derfor anslås. For arbeidere i NHO-bedrifter brukes gjerne forholdet mellom lønnsnivået i 4. kvartal og årsgjennomsnittet. For andre grupper må det dels gjøres grove anslag. Størrelsen av overhenget vil avhenge av hvordan lønnsveksten skjer over året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året.

For de fleste gruppene har vi god oversikt over tidspunktene for tariff tillegg. Vi vet imidlertid mindre om når annen lønnsutvikling skjer. For grupper med en gitt lønnsstigning i en periode vil det beregnede overhenget være avhengig av hva som forutsettes om forløpet av lønnsutviklingen gjennom perioden.

Lønnsbegrepet

I dette avsnittet har en lagt til grunn samme lønnsbegrep som ellers i "*Lønnsutviklingen i senere år.*" i kapittel 3, dvs time- eller månedsfortjenesten eksklusiv overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg.

Videre er timelønnen for arbeidere i NHO-bedrifter omregnet til 37,5 time, se vedlegg IV. Forskjellen mellom kvinners og menns timefortjeneste reduseres med vel 1 prosentpoeng dersom en går fra uomregnede til omregnede tall.

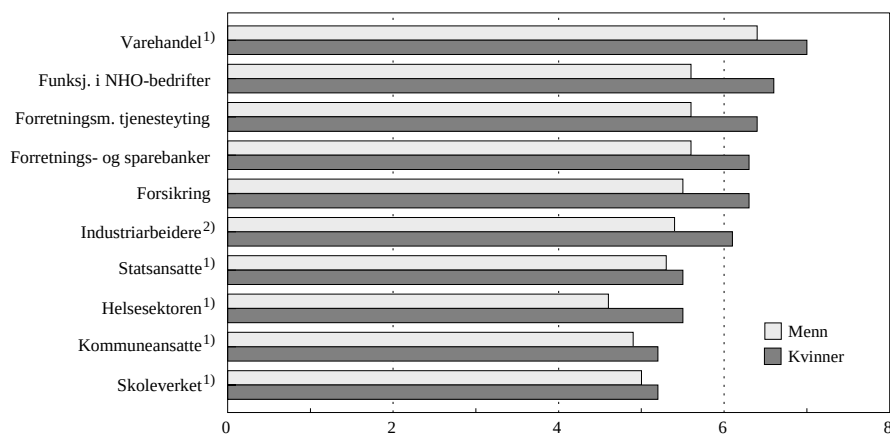
Utvikling i de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn

Vi har ikke noe godt mål for den relative lønnsforskjellen mellom *alle* menn og kvinner under ett. Levekårsundersøkelsen 1991 viser imidlertid at gjennomsnittlig timelønn for kvinner utgjorde 81,5 prosent av gjennomsnittlig timelønn for menn, mens Levekårsundersøkelsen 1980 viste en andel på 77 prosent. Lønnsbegrepet som brukes i disse undersøkelsene er inklusiv overtidsbetaling.

I figur 3.1 og tabell 3e går en nærmere inn på lønnsutviklingen for *heltidsansatte* kvinner og menn i henholdsvis periodene 1984-94 og 1980-94. Imidlertid foreligger det ikke 1994-tall for alle lønnstakergrupper.

Figuren og tabellen viser at det generelt sett har vært en bedring i kvinners relative lønnsnivå innen alle de sektorer vi har tall for. Sterkest har tilnærmingen vært

innenfor de sektorene hvor forskjellene i utgangspunktet var størst, bl.a for ansatte innen forsikringsvirksomhet og blant funksjonærene i NHO-bedrifter.

Figur 3.1 Gjennomsnittlig årlig lønnsutvikling i prosent for menn og kvinner. 1984-94(93). Heltidsansatte

1. 1984-93
2. Med i NHOs kvartalsstatistikk

Tabell 3e: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn. Heltidsansatte. Kroner og prosent.

											Årslønn 1993		Kvinneandel 1993 ²⁾
	1980	1982	1984	1986	1989	1990	1991	1992	1993	1994	Kr	Kr	
Industri ³⁾	84,0	85,5	86,6	86,7	88,8	89,7	90,3	90,3	90,5	90,5	192200	174000	17
Funksj. i NHO ⁴⁾	65,2	67,6	68,7	69,7	72,6	73,6	74,3	74,8	75,3	75,5	272800	205400	26
Varehandelen ⁵⁾	74,5	76,5	76,5	77,1	77,7	78,9	79,5	79,9	80,5		214800	172800	36
Forretnings- og sparebanker	74,8	77,4	78,6	78,5	80,0	81,4	82,7	83,4	83,7	84,0	236300	197700	48
Forretn. messig tjenesteyting		68,7	68,7	68,7	70,5	71,1	71,8	72,2	72,6	73,8	290900	211300	34
Forsikringsvirksomhet	63,8	65,5	65,5	67,2	69,3	70,7	71,2	71,8	71,3	71,8	292100	208200	50
Interesseorganisasjoner		70,7	70,6	71,1	73,4	74,6	75,5	76,4	77,6		267600	207500	54
Statsansatte ^(6,7)	80,9	82,9	84,0	83,9	83,7	84,8	86,0	87,0	87,9		217300	191100	34
Skoleverket	88,0	89,7	90,9	90,1	89,4	89,6	90,2	90,7	91,3		235000	214500	48
Ansatte i kommunene ⁸⁾	83,3	88,5	87,4	87,5	89,3	89,8	90,2	90,9	91,1*		201200	183200	56
Helsesektoren ⁹⁾			77,3	78,2	78,1								

Herav:

Tabell 3e: Gjennomsnittlig årslønn ¹⁾ for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn. Heltidsansatte. Kroner og prosent.

											Årslønn 1993		Kvinne andel 1993 ²⁾
	1980	1982	1984	1986	1989	1990	1991	1992	1993	1994	Kr	Kr	
Ansatte med behandling av klienter ¹⁰⁾			69,7	71,5	70,7	71,9	73,3	74,3	74,6*		263300	196400	77

* Foreløpige anslag.

- 1) Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.
- 2) Basert på tall fra lønnsstatistikken for de enkelte grupper. For industrien er tallene beregnet med utg.pkt. i antall arbeidede timer for h.h.v. menn og kvinner.
- 3) Industrien omfatter arbeidere i industribedrifter tilsluttet NHO (offshorevirksomheten er ikke tatt med). 1994 er basert på et gjennomsnitt for de tre første kvartaler.
- 4) Fra 1981 til 1982 økte antallet funksjonærer med over 5 prosent. Tilgangen skyldes vesentlig nye medlemsbedrifter i oljevirksomheten og jernindustrien.
- 5) Fra og med 1990 omfatter lønnsstatistikken for ansatte i varehandelen i prinsippet alle bedrifter i engros- og detaljhandel som sysselsatte 5 eller flere personer medregnet eiere, og ikke 3 eller flere som tidligere. For 1993 er statistikken basert på en utvalgsundersøkelse.
- 6) Statistikken for 1988 og 1989 er ikke direkte sammenlignbar med tidligere år. Dette skyldes i hovedsak, at enkelte statsetater er omorganisert til stiftelser og aksjeselskap og er tatt ut av statistikkgrunnlaget. Av disse var Norsk rikskringkasting, Statens teknologiske institutt og Televerket konkurransevirksomhet, TBK, de største. I statistikken for 1988 er det også kommet til variable tillegg som tidligere ikke var med. Dette gjelder særlig for Forsvaret.
- 7) De statlige skolene under Kulturdepartementet ble fra 1.januar 1989 ført over til Statens Sentrale Tjenestemannsregister.
- 8) Fra og med 1982 omfatter statistikken for kommunalt ansatte også ansatte i fylkeskommunal og felles kommunal og fylkeskommunal virksomhet.
- 9) Lønnsstatistikk for helse- og sosialtjenester er ikke utarbeidet etter 1989.
- 10) Tall fra og med 1990 er hentet fra lønnsstatistikken til Kommunenes Sentralforbund.

Kilde: SSBs lønnsstatistikk og beregninger i AD.

Tabell 3e viser at det er relativt store lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike gruppene. Imidlertid er gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I forsikring f eks er alle ansatte i hierarkiet med, mens bare time-lønte er med i industrien, dvs en mer homogen gruppe av arbeidstakere. Av tabell 3e går det videre fram at de relative lønnsforskjeller mellom kvinner og menn er uendret fra 1993 til 1994 blant arbeidere i industrien. For de andre gruppene som det så langt foreligger lønnsstatistikk for i 1994, har de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn blitt ytterligere redusert fra 1993 til 1994.

Tilnærmingen i lønnsnivå innen de ulike sektorer/næringer var sterk tidlig på 1980-tallet, for så å stagnere, og for enkelte sektorer gå noe tilbake på midten av ti-året. De senere år (1988-94) har kvinner hatt en høyere lønnsvekst enn menn og tilbakegangen på midten av 80-tallet er mer enn innhentet. Det har vært en tilnærming i lønnsnivå innen alle sektorer utvalget gir tall for i denne perioden.

Vi vet forholdsvis lite om årsakene til stagnasjonen og tilbakegangen i tilnærmingen mellom manns- og kvinnelønninger i en del sektorer og industribransjer på midten av 1980-tallet. Imidlertid faller tilbakegangen sammen med forholdsvis høy lønnsglidning og lave sentrale tillegg. Bedringen i kvinners relative lønnsnivå innen hver enkelt sektor fra 1987 til 1989 antas imidlertid å ha sammenheng med bl.a de faste kronetilleggene, som ble gitt både i 1988 og 1989 og med inntektsregulering-slovene i disse to årene. I årene 1990 til 1992 hadde en også en klar lavlønnsprofil

ved det sentrale oppgjøret (bl. a i LO/NHO-oppgjøret), ved at de med lavest inntekt fikk høyest kronetillegg.

For de siste årene har utvalget for noen grupper beregnet at endel av den registrerte lønnsveksten har kommet ved endringer i aldersstrukturen, jf. "[Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere](#)" i avsnitt 3.1. De lønsmessige virkninger av endringer i aldersstrukturen har vanligvis vært høyere for kvinner enn for menn. Dette betyr at endel av lønnstilnærmingen mellom kvinner og menn i de siste årene skyldes slike strukturendringer. Utvalget har ikke foretatt slike beregninger for de årene det var vekst i sysselsettingen. I enkelte sektorer/bransjer kan en ikke se bort fra at noe av den stagnasjonen (tibakegangen) i tilnærmingen mellom kvinne- og mannslønninger en så rundt midten av 1980-tallet, kom av veksten i den kvinnelige sysselsettingen. I perioder med rask vekst i sysselsettingen vil forholdsvis mange av de ansatte være nyansatte. Disse får (vanligvis) lavere lønn enn gjennomsnittet for de som allerede er ansatt.

Tabell 3f viser utviklingen innen en del bransjer i industrien og i landtransport. I store trekk finner vi den samme utviklingen som for sektorene/næringene i tabell 3e. Størst reduksjon i de relative lønnsforskjeller i perioden 1980-94 har en hatt i treindustrien og i elektrokjemisk industri som er mannsdominerte bransjer, mens reduksjonen har vært minst i bakerier og konditorier.

Flere undersøkelser (bl.a «Hva betyr andelen kvinner i et yrke for lønn», M.N.Hansen, ISF) har vist at det er en sammenheng mellom andelen kvinner i et yrke og lønn. Lønnsnivået er lavest der en finner den største andelen kvinner. Av kolonnene 2 og 3 i tabell 3f ser vi at det ikke er en slik entydig sammenheng, men at det er en sterk tendens til at sterkt kvinnedominerte bransjer som f. eks konfeksjonsfabrikker og vaskerier og renserier har lavere gjennomsnittlig lønnsnivå enn de øvrige bransjer. Motsatt ser vi at det gjennomsnittlige lønnsnivået er langt høyere i sterkt mannsdominerte bransjer som elektrokjemisk industri og i mekaniske verksteder. Sjokolade og sukkervareindustrien har også nokså lik andel kvinner og menn. Lønnsnivået her er på linje med gjennomsnittet i industrien.

Tabell 3f: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-94

Kvinneandel i prosent ¹			Lønns-nivå										
1980	1993	1993 ²	Bransje	1980	1983	1985	1987	1990	1991	1992	1993	1994 ³	
16	17	97,02	Industrien i alt	84,0	86,4	86,4	87,1	89,7	90,3	90,3	90,5	90,5	
28	30	89,50	Kjøttindustri	87,9	89,9	89,6	90,1	91,0	91,9	91,5	92,1	91,6	
44	42	83,66	Fiskeindustri	93,7	93,2	91,7	93,9	95,2	94,8	95,4	95,7	95,5	
61	53	97,12	Sjokolade, sukkerv.ind	91,1	91,3	92,5	92,6	95,2	94,8	95,4	95,7	95,4	
29	30	93,31	Bakeri og konditori	80,7	84,8	83,6	84,8	83,7	87,0	88,9	90,5	89,1	
68	60	84,96	Tekstil- og bekledning	89,7	91,6	89,6	88,8	91,0	91,3	92,1	92,5	92,7	
87	81	80,45	Konfeksjonsfabrikker	88,0	91,8	86,8	86,2	85,1	87,5	93,4	94,4	94,4	
7	16	85,48	Treindustri	91,8	93,9	96,8	94,9	98,7	99,4	100,0	100,7	101,8	
12	11	93,42	Treforedling-papir v.ind	89,0	92,4	92,4	92,9	93,0	93,4	93,5	93,1	93,0	
17	21	125,93	Grafisk industri	82,3	82,4	82,0	81,0	85,9	85,4	86,5	87,2	87,3	
21	22	92,04	Kjemisk industri ialt	88,3	91,1	91,6	91,9	92,4	92,4	91,8	92,9	93,1	
4	8	103,69	Elektrokjemisk ind.	94,6	97,1	98,3	96,5	97,3	99,5	99,3	99,9	100,8	

Tabell 3f: Gjennomsnittlig timefortjeneste (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 40/37,5 t/uke) for voksne kvinnelige arbeidere i prosent av tilsvarende timefortjeneste for menn i tidsrommet 1980-94

Kvinneandel i prosent ¹			Bransje	Lønnsnivå								
1980	1993	1993 ²		1980	1983	1985	1987	1990	1991	1992	1993	1994 ³
8	8	96,25	Mekaniske verksteder	89,4	91,2	92,1	91,6	92,9	92,9	92,3	92,1	92,6
75	69	80,27	Vaskerier og renserier	89,3	93,2	92,1	93,1	94,6	95,9	95,0	94,5	95,8
4	7	88,03	Landtransport	90,4	91,5	91,6	91,4	93,4	93,3	93,8	93,8	94,7

1) Antall arbeidstimer utført av kvinner som andel av det totale antall arbeidstimer.

2) Gjennomsnittlig timefortjeneste for voksne arbeidere (eksklusive overtidstillegg og omregnet til 37,5 t/uke).

3) Gjennomsnittet for 1-3. kvartal 1994.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk for arbeidere.

Nærmere om noen av faktorene bak de relative lønnsforskjellene mellom menn og kvinner

Deler av de lønnsforskjeller som er vist foran kan tilskrives ulike former for diskriminering. I Levekår i Norge, NOU 1993:17, sies det at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn kan framkomme ved flere forskjellige mekanismer som kan inneholde elementer av diskriminering, selv om formen for diskriminering vil være forskjellig. En situasjon kan være at kvinner og menn er ulikt fordelt på stillinger og foretak som har forskjellige lønnsnivå. Dette kan innebære et element av diskriminering som dels skyldes at menn og kvinner har ulik adgang til stillinger og virksomheter, og dels ulike muligheter ved senere forfremmelser. Dette er en form for *stillingsdiskriminering*. En annen situasjon som det pekes på i utredningen kan være at kvinner mottar lavere lønn enn menn med den samme stillingen og innen den samme virksomheten. Denne formen kalles *direkte diskriminering*. Et tredje forhold som trekkes fram kan være at kvinne-dominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger, og det til tross for at kompetansekrav og andre lønnsrelevante faktorer ellers er like, altså en form for *verdsettingsdiskriminering*.

For å belyse omfanget av stillings- og lønnsdiskriminering er det gjennomført en analyse av individuelle lønnsdata (Petersen, Becken og Snartland, 1993). Analysen er basert på individuelle lønnsoppgaver for 1990 for vel 440 000 arbeidstakere fordelt på de viktigste grupper av privat ansatte i norsk økonomi: Arbeidere i NHO-bedrifter, funksjonærer i NHO-bedrifter, ansatte i varehandel, ansatte i banker, ansatte i forsikring og ansatte i forretningsmessig tjenesteyting. Analysen er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene. Resultatene av analysen er oppsumert i vedlegg V, tabell 3c.

Det framgår at det er flere forhold som har betydning for at kvinner har lavere lønn enn menn i gjennomsnitt. De relativt store lønnsforskjellene i gjennomsnittstall for hovedgrupper av næringer reduseres når tallene brytes ned. Lønnsforskjellene mellom gruppene som er med i vedleggstabell 3c, varierer fra 2-6 prosent når vi sammenlikner kvinner og menn som arbeider i samme stilling og bedrift. Dersom det korrigeres for ansiennitet, vil trolig forskjellene reduseres ytterligere.

Av vedleggstabell 3c ser vi videre at for kvinner og menn i samme stilling i ulike bedrifter blir lønnsforskjellene langt mindre enn når vi sammenlikner kvinners og menns lønn i samme bedrift. Dette betyr at det er stillingskategori som virkelig betyr noe for lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Som nevnt kan dette skyldes at kvinnedominerte stillinger tenderer mot å være dårligere betalt enn mannsdominerte stillinger selv om kompetansekrav og enkelte andre lønnsrelevante faktorer er like. Men resultatet kan også indikere at kvinner og menn har ulik adgang til stillinger og forfremmelser. Dette kan bl.a skyldes at menn i gjennomsnitt fortsatt har noe høyere utdannelsesnivå enn kvinner, men det kan også skyldes en tendens til at arbeidsgivere «satser» mer på menn enn kvinner ved forfremmelser o.l. Dette kan være bevisst eller ubevisst ved at kvinner og menn blir tilbudt ulike arbeidsoppgaver gjennom hele karrieren.

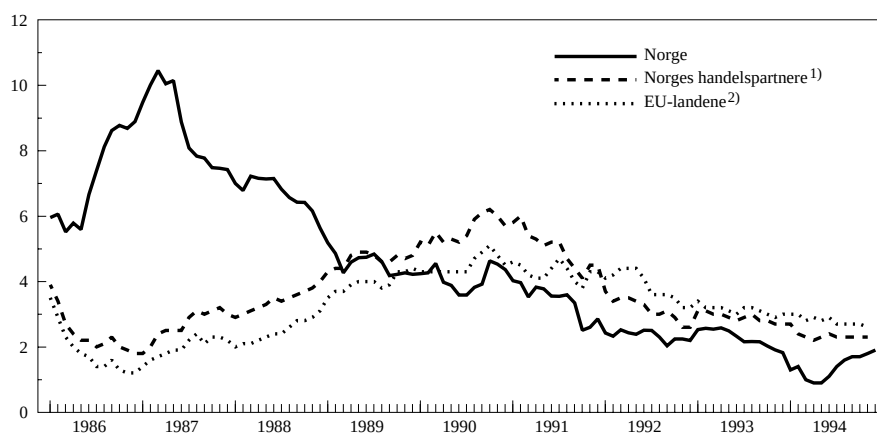
Vedleggstabellen viser ellers at innenfor hver av de seks gruppene som er undersøkt, betyr segregering på bransjer og bedrifter mindre for lønnsforskjellene. Mest synes det å bety for ansatte i varehandelen og for arbeidere i NHO-bedrifter. Dette innebærer at lønnsgapet bare i mindre grad skyldes at kvinner og menn er ulikt fordelt på høyt- og lavtlønnsbransjer og bedrifter.

KAPITTEL 4

Prisutvikling og konsumprisindeksen

- *Konsumprisindeksen økte med 1,4 prosent fra 1993 til 1994 mot 2,3 prosent året før. Prisveksten var den laveste siden 1960. I desember 1994 var prisstigningstakten 1,9 prosent målt i forhold til samme måned året før. Tolv månedersveksten i konsumprisindeksen har stort sett vært avtagende siden 1987, men har steget noe gjennom annet halvår i 1994. Prisstigningen har etter 1989 vært lavere i Norge enn hos våre handelspartnere.*

Figur 4.1 gir en oversikt over tolv månedersveksten i konsumprisindeksen i Norge, hos våre handelspartnere sammenveid med konkurranseevnevekter og i EU-landene sammenveid med ecu-vekter⁵. I mars 1987 var prisstigningen 7,7 prosentpoeng sterkere i Norge enn hos våre handelspartnere. Etter det ble forskjellen gradvis redusert, og etter mars 1989 har prisene økt mindre enn hos våre handelspartnere. I oktober 1994 var prisstigningen 0,6 prosentpoeng lavere i Norge. Figuren viser at fram til januar 1992 var prisstigningen i EU-landene lavere enn hos våre handelspartnere sett under ett, og at den senere har vært høyere i EU-landene.

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og i EU-landene. Prosentvis endring fra året før.

1. Veid sammen med siste års konkurranseevnevekter. Handelspartnerne er sammenveid med flytende vekter beregnet på grunnlag av IMF's konkurransevekter 1980 og senere endringer i Norges bilaterale handel.
2. Veid sammen med ECU-vekter. Eksklusive Spania og Portugal fram til oktober 1989 da disse landenes valutaer ble tatt med i ECU-kurven.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Prisutviklingen i tidligere år, samt siste tolv måneders-periode for en del OECD-land, framgår av tabell 4a.

5. For en nærmere orientering om sammenveining av konsumprisvekst internasjonalt, se vedlegg E i rapport nr. 2, 1992.

Tabell 4a: Konsumprisindeksen i en del OECD-land. Prosentvis endring.

	Gjennomsnitt	Endring fra året før			jan-nov 1993 – jan-nov 1994
	1984-93	1991	1992	1993	
Norge	5,0	3,4	2,3	2,3	1,4
USA	3,7	4,2	3,0	3,0	2,6
Japan	1,7	3,3	1,7	1,3	0,7
Tyskland(vest)	2,3	3,5	4,0	4,1	3,1
Frankrike	3,2	3,2	2,4	2,1	1,7
Storbritannia	5,2	5,9	3,7	1,6	2,4
Italia	5,9	6,4	5,3	4,2	3,9
Sverige	6,1	9,3	2,3	4,6	2,1
Danmark	3,4	2,4	2,1	1,3	2,0
Finland	4,5	4,3	2,9	2,2	1,0
OECD-området ¹⁾²⁾	3,8	4,5	3,2	2,8	2,4
EU, ecu-veid	3,4	4,3	3,7	3,1	2,8
Norges handelspart.	3,8	4,9	3,1	2,9	2,3

1) Sammenveid med kjøpekraftsparitet-justerte andeler av privat konsum i OECD-området, se vedlegg E i rapport nr.2, 1992.

2) Eksklusive Tyrkia.

Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

Den gjennomsnittlige konsumprisvekst i Norge fra 1993 til 1994 var 1,4 prosent, noe som er den laveste siden 1960. Fra 1992 til 1993 var konsumprisveksten 2,3 prosent. Ved utgangen av 1994 var overhenget 0,7 – 0,8 prosent dvs, desemberindeksen var mellom 0,7 og 0,8 prosent høyere enn gjennomsnittlig indeks for 1994. Ved utgangen av 1993 var overhenget 0,2 – 0,3 prosent.

Tabell 4b viser prisstigningstakten regnet i forhold til samme måned året før. Fra juni 1993 falt prisstigningstakten fram til mai 1994. Etter dette har prisstigningstakten igjen økt. Dette skyldes i stor grad at det da var slutt på rentenedgangen, samt at enkelte avgiftssatser økte fra 1.7.94. I desember var veksten på 12 månedersbasis 1,9 prosent, mot 1,3 prosent i januar.

Rentenedgangen gjennom 1993 og inn i 1994 er en viktig forklaringsfaktor bak den lave prisveksten i 1994. Husleiene veier tungt i konsumprisindeksen og rentenedgangen har bidratt til at veksten i husleiene nærmest har stoppet opp gjennom de siste 18 måneder.

Tabell 4b: Konsumprisindeksen

	Indekstall		Endring fra året før i prosent	
	1993	1994	1993	1994
Januar	247,2	250,4	2,5	1,3
Februar	247,9	251,4	2,6	1,4
Mars	250,1	252,7	2,5	1,0
April	250,7	252,9	2,6	0,9
Mai	250,8	253,1	2,5	0,9
Juni	250,9	253,7	2,3	1,1
Juli	250,7	254,2	2,2	1,4
August	250,1	254,2	2,2	1,6
September	251,2	255,4	2,2	1,7
Oktober	251,4	255,6	2,0	1,7
November	251,2	255,8	1,9	1,8
Desember	250,9	255,7	1,8	1,9
Årsgjennom-snitt	250,3	253,8	2,3	1,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4c gir en oversikt over gjennomsnittlig prisendring fra 1992 til 1993 og fra 1993 til 1994 for de ulike konsumgruppene. I 1994 har det vært en prisvekst på matvarer i alt. Gruppene som særlig hadde en økning er «Grønnsaker, frukt og bær», «Poteter og varer av poteter», «Sukker» og «Kaffe, te kakao og kokesjokolade». Matvarer som faller inn i gruppene «Kjøtt, kjøttvarer og flesk» og «Fisk og fiskevarer» har hatt et prisfall. Fra 1. juli 1994 fikk vi høyere avgifter på bensin og tobakk som i særlig grad slo ut i en kraftig økning i tobakksprisene. Gruppen «Bolig og vedlikeholdsutgifter» hadde en heller lav økning. Dette kommer i stor grad av rentenedgangen som gjennom 1993 og inn i 1994 bidro til at husleieøkningen ble svært liten. Det som i første rekke gjør at denne gruppen likevel får en prisvekst, er økningen i priser på vedlikehold/rehabilitering.

Tabell 4c: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter konsumgruppe.

	Vekter f.o.m. aug. 1994	Endring i pst		Bidrag i pst.-poeng	
		1993	1994	1993	1994
Totalt	1001	2,3	1,4	2,3	1,4
Matvarer	143,7	-1,1	1,5	-0,2	0,2
Drikkevarer og tobakk	38,1	3,1	3,9	0,1	0,2
Klær og skotøy	65,4	2,7	1,5	0,2	0,1
Bolig og vedlikeholdsut- gifter	213,1	2,8	1,2	0,6	0,3
Lys og brensel	46,2	3,0	-0,4	0,1	-0,0
Møbler og husholdn. art.	82,3	1,9	1,4	0,2	0,1
Helsepleie	24,3	4,3	2,3	0,1	0,1
Reiser og transport	194,8	3,4	1,5	0,7	0,3
Fritidssysler og utdanning	107,9	3,4	2,1	0,4	0,2
Andre varer og tjenester	85,2	1,6	0,2	0,1	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4d gir en oversikt over prisendringene for varer og tjenester gruppert etter leveringssektor. Denne måten å splitte opp konsumprisindeksen gjør det lettere å danne seg et bilde av hvilke prisimpulser som ligger bak konsumprisveksten. Tabellen viser at det først og fremst er «Andre norskproduserte varer» og «Importerte konsumvarer» som har hatt en betydelig prisøkning. Prisveksten for disse to gruppene skyldes stort sett en generell prisvekst på forbruksvarer. Når det gjelder prisveksten i gruppen «Andre tjenester», er det spesielt tjenester som har arbeidslønn som dominerende prsfaktor, som har økt. Også økte barnehagetakster og økt egenandel ved hjemmehjelp har bidratt mye til denne prisveksten.

Tabell 4d: Konsumprisindeksen – varer og tjenester etter leveringssektor.

	Vekt	Endring i pst.		Bidrag i pst.-poeng	
		1993	1994	1993	1994
Totalt	1001	2,3	1,4	2,3	1,4
Jordbruksvarer	82,2	-1,9	0,1	-0,2	0,0
Fiskevarer	10,4	-0,8	-0,9	-0,0	-0,0
Andre norskprodkonsumvarer	290,0	2,7	1,6	0,8	0,5
Importerte konsumvarer	215,0	3,3	2,3	0,7	0,5
Husleie	179,3	2,9	0,6	0,5	0,1
Andre tjenester	224,1	2,0	1,1	0,5	0,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå

KAPITTEL 5

Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

Innledning

Industriens konkurranseevne vil avhenge av en rekke faktorer, jf. diskusjonen i boks 5.1. Mange av faktorene er vanskelige å måle. I tillegg kan begrepet konkurranseevne defineres både i forhold til en enkelt bedrift, en næring og for landet under ett. Det vil derfor være umulig å konstruere en enkelt *indikator* som på en fullstendig måte kan gi et mål på konkurranseevnen. I de følgende avsnittene beskrives derfor utviklingen i noen sentrale indikatorer som kan bidra til å forklare norsk industris evne til å konkurrere internasjonalt.

I ettertid kan en et stykke på veg avlese industriens konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler for industriprodukter ute og hjemme, og i industriens andeler av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og kapitalbeholdning. Utviklingen i markedsandeler for import- og eksportkonkurrerende produkter er omtalt i "*Markedsandeler*" i avsnitt 5.2.

Beregningsutvalgets materiale skal først og fremst benyttes foran lønnsoppgjørene, og utvalget har i denne rapporten, som tidligere, gjengitt tall for *lønnskostnadsutviklingen* i norsk industri sammenliknet med utviklingen i industrien i andre land.

Foruten timelønnskostnadene vil også andre forhold være av betydning for hvordan kostnadene ved bruk av arbeidskraft utvikler seg i norsk næringsliv sammenliknet med andre land. Utviklingen i valutakursene vil bl.a. være av betydning, og er nærmere omtalt i vedlegg II.

En bestemt utvikling i timelønnskostnadene målt i felles valuta kan motvirkes av utviklingen i arbeidsproduktiviteten, dvs. produksjon pr. timeverk. Lønnskostnadene pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med tilsvarende tall for andre land vil derfor, med de forbehold som er nevnt ovenfor, kunne brukes som en indikator for utviklingen i industriens konkurranseevne. Beregningsutvalget har gjengitt tall for utviklingen i relative lønnskostnader pr. produsert enhet i felles valuta (RLPE) i "*Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien*" i avsnitt 5.3.

Beregningsutvalget mener tallene for utvikling i relative lønnskostnader pr. produsert enhet har krav på betydelig interesse for å belyse utviklingen i norsk industris konkurranseevne. Momentene som er nevnt ovenfor, understreker imidlertid hvor komplisert saksforholdet er. Dette er drøftet mer utfyllende i Beregningsutvalgets rapport nr. 1 1986 (NOU 1986:14).

I tillegg til en analyse av utviklingen i de relative lønnskostnadene pr. produsert enhet bør en mer fullstendig analyse av industriens kostnadsmessige konkurranseevne også omfatte *nivå*tall for kostnader og produktivitet for å gi grunnlag for å vurdere nivåforskjeller mellom landenes konkurranseevne. På grunn av store metode-messige problemer er det imidlertid foreløpig ikke etablert standarder for internasjonale sammenlikninger av produktivitetsnivåene i ulike land. For lønnskostnadsnivået finnes det derimot internasjonale sammenlikninger for direkte og totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere. I "*Sammenligning av nivåer på arbeidskraftkostnader i industrien i Norge og andre land.*" i avsnitt 5.4 omtales lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land.

Boks 5.1 Om konkurranseevnebegrepet

Landets konkurranseevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å opprettholde en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebytet må over en viss tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien samtidig som en har en full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

I omtalen nedenfor vil Beregningsutvalget i hovedsak se på utviklingen i industriens konkurranseevne. Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på sitt produktmarked, og med andre norske næringer på markedene for innsatsfaktorene arbeidskraft, kapital og råvarer. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet. For Norge vil utviklingen i oljesektoren ha særlig stor betydning for utenriksøkonomien og dermed for landets samlede konkurranseevne. I 1995 ventes driftsregnskapet overfor utlandet å vise overskudd for sjuende år på rad. Overskuddene i disse årene må bl.a. ses i sammenheng med en sterk økning i oljeproduksjonen.

Industriens konkurranseevne

Økt produksjon i eksportkonkurrerende næringer og økte markedsandeler for importkonkurrerende næringer vil sikre at utenriksøkonomien blir mer robust overfor svingninger i oljeprisen. Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen. En forbedring av industriens evne til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. *Industriens konkurranseevne* avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene, direkte og indirekte via innenlandske underleveranser, utgjør om lag halvparten av de totale variable enhetskostnadene i norsk industri. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene*, særlig knyttet til elektrisk kraft, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er relativt mindre i enkelte næringer i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for enkelte norske bedrifter.

Boks 5.1 forts. Om konkurranseevnebegrepet

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. På kort sikt vil den nominelle renten korrigert for valutakursendringer kunne avvike betydelig fra ett land til et annet. For den enkelte bedrift vil forholdet mellom realrenten etter skatt og den marginale realavkastningen av kapital etter skatt si noe om muligheten til å gjennomføre bedriftsøkonomiske lønnsomme investeringer.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i det konkurranseevne-målet som benyttes i denne rapporten. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO₂-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene*. Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om kapital og arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapital. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

5.1 MARKEDSANDELER

- *Hjemmemarkedsandelene falt fortsatt noe i fjor, mens foreløpige tall tyder på en klar økning i eksportmarkedsandelene fra 1993 til 1994.*

Eksportmarkedsandelene i norsk industri har vært relativt stabile siden 1990, etter en klar nedgang på store deler av 1980-tallet. Fra 1992 til 1993 økte imidlertid markedsandelene relativt betydelig, men denne utviklingen må ses i sammenheng med omleggingen av statistikkgrunnlaget i EU i forbindelse med opprettelsen av det indre marked. Fjerningen av grensekontrollen har medført at den interne handelen i EU trolig er for lavt anslått, og dermed at veksten i eksportmarkedsandeler er overvurdert. I revisjoner av tallgrunnlaget for 1993 har det imidlertid vært gjort forsøk på å minimere bruddet i serien. Blant annet er vekstratene for vareimporten i endel enkeltland innen EU justert opp i 1993. Foreløpige tall for 1994 viser en klar vekst i eksportmarkedsandelene fra 1993 til 1994, men også dette året kan statistikkomleggingen ha spilt en rolle for utviklingen.

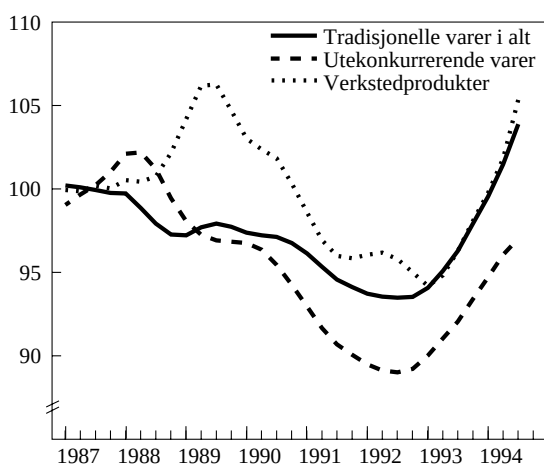
Boks 5.2 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på veg avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve *kostnadsnivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen forøvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenlikne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vektorer som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport.

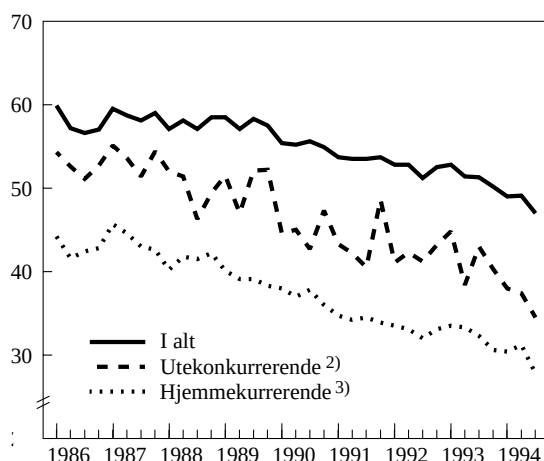
Markedsandeler på hjemmemarkedet er beregnet ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av de enkelte varer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av varer som delvis dekkes ved import.

Figur 5.1 Markedsandel for norsk eksport av tradisjonelle varer. Volumindeks 1987=100.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Siden 1980 har *hjemmemarkedsandelene* for tradisjonelle industrivarer i alt falt med vel 20 prosent. Produsenter av tekstil- og bekledningsvarer, verkstedsprodukter, kjemiske råvarer og metaller har hatt de største tapene av markedsandeler, jf. tabell 5a i vedlegg V. Utviklingen må bl.a. ses i sammenheng med den økte internasjonale arbeidsdelingen, som har bidratt til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene i hele perioden. I andre halvdel av 1980-tallet ble markedsandelene på hjemmemarkedet (ekskl. skip og oljeplattformer) i hovedsak opprettholdt, men siden 1990 har industrien tapt markedsandeler på hjemmemarkedet igjen, jf. figur 5.2.

Figur 5.2 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer¹⁾. Volumandeler

1. Utenom skip og plattformer.
2. Tredforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.
3. Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedsprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

5.2 LØNSKOSTNADER PR. PRODUSERT ENHET I INDUSTRIEN

- *Det anslås en svak bedring i industriens kostnadsmessige konkurranseevne fra 1993 til 1994. Siden 1988 kan dermed konkurranseevnen målt ved RLPE ha styrket seg med i alt vel 12 prosent.*

Tabell 5a viser utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i norsk industri sammenliknet med våre viktigste handelspartnere målt i felles valuta siden 1980, samt bidragene til denne utviklingen fra de ulike faktorene lønnskostnader i nasjonal valuta, produktivitet og valutakurser. Det må imidlertid understrekes at disse komponentene ikke utvikler seg uavhengig av hverandre over lang tid og at tallene derfor ikke gir uttrykk for en enkel årsaks- og virkningssammenheng. For eksempel kan depresieringen av den norske kronen fra 1980 og fram til 1987 bl.a. ses som et resultat av den sterke lønnsveksten i Norge i perioden. På kort sikt kan også RLPE-utviklingen bli påvirket av konjunkturmessige svingninger i produktivitetsveksten og endringer i antall arbeidsdager mm., som ikke gir uttrykk for de underliggende tendensene.

Tabell 5a: Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien. Prosentvis endring fra året før¹⁾

	Gj.snitt								
	1981- 1988	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994 ²⁾
<i>Norges handelspartnere</i>									
Lønnskostnader ⁴⁾	6,8	4,9	4,3	6,8	7,5	6,3	5,4	3,0	3
Produktivitet	3,4	2,7	4,3	3,7	2,7	1,8	3,5	2,5	4¼
LPE, nasjonal valuta	3,3	2,1	0,0	3,0	4,6	4,4	1,9	0,6	-1¼
<i>Norsk industri</i>									
Lønnskostnader ⁴⁾	10,1	14,2	6,1	4,3	5,7	4,7	2,8	0,9	3
Produktivitet	2,8	5,2	-0,5	5,2	2,6	0,7	1,8	2,0	3¼
LPE	7,2	8,7	6,6	-0,8	3,0	3,9	1,0	-1,1	-¼
RLPE, nasjonal valuta	3,8	6,5	6,7	-3,6	-1,5	-0,5	-0,9	-1,7	1
Valutakursendringer ³⁾	2,0	4,0	0,6	0,1	-0,2	2,1	-1,1	3,7	1 ½
RLPE, felles valuta	1,8	2,4	6,1	-3,7	-1,4	-2,5	0,3	-5,3	- ½

- 1) Tall for handelspartnere og valutakurs er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt med løpende konkurransevektorer på grunnlag av indeksserier med 1985 som basisår.
- 2) Anslag.
- 3) Positive tall innebærer en effektiv svekkelse av den norske krone.
- 4) Lønnskostnader pr. time. Lønnsbegrepet som brukes i sammenlikninger av konkurransevnen mellom land inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jf. "[Lønnsoverhenget](#)" i avsnitt 3.3.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Finansdepartementet.

I perioden 1988-1993 kan RLPE ha blitt styrket med vel 12 prosent, jf. tabell 5a. Reviderte tall gir nå en RLPE-forbedring på om lag 5 1/4 prosent fra 1992 til 1993, mot et anslag på om lag 3 3/4 prosent i den forrige rapporten fra Beregningsutvalget (NOU 1994:14). Revisjonen skyldes i sin helhet at anslaget for produktivitsvekst hos våre handelspartnere er nedjustert.

Beregningsutvalget finner grunn til å understreke at beregninger av utviklingen i RLPE er svært usikre. Erfaringsmessig er usikkerheten spesielt stor i de foreløpige anslagene for produktivitsutviklingen både i Norge og i utlandet, men det er også knyttet betydelig usikkerhet til anslagene for lønnskostnadsveksten. Tallene må derfor tolkes med stor varsomhet.

De internasjonale anslagene for 1994 bygger i hovedsak på anslag fra OECD, DRI (Data Resources Incorporated) og enkelte nasjonale kilder. Produktivitsveksten hos våre handelspartnere kan anslås til 4 1/4 prosent i 1994 ifølge disse kildene, dvs. klart høyere enn gjennomsnittet de senere årene. Produktivitsanslagene for 1994 er betydelig oppjustert siden forrige rapport fra Beregningsutvalget, først og fremst som følge av oppjusteringer av anslagene i Tyskland og Frankrike. Den sterke produktivitsveksten i disse landene henger sammen med den sterke veksten i produksjonen gjennom fjoråret. I Tyskland ble produktivitsveksten ytterligere forsterket ved at det fortsatt var en viss sysselsettingsnedgang i 1994.

Fra 1993 til 1994 kan veksten i timelønnskostnadene i norsk industri anslås til 3 prosent ifølge Beregningsutvalget. Dette er på linje med foreløpige anslag for våre viktigste handelspartnere.

Korttidsindikatorer viser at det nå er klar vekst i norsk industri. Kvartalsvise nasjonalregnskapstall for 3. kvartal 1994 og produksjonsindeksen for november indikerer en vekst i bruttoproduktet opp mot 5 prosent fra 1993 til 1994, mens AKU-tall gir en vekst i utførte timeverk på vel 3 prosent fra 1993 til 1994. Det er imidlertid knyttet særlig stor usikkerhet til sysselsettingstallene, spesielt for utførte timeverk, men også til antall personer. Forskyvninger i referanseukene bidrar til at AKU-tallene trolig overvurderer sysselsettingsveksten i 3. kvartal noe. Alt i alt kan arbeidsproduktiviteten, dvs. bruttoprodukt pr. timeverk bli 3-3 1/2 prosent fra 1993 til 1994, som er noe høyere enn de foregående årene, jf. tabell 5a, men likevel om lag 1 prosentpoeng under produktivitetsveksten hos våre viktigste handelspartnere.

Kronekursen – målt ved industriens effektive valutakurs, jf. vedlegg II – deprimerte med 1 1/2 prosent i gjennomsnitt fra 1993 til 1994. Samlet kan den kostnadsmessige konkurranseevnen for norsk industri, målt ved RLPE i felles valuta, dermed anslås å ha styrket seg svakt fra 1993 til 1994.

Utviklingen i enkeltvalutaer kan avvike betydelig fra industriens effektive valutakurs. Dette innebærer at et veid gjennomsnitt ikke gir et korrekt uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor, jf. tabell 5b i vedlegg V, der utviklingen i lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien i lokal valuta og i norske kroner i de enkelte landene som inngår i beregningen er gjengitt.

5.3 SAMMENLIGNING AV NIVÅER PÅ ARBEIDSKRAFTKOSTNADER I INDUSTRIEN I NORGE OG ANDRE LAND.

- *Lønnskostnader pr. arbeidet time for norske industriarbeidere lå i 1994 ca. 8 prosent over gjennomsnittet av våre handelspartnere, mot ca. 10 prosent i 1993 og 17 prosent i 1992.*

Det er svært vanskelig å fremskaffe internasjonale sammenlignbare nivåtall for lønnskostnader og arbeidsproduktivitet, og dermed for nivået for konkurranseevnen målt ved lønnskostnader pr. produsert enhet. Bare for direkte og totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere har det i mange år vært foretatt internasjonale sammenlikninger.

Funksjonærene, slik de defineres i statistikken, har imidlertid fått stadig større betydning for lønnssummen både i Norge og i de fleste andre land. Omlag 45 prosent av lønnssummen i norsk industri gjelder nå funksjonærer. Det vil imidlertid fortsatt ta endel tid før sammenlignbare lønnstall for funksjonærene i industrien og sysselsettingsfordelingen mellom funksjonærer og arbeidere av tilfredsstillende kvalitet vil foreligge.

Som følge av endringer i arbeidsoppgaver over tid, er skillet mellom «ansatt som funksjonærer» og «ansatt som arbeider» ikke like tydelig som før. Generelt er de fleste arbeidere (iallefall i Norge) timelønnet, mens funksjonærer er månedslønnet eller årslønnet. Definisjonen av begrepet arbeidere og funksjonærer er idag knyttet langt mere til avlønningsform og lønnsforhandlingssystem og i mindre grad til arbeidsfunksjoner.

Beregningsutvalget har i tidligere rapporter gått ut fra at lønnsfordelingen mellom funksjonærer og arbeidere i Norge er jevnere enn i andre land. Ulike indikatorer på forskjellen mellom arbeider- og funksjonærlønninger for noen land innenfor EU-området indikerer at lønnskostnadene i Norge er på nivå med, eller noe i overkant av gjennomsnittet for våre handelspartnere for 1994, dersom funksjonærene hadde

vært med i sammenligningene for industrien. Anslaget er basert på en rekke usikre forutsetninger, blant annet vet en lite om fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere i de enkelte land, om arbeidstiden og om de indirekte personalkostnader som er med i lønnskostnadene er forskjellig for arbeidere og funksjonærer. Utvalget mener likevel at tallmessige indikasjoner peker helt klart mot ovenstående konklusjon.

For *produktivitetsnivåer* har det bare sporadisk vært foretatt internasjonale sammenligninger og det er ennå ikke etablert standarder for hvordan slike sammenligninger skal gjøres. For en mer fullstendig sammenligning, burde man også ha produktivitetstall på nivåbasis.

Beregningsutvalget vil understreke at en rangering av nivå-tall for lønnskostnader mellom land isolert sett ikke sier noe om konkurranseevnen. Som et supplement til de øvrige indikatorene, kan likevel sammenstillingen ha interesse.

På flere hold arbeides det med å komme videre i arbeidet med å bringe frem internasjonalt sammenlignbar statistikk for lønnskostnader og produktivitet. Beregningsutvalget vil presentere tall så snart grunnlagsdata kan sies å ha oppnådd tilfredsstillende data- og metodemessig kvalitet.

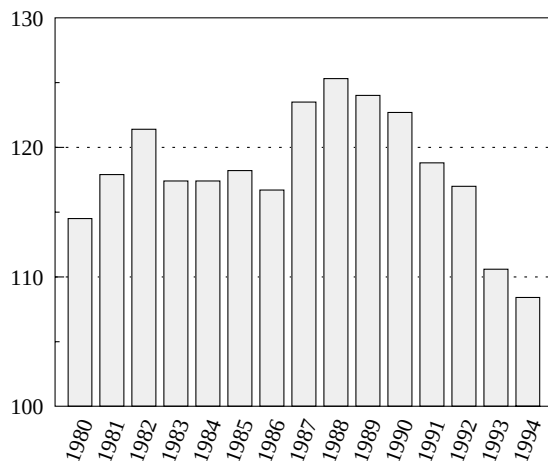
Industriarbeidere: Lønnskostnader pr. time i forhold til gjennomsnittet av våre handelspartnere.

I rapport nr. 2 i 1994 (NOU 1994:14) ble det presentert sammenligninger av totale lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i Norge og i en rekke andre industrialiserte land, i norske kroner for 1993. Disse tallene bygget i hovedsak på innsamlede data i BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA. Tallene gir et sammenligningsgrunnlag for industriarbeidere.

Ettersom sammenlignbare 1994-tall fra BLS ikke foreligger før senere i 1995, har Beregningsutvalget valgt å fremskrive lønnstallene for 1993, i hovedsak på grunnlag av OECDs anslag over lønnskostnadsøkningen pr. ansatt i bedriftssektoren. Lønnsbegreper og sammenlignbare grupper for 1994 vil derfor kunne avvike endel fra definisjonen før 1994, men Beregningsutvalget mener likevel at de relative lønnskostnadstallene for 1994 vil gi en indikasjon på lønnsforskjellene landene imellom.

De totale lønnskostnadene består av lønn pr. arbeidet time og indirekte personalkostnader. De *indirekte personalkostnadene* omfatter lønn for helge- og feriedager, lønn under sykdom, velferdspermisjoner, arbeidsgiveravgifter og andre sosiale kostnader som knytter seg til bruken av arbeidskraft.

Figur 5.3 og tabell 5b viser lønnskostnader pr. time for norske industriarbeidere regnet i felles valuta.

Figur 5.3 Lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnere. Handelspartnere=100

I 1980 hadde Sverige, Tyskland-vest, Belgia og Nederland (med ca. 1/3 av vår handel med utlandet) høyere lønnskostnader enn Norge, mens det i 1985 bare var USA og Canada som hadde høyere lønnskostnader, noe som skyldes en ekstrem stigning i dollarkursen i årene før. Devalueringen av den norske krone i mai 1986 forhindret ikke at fall i dollarkursen bidro til et betydelig fall i relative lønnskostnader pr. time for USA og Canada, slik at disse land igjen fikk lavere lønnskostnader enn Norge. På grunn av den sterke lønnsveksten i Norge i 1986 og 1987, blant annet på grunn av lønnskompensasjonen for arbeidstidsforkortelsen i 1986/87, økte lønnskostnadene i Norge mer enn i de fleste land i disse årene. I 1988 lå lønnskostnadene for norske industriarbeidere, ca. 25 prosent høyere enn gjennomsnittet for handelspartnere og Norge lå høyest av samtlige land i tabell 5b både i 1988 og 1989.

I årene fra 1988 til 1991 økte lønnskostnadene for norske industriarbeidere mindre enn i de andre nordiske landene og de fleste mellom-europeiske landene målt i norske kroner, mens lønnskostnadene økte sterkere enn i USA, Canada og Japan.

Fra 1991 har forholdene overfor de nordiske landene Sverige og Finland, utviklet seg noe annerledes enn overfor andre land. I 1991 og 1992 lå gjennomsnittlige lønnskostnader pr. arbeidet time for industriarbeidere i Sverige klart over Norge. Fra 1993 til 1994 er nedgangen i lønnskostnadsnivået i Sverige i forhold til Norge stoppet opp, etter en forbedring på 16 prosentpoeng fra 1992 til 1993. Finland lå i 1990 og 1991 tett opp mot det norske nivået. Finland senket i likhet med Sverige sitt nivå i forhold til Norge betydelig og lønnskostnadene i 1993 lå i Finland på 72 prosent av det norske nivået, en forbedring på 17 prosentpoeng på 2 år. Denne utviklingen ble kraftig snudd fra 1993 til 1994 slik at lønnskostnadene i Finland i forhold til for norske industriarbeidere økte med 8 prosentpoeng.

Fra 1993 til 1994 var det bare Canada, Italia og Spania som hadde nedgang i lønnskostnadsnivået for industriarbeidere i forhold til Norge.

Av landene i tabellene er det 6 av 16 land som i 1994 har et høyere gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere enn Norge. Disse landene representerer ca. 36 prosent av våre handelspartnere. (Målt ved konkurransevektene brukt i "[Lønnskostnader pr. produsert enhet i industrien](#)" i kapittel 5.3)

Tabell 5b: Totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere i norske kroner. Indeks Norge=100.¹⁾

	1980	1985	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Tyskland-vest	107	93	97	97	103	106	110	127	128
Sveits	96	93	98	91	97	100	101	112	119
Belgia	113	87	86	85	90	92	97	106	109
Østerrike	77	73	79	77	82	84	89	100	102
Japan	48	61	68	69	60	68	71	95	102
Nederland	104	85	86	82	85	85	89	100	100
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Danmark	94	79	82	79	84	84	87	95	97
Sverige	108	93	91	96	98	102	107	89	90
Finland	71	79	85	92	98	98	87	82	90
USA	85	126	75	78	70	72	70	83	83
Frankrike	77	73	70	69	71	71	73	81	82
Canada	75	106	73	81	74	79	74	81	76
Italia	71	74	76	79	83	86	85	79	75
Storbritannia	65	60	57	58	59	63	62	63	65
Irland	51	57	54	53	55	56	58	60	60
Spania	51	45	46	49	53	56	58	57	55
Norge i forhold til gj.sn. for handelspartnere (Handelspr.=100)	115	118	125	124	123	119	117	111	108

1) Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.

Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA (BLS). For 1994 OECD og lokale anslag

KAPITTEL 6

Økonomiske utsikter**6.1 INTERNASJONAL ØKONOMI**

- *Konjunkturoppgangen er nå godt befestet i nesten hele OECD-området, og det ventes noe høyere vekst i 1995 enn i 1994. Arbeidsledigheten kan reduseres svakt fra 1994 til 1995. Inflasjonen er fortsatt lav i OECD-landene.*

Lavkonjunkturen i industrilandene er nå avløst av en bred oppgangskonjunktur. I de engelskspråklige OECD-landene, USA, Storbritannia, Australia og New Zealand, der omslaget kom først, er den økonomiske veksten fortsatt høy. Kontinental-Europa og våre nordiske naboland, der nedgangen kom senere og var dypere enn i det øvrige OECD-området, har hatt et klart oppsving det siste året. Bare i Japan var utviklingen fortsatt svak i 1994, men korttidsstatistikk tyder på at bunnen ble passert i løpet av fjoråret, og at aktiviteten er i ferd med å ta seg opp.

For OECD-området totalt kan veksten i *bruttonasjonalproduktet (BNP)* anslås til om lag 2 3/4 prosent fra 1993 til 1994, mens veksten hos våre viktigste handelspartnere kan ha vært enda noe høyere i fjor – om lag 3 prosent –, etter nullvekst året før. De fleste prognosemakere, deriblant OECD, legger til grunn en ytterligere økning i veksten i OECD-området i 1995, opp mot 3 prosent. Hos Norges viktigste handelspartnere anslås veksten i 1995 på linje med OECD-gjennomsnittet, dvs. 3 prosent.

Som følge av den svake veksten i mange land de siste årene, økte *arbeidsledigheten* i OECD-området fram til første halvår i fjor, og på årsbasis utgjorde den om lag 8 1/4 prosent av arbeidsstyrken i 1994. Det antatt høyere aktivitetsnivået internasjonalt anslås å bidra til en moderat nedgang i ledigheten i 1995, til om lag 8 prosent av arbeidsstyrken for OECD-området totalt.

Prisveksten i OECD-området avtok moderat fra 1993 til 1994, og var i 1994 på sitt laveste nivå siden midten av 1960-tallet. Den gjennomsnittlige konsumprisveksten kan anslås til om lag 2 1/2 prosent fra 1993 til 1994 både i OECD-området totalt og hos våre handelspartnere, jf. også omtale av prisveksten i kap.4. Som følge av den internasjonale konjunkturoppgangen ventes prisveksten å øke noe fra 1994 til 1995. De siste månedene har også økte råvarepriser bidratt til at prisveksten har tatt seg noe opp i mange OECD-land.

Budsjettunderskuddene har blitt redusert, blant annet har økt økonomisk aktivitet bidratt til økt skatteinngang og reduserte utgifter til arbeidsledighetstrygd o.l. Målt som andel av BNP anslås budsjettunderskuddet i OECD-området samlet å avta fra knapt 4 1/4 prosent av BNP i 1993 til 3 3/4 prosent i 1994 og 3 1/4 prosent i 1995.

De internasjonale *valutamarkedene* har vært preget av fall i kursen på amerikanske dollar det siste året. Gjennom 1994 falt verdien av amerikanske dollar med knappe 10 prosent mot både japanske yen og tyske mark, men mot slutten av fjoråret styrket dollaren seg noe igjen. For å hindre presstendenser i arbeids- og produktmarkeder, er *pengepolitikken* strammet inn særlig i USA, men også i Storbritannia og Sverige. I USA ble den viktigste signalrenten («federal funds»-renten) senest den 15. november i fjor hevet med 3/4 prosentpoeng, slik at denne renten alt i alt ble satt opp med 2 1/2 prosentpoeng fra februar til utgangen av 1994. *Tremånedersrenten* på amerikanske dollar steg med vel 3 prosentpoeng gjennom 1994, og var nesten 6 1/2 prosent ved årsskiftet. De kortsiktige pengemarkedsrentene i Vest-Europa falt fram til sommeren 1994, men har siden økt noe både i Tyskland og en

del andre land. Den tyske tremånedersrenten var om lag 5 1/4 prosent ved utgangen av 1994, mens den tilsvarende ECU-renten var om lag 6 prosent.

Det var en klar oppgang i det *langsiktige rentenivået* gjennom 1994, og ved utgangen av året lå de lange rentene i Tyskland om lag 1 3/4 prosent over bunnivået ett år tidligere. Økningen i det langsiktige rentenivået har trolig sammenheng med at den økonomiske veksten og etterspørselen etter kapital til realinvesteringer er blitt sterkere enn ventet i en rekke land. I tillegg trekker trolig forventninger om økt inflasjon i retning av noe høyere rentenivå.

6.2 NORSK ØKONOMI

- *Norsk økonomi var i 1994 i markert oppgang, men produksjonsveksten vil trolig avta i 1995. Nedgangen i arbeidsledigheten ventes å fortsette i år.*

Flere år med moderat produksjonsvekst i Norge ble i annet halvår 1993 avløst av et klart oppsving. Det markerte rentefallet i Norge og i de fleste andre europeiske OECD-land gjennom 1993 og et stykke ut i 1994 slo raskt ut i økt etterspørsel fra husholdningene og etterhvert også i betydelig vekst i eksporten av tradisjonelle varer. *Bruttonasjonalprodukt i fastlands-Norge* ser ut til å ha økt med om lag 3 1/2 prosent i 1994, men på grunn av kraftig vekst i petroleumsproduksjonen var veksten i BNP i alt minst 1 prosentpoeng høyere.

Omslaget i norsk økonomi er også kjennetegnet ved en vridning fra petroleumsinvesteringer og offentlig etterspørsel til *tradisjonell eksport* og *etterspørsel fra husholdningene*. I 1995 ventes vekstimpulsene fra husholdningene og tradisjonell eksport å avta, mens impulsene fra næringslivsinvesteringene i fastlands-Norge trolig øker. Det er særlig i industrien, i bygg og anlegg og i samferdselssektoren en venter markert økning i investeringsveksten i 1995. Den spesielt sterke veksten i husholdningenes etterspørsel i 1994 var trolig i noen grad en forbigående gjeninnhentingseffekt etter flere år med lavt nivå på kjøp av varige forbruksvarer. Etterhvert som også rentene ikke lenger avtar må en regne med en mer moderat utvikling i aktivitetsnivået. Produksjonsveksten i fastlands-Norge er antatt å komme ned i knappe 2 1/2 prosent i 1995, men også dette året ventes økt petroleumsproduksjon å bidra til at BNP totalt vokser med ytterligere 1/2 prosentpoeng.

Utviklingen i *petroleumsinvesteringene* ser ut til å bidra klart negativt til produksjonsveksten i 1995. Investeringene vil riktignok holdes oppe mens enkelte store utbyggingsprosjekter slutføres. En betydelig del av investeringene i 1995 vil imidlertid bestå av import og dermed ikke bidra til etterspørsel mot norsk leverandørindustri.

Mens den eksportrettete delen av næringslivet vil nyte godt av sterk vekst internasjonalt i 1995, vil andre industrisektorer oppleve omstillingsproblemer som en følge av nedgang i den fastlandsrettede investerinsetterspørselen fra petroleumssektoren. Samlet sett vil derfor *industriproduksjonen* trolig vise klart svakere vekst enn i 1994.

Den markerte produksjonsveksten i fastlands-Norge bidro til at *sysselsettingen* i 1994 økte for første gang siden 1987. I gjennomsnitt vokste sysselsettingen med anslagsvis 30000 personer fra 1993 til 1994. Arbeidsstyrken økte også, men ikke mer enn at ledighetsraten ble redusert fra 6,0 prosent i 1993 til om lag 5 1/2 prosent i 1994. Den sterke aktivitetsveksten i fjor sammen med en god produksjonsutvikling også inneværende år, er antatt å føre til at sysselsettingen øker med 20000-30000 i år.

Den demografiske utviklingen tilsier en årlig økning i *arbeidstilbudet* på 10000-15000, forutsatt uendrede yrkesfrekvenser etter utdanning, kjønn og alder.

Fra 1988 til 1993 har imidlertid yrkesfrekvensene gått ned. Til tross for en viss vekst i yrkesfrekvensene i fjor, noe som er normalt i en situasjon med vekst i sysselsettingen, ligger de særlig for ungdom og eldre menn langt lavere enn toppnivåene i andre halvdel av 1980-tallet. Dette bidrar til ekstra usikkerhet knyttet til ledighetsanslagene. I analysene til Statistisk sentralbyrå, Norges Bank og Finansdepartementet reduseres *arbeidsledighetsraten* med om lag 1/2 prosentpoeng fra 1994 til 1995.

Høy vekst i husholdningenes bilkjøp og næringslivets investeringer i maskiner, er noen av faktorene bak den sterke importveksten i 1994. I 1995 vil importøkningen trolig bli mindre enn i fjor. Kraftig volumøkning i petroleumsproduksjonen, god vekst i den tradisjonelle eksporten, en gunstig utvikling i bytteforholdet, samt reduserte netto rentebetalinger til utlandet er faktorer bak en antatt økning i overskuddet på *driftsbalansen* i 1995 fra om lag 24 milliarder kroner i 1994. Ulike vurderinger av størrelsen på importøkningen bidrar til at anslagene på driftsbalansen i 1995 spenner fra 27 til 38 milliarder kroner.

Den sterke nedgangen i *rentesatsene* i det norske pengemarkedet gjennom 1993 flatet ut gjennom de fem første måneder i 1994. Deretter steg rentene inntil EU-avstemningen, hvorefter de raskt falt ned til i underkant av nivået i ECU-området. I Statistisk sentralbyrås prognose for 1995 venter en i store trekk at pengemarkedsrentene både i Norge og i ECU-området vil holde seg på nivåene fra utgangen av 1994. I 1995 kommer rentene i statsbankene til å bli noe redusert, mens det ikke er ventet store endringer på rentene i private finansinstitusjoner i forhold til gjennomsnittet i 1994.

Tabell 6a: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår.

	1993	1994		1995	
	Regnskap	SSB ¹⁾	SSB ¹⁾	FIN ²⁾	NB ³⁾
Privat konsum	1,7	4,7	2,7	1,5	2 1/2
Offentlig konsum	1,8	2,1	0,7	0,9	1
Bruttoinvesteringer i alt	8,0	6,2	8,3	..	2 1/2
- fastlands-Norge, fast kapital	-4,7	6,1	10,1	9,5	8 1/4
- påløpte oljeinvesteringer	15,9	-2,0	6,7	-2,9	-10
Eksport	1,8	7,0	5,2	4,8	4 1/2
- tradisjonelle varer	3,0	13,3	5,8	7,0	6 1/2
Import	3,3	7,5	7,9	3,8	3 1/4
- tradisjonelle varer	1,7	15,0	7,0	4,0	5 1/2
Bruttonasjonalprodukt	2,3	4,5	2,6	2,8	2 3/4
- fastlands-Norge	2,0	3,5	2,2	2,3	2 1/2
Sysselsatte personer	0,0	15	1,6	1 1/4	1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	6,0	5,4	5,0	5	5
Årslønnsvekst	2,9	3,0	3,2	2	3 1/2
Konsumprisindeksen	2,3	1,4	2,6	2 1/4	2 1/2
Driftsbalansen, milliarder kroner	17,1	24,2	27,1	37,9	36

MEMO:

Tabell 6a: Utviklingen i noen økonomiske hovedstørrelser anslått av Statistisk sentralbyrå, Finansdepartementet og Norges Bank. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår.

	1993	1994		1995	
	Regnskap	SSB ¹⁾	SSB ¹⁾	FIN ²⁾	NB ³⁾
Gjennomsnittlig lånerente ⁴⁾ (nivå)	11,4	8,5	8,6	..	..
Råoljepris i kroner (nivå)	121,9	112,9	116,5	115	111,4
Importveid kronekurs ⁵⁾	1,9	1,3	-0,6	..	..

1) Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 9/1994.

2) Anslag ifølge Finansdepartementet, Salderingsproposisjonen 1995.

3) Anslag ifølge Norges Bank, Penger og kreditt 1994/4.

4) Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.

5) Positivt fortegn innebærer depresiering av norske kroner

6.3 ANSLAG PÅ KONSUMPRISUTVIKLINGEN I 1995

Utvalget har som i tidligere år vurdert prisutviklingen i inneværende år. Slike anslag vil alltid være usikre, og basert på usikre forutsetninger. I vedlegg I gis det en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene.

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget som i tidligere år hentet informasjon fra et materiale som utarbeides av Konkurransetilsynet, om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai 1995.

Materialet utarbeidet av Konkurransetilsynet indikerer en prisstigning fra januar-mai i år i forhold til samme periode i fjor på om lag 2 prosent, men virkningen av økt merverdiavgift fra 1. januar i år er i liten grad tatt hensyn til.

I modellberegningene er det lagt til grunn bestemte, men usikre, forutsetninger om bl.a. utviklingen i importpriser og råoljepriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av det statlige avgifts- og subsidieopplegget. Videre har utvalget som en teknisk forutsetning lagt til grunn en konstant kronekurs gjennom 1995, som innebærer en appresiering av kronen fra 1994 til 1995 på om lag 1/2 prosent målt ved en importveid kronekurs.

I modellberegningen har utvalget antatt at virkningene på konsumprisene av økt merverdiavgift strekker seg noe ut i tid, og en har lagt til grunn en overveltning i prisene i 1995 på om lag 80 prosent. Økningen i satsen for merverdiavgift fra 22 til 23 prosent vil i så fall isolert sett bidra til å øke konsumprisindeksen fra 1994 til 1995 med om lag 0,4 prosent.

I forhold til et prisjustert avgifts- og subsidieopplegg, bidrar det vedtatte opplegget for 1995 isolert sett til å øke prisveksten i 1995 med 0,1 til 0,2 prosentpoeng om virkningene av økt sats for merverdiavgift holdes utenom. I tillegg bidrar endringene i avgiftene fra 1. juli 1994 isolert sett til å øke prisveksten i 1995 med om lag 0,2 prosentpoeng.

Modellberegningen gav en gjennomsnittlig konsumprisvekst fra 1994 til 1995 på 2,5 prosent.

Prisvirkningene av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst fra 1994 til 1995 anslås i modellen isolert sett å være vel 0,1 prosent fra 1994 til 1995. Virkningene på konsumprisene av ulik lønnsvekst i 1995 vil imidlertid ikke være uttømt det første året, slik at prisnivået i 1996 endres med 0,2 prosent. Etter noen år vil prisnivået som følge av å endre lønnsnivået med 1 prosent, isolert sett endres med 0,4 prosent.

Med bakgrunn i de beregninger og forutsetninger som er gjort regner utvalget med en gjennomsnittlig økning i konsumprisindeksen på om lag 2 1/2 prosent fra 1994 til 1995.

Vedlegg 1

Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten

Utvalget har til denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I tillegg har utvalget som i tidligere år hentet informasjon fra et materiale utarbeidet av Konkurransetilsynet, om planlagte prisendringer i næringslivet og offentlige institusjoner fram til mai 1995.

Konkurransetilsynets prognose

Konkurransetilsynet har samlet inn opplysninger fra private bedrifter og offentlige institusjoner om planlagte prisendringer i perioden desember 1994 – mai 1995.

I prognosen er de innsamlete opplysningene i stor grad benyttet uten videre bearbeiding. Opplysningene kan derfor ses på som et samlet uttrykk for prisforventninger på *tilbudssiden* i økonomien. Prognosen gir ikke uttrykk for Konkurransetilsynets egne vurderinger av prisutviklingen.

En stor del av de næringsdrivende som gir anslag til prognosen er produsenter. Dette gjelder spesielt for industriproduserte konsumvarer. For disse produsentene er det rimelig å tro at det vil gå en viss tid før produsentenes prisendringer slår gjennom i detaljleddet. I prognosen er anslag på slike produkter fordelt utover prognoseperioden, slik at det opprinnelige anslaget først er lagt inn for fullt i slutten av prognoseperioden. I prognosen har Konkurransetilsynet lagt til grunn at den prosentvise avansen i detaljleddet er uendret.

Opplysningene fra de næringsdrivende ble innhentet i november med hovedtyngden i første halvdel av måneden. Anslagene gjenspeiler derfor i hovedsak de forventningene næringslivet hadde om pris-, kostnads- og etterspørselsutviklingen på det tidspunktet. Konkurransetilsynet går derfor ut fra at økningen i merverdiavgiften fra 22 til 23 prosent i liten grad har vært tatt hensyn til av respondentene.

Konkurransetilsynets materiale gir en samlet konsumprisvekst fra november 1994 til mai 1995 på knapt 1,1 prosent. For tilsvarende periode ett år tilbake var den faktiske veksten 0,8 prosent. I Konkurransetilsynets prognose antas det at prisstigningen målt over 12 måneder blir 2,0 prosent i alle månedene fram til mars i år, 1,9 prosent i mars og 2,1 prosent i april og mai. Av prognosen følger det at det gjennomsnittlige prisnivået for januar-mai i år vil være 2,0 prosent høyere enn prisnivået i tilsvarende periode i fjor. For desember 1994 ligger den registrerte prisveksten 0,1 prosentpoeng under Konkurransetilsynets anslag.

I Konkurransetilsynets prognose for juni til november 1994 ble prisveksten anslått til 0,7 prosent, mens den registrerte veksten i samme periode ble 0,8 prosent.

Nærmere om modellberegningen

Utvalget har fått gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. Dette er en kvartalsmodell for norsk økonomi og er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med KVARTS blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av

KVARTS som utvalget nå har benyttet, er de i denne sammenhengen viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen importpriser, avgifter, subsidier og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil i virkeligheten være avhengig av andre forhold i økonomien, jf. omtalen til slutt i avsnittet om forutsetningene for prisanslagene og omtalen av beregningsresultatene. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt. En har også tatt hensyn til den betydning endringene i valutakursene i 1994 kan ha for importprisene i 1995, og til at importprisene de siste årene har utviklet seg noe svakere enn konsumprisene internasjonalt. For størrelser som fastlegges av det offentlige er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året ikke endres i prognoseperioden. Utviklingen i andre størrelser vil i stor grad være et resultat av forhandlinger, og for noen av disse gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på noen varer fra primærnæringene.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i KVARTS er tallfestet på grunnlag av historiske observasjoner. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, lønnskostnadssatser og vareinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for vareinnsats bestemmes i modellen ved egne likninger, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår også graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten avhenger også av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av hvordan årslønnsveksten fordeler seg gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden, i tillegg til at tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene inngår direkte. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes vareinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på vareinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Det er betydelig usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell I.1.

Utvalget har fått gjennomført modellberegninger der en har benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene (endogen lønnsutvikling). Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten (eksogen lønnsutvikling) til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene. Denne fram-

gangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

I modellen nyttes begrepet lønn pr. timeverk som sammenholder utviklingen i faktiske lønnsutbetalinger med utviklingen i antall utførte timeverk, som regnes inklusive overtid og eksklusive fravær. Veksten i lønn pr. timeverk fra et år til det neste avhenger derfor ikke bare av veksten i lønssatsene og arbeidskraftens sammensetning, men også av endringer i antall arbeidsdager for månedslønne, omfanget av overtid og betalt fravær. For timelønne vil endringer i antall arbeidsdager fra et år til det neste isolert sett ikke påvirke veksten i lønn pr. time. De fleste grupper har imidlertid avtalt kompensasjon dersom beveglige helligdager faller på ordinære fridager. For disse gruppene kan timelønne påvirkes av endringer i antall virkedager. Lønnsveksten målt ved årslønn vil ikke i samme grad påvirkes av endringer i antall virkedager.

I 1995 er det to færre virkedager enn i 1994. For månedslønne innebærer dette isolert sett at lønn pr. time øker med i underkant av 0,9 prosent. Når en tar hensyn til at ikke alle er månedslønne, kan den isolerte virkningen av to færre virkedager på usikkert grunnlag anslås å øke lønnen pr. time for alle grupper under ett med knapt 3/4 prosent. I industrien utgjør timelønne en større andel, slik at tilsvarende virkningen for lønn pr. time for arbeidstakere i industrien antas å være om lag 1/2 prosent.

Kronekursens utvikling vil også ha betydning for prisutviklingen. I vedlegg II omtales kursutviklingen for norske kroner og de enkelte kronekursbegrepene. Det er usikkert hvilket kursleie en vil få for den norske kronen i tiden framover. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at kronekursen i desember 1994 målt ved den importveide kronekursen, holder seg uendret gjennom 1995. På grunn av kursforløpet gjennom 1994 innebærer dette at kronen styrkes med om lag 1/2 prosent fra 1994 til 1995.

Nivået for *importprisene på tradisjonelle varer* ser nå ut til å være noe høyere i 1994 enn i 1993. Dette har sammenheng med at prisene på ikke-konkurrerende importvarer økte med nesten 7 pst. fra 1993 til 1994, bl.a. på grunn av en kraftig økning i prisene på kaffe og en depresiering av kronen fra 1993 til 1994. I motsatt retning virket en nedgang i prisene på importerte verkstedsprodukter. Det i modellberegningen forutsatt at importprisveksten fra 1994 til 1995 for tradisjonelle varer blir 3,3 prosent målt i norske kroner.

De noterte prisene på Nordsjøolje for umiddelbar levering var i gjennomsnitt om lag 15 3/4 USD eller om lag 111 kroner pr. fat i 1994. I begynnelsen av januar har prisen ligget på et nivå rundt 16 USD pr. fat. I Salderingsproposisjonen ble det forutsatt en gjennomsnittlig råoljepris i 1995 på 115 kr pr. fat, dvs. et anslag som innebærer en økning på vel 3 1/2 prosent i forhold til 1994. I modellberegningen med KVARTS som presenteres i denne rapporten har en lagt til grunn en gjennomsnittlig råoljepris i 1995 på 115 kr.

Utviklingen i prisene på *norskproduserte jordbruksvarer* vil være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det har også betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Hjemmeprisene på jordbruksvarene ble redusert fra 1993 til 1994. I modellberegningen må en imidlertid gjøre en forutsetning om utviklingen i en prisindeks som omfatter priser på alle varer fra primærnæringene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn en prisvekst for norskproduserte primærnæringsvarer på 0,6 prosent fra 1994 til 1995. Denne prisforutsetningen er basert på en økning i hjemmeprisen på fiskevarer, mens en legger til grunn at hjemmeprisen på jordbruksvarer fortsetter å falle.

Grunnlaget for måling av prisutviklingen på *boligkonsum* i konsumprisindeksen er en kvartalsvis husleieundersøkelse og utgifter knyttet til vedlikehold. Bolig-

konsumet veier tungt i konsumprisindeksen, fordi det i tillegg til betalte husleier også omfatter nivået på husholdningenes renteutgifter på boliglån, forsikringer samt enkelte kommunale avgifter. Husleie er den viktigste representantvaren for boligkonsum, og husleieindeksen har vokst vesentlig sterkere enn totalindeksen siden 1988, selv om veksten har avtatt betydelig siden 1990. Rentesatser inngår ikke direkte i konsumprisindeksen, og virkninger av renteendringer på konsumprisindeksen vil komme indirekte gjennom kostnadene for utleiere og borettslag, samt gjennom effekten på det generelle kostnadsnivået i næringslivet. Disse effektene av renteendringer er imidlertid usikre, og det kan ta tid før de får betydning. Det samme gjelder utviklingen i andre kostnader som påvirker husleiene, bl.a. kommunale takster og avgifter, lønnskostnader m.v. I beregningene med KVARTS har en benyttet modellens relasjoner for pris på boligkonsum sammen med egne vurderinger av utviklingen i husleieindeksen. Dette har gitt en anslått vekst i prisen på boligkonsum fra 1994 til 1995 på 2 prosent. Økningen henger i første rekke sammen med økte priser på vedlikehold av boliger. Den anslåtte veksten fra 1993 til 1994 for prisen på boligkonsum i modellen var til sammenlikning 1,4 prosent, mens delindeksen for bolig og vedlikehold økte med 1,3 prosent i samme periode.

Prisene på varer som går til konsum i modellen inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgifts- og subsidieopplegget som Stortinget har vedtatt. Endringene i avgiftsopplegget med virkning fra 1. juli 1994, som bl.a. omfattet økte tobakks- og bensinavgifter, bidrar til å øke prisoverhenget til 1995. De viktigste elementene i det vedtatte opplegget for 1995 som kan påvirke prisveksten er en økning satsen for merverdiavgiften med 1 prosentpoeng. Stortinget vedtok også en økning i avgiften på bensin med 15 øre utover Regjeringens forslag, en økning i avgiften på flyging av passasjerer til utlandet med 60 kroner, en innføring av en avgift på flyging på hovedruter i Sør-Norge på 65 kroner pr. enkeltreise og en økning i autodieselavgiften med 17 øre. I hovedsak justeres satsene for øvrige særavgifter opp med om lag 1 1/2 prosent samtidig som strukturen på enkelte avgifter legges om. Bevilgningen til ordningen med momskompensasjon økes slik at varer som faller inn under ordningen ikke trenger å øke i pris som følge av økt sats for merverdiavgiften.

Avgifts- og subsidiesatsene fastsettes av Stortinget for hvert år i prosent av et verdigrunnlag (verdiavgifter) eller som et nominelt beløp pr. enhet (mengdeavgifter). Et prisjustert avgifts- og subsidieopplegg innebærer at satsene for mengdeavgiftene justeres med den anslåtte prisveksten, mens satsene for verdiavgiftene holdes uendret. En slik endring av avgifts- og subsidieopplegget vil påvirke prisnivået, men kan sies å være nøytralt i forhold til prisveksten. Utvalget har fått gjennomført beregninger for å vurdere prisvirkningene i 1995 av det vedtatte avgifts- og subsidieopplegget for 1995. En har i disse beregningene holdt virkningene av økt sats for merverdiavgiften utenom. Virkningene av økt sats for merverdiavgiften er nærmere omtalt nedenfor. Beregningene indikerer at det vedtatte avgiftsopplegget, dersom en holder økningen i satsen for merverdiavgift utenom, bidrar til å øke prisnivået med 0,1 til 0,2 prosent i forhold til et prisjustert avgifts- og subsidieopplegg. Dersom alle vedtatte satser i avgifts- og subsidieopplegget som gjaldt ved utgangen av 1994 ble lagt til grunn for 1995, noe som innebærer enn reell nedgang i satsene for mengdeavgiftene, ville prisnivået i 1995 bli om lag 0,1 prosent lavere enn om avgifts- og subsidieopplegget ble prisjustert.

Takster på statlig forretningsdrift med direkte betydning for konsumprisene er i hovedsak samferdselstakster inkl. porto og teletakster. Portotakstene vil i løpet av 1995 bli redusert med i gjennomsnitt 1 pst. Teletakstene blir nå fastsatt av Telenor A/S (tidligere Televerket) og er således ikke lenger regulert av statlige myndigheter. Fra 1. januar 1995 ble teletakstene redusert med i gjennomsnitt 9,2 prosent. Tak-

stene knyttet til jernbane og ferger øker med anslagsvis 3 prosent i gjennomsnitt fra 1994 til 1995. Dessuten øker NRK-lisensen med vel 7 prosent fra 1994 til 1995.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes relativt frie adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Tabell 1.1: Hovedforutsetninger for KVARTS-beregning av konsumprisvekst fra 1994 til 1995. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	1994	1995
Importpriser:		
Tradisjonelle varer	0,6	3,3
Ikke-konkurrerende importvarer	6,8	3,2
Primærnæringsvarer	2,9	2,1
Råvarer og lite bearbejdede varer	2,8	8,0
Andre varer	-0,6	2,1
Råolje	-10,2	4,5
Priser på primærnæringsvarer ¹⁾	0,9	0,6
Elektrisitetspris ²⁾	-0,1	3

1) Dette anslaget er knyttet til hjemmeprisen på jordbruks-, skogbruksprodukter og fisk.

2) Dette anslaget er knyttet til den prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

Som nevnt vil det ofte være en forenkling å forutsette at enkelte størrelser i modellen kan fastlegges uavhengig av resten av økonomien. Dette gjelder i særlig grad dersom en skal vurdere virkningene av å endre en av forutsetningene. Det er først og fremst på noe lengre sikt at slike effekter virker inn. I vurderingen av prisutsiktene for 1995 betyr forenklingen som ligger i modellen i form av eksogene anslag noe mindre.

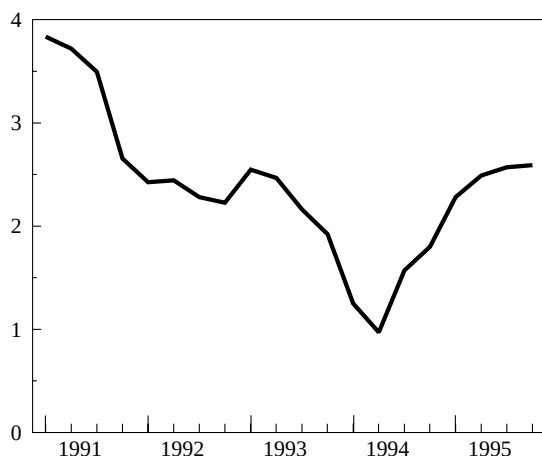
En har begrensete erfaringer med hvordan en økning i satsen for merverdiavgift påvirker konsumprisene. 1. januar 1993 økte satsen med 2 prosentpoeng. Virkningen på konsumprisene i sammenheng med andre virkninger var da moderate. Økningen i merverdiavgiftssatsen skjedde imidlertid samtidig med at arbeidsgiveravgiften ble redusert, forbrukersubsidiene økt, el-avgiften økt og at kronen nettopp hadde depreciert. I tillegg var den underliggende prisveksten avtakende. Det er således vanskelig å tallfeste prisvirkningen av økt sats for merverdiavgiften på dette grunnlaget. I det skatte- og avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 1995 inngår også elementer som bidrar til å redusere kostnadene i næringslivet. Dessuten økes bevilgningene til den lovfestede momskompensasjonen for å motvirke uheldig fordelingsvirkninger av den økte satsen for merverdiavgift. Prisene på de matvarene som omfattes av ordningen med momskompensasjon kan således forbli upåvirket av økt merverdiavgiftssats.

I modellberegningen har en foretatt en konkret vurdering av de isolerte virkningene på prisene av å øke satsen for merverdiavgift fra 22 til 23 prosent. Ved full overveltning i prisene vil en slik avgiftsøkning bidra til å øke prisen på et momsbelagt gode med 0,82 prosent. Om lag 2/3 av grunnlaget for konsumprisindeksen

består av varer og tjenester som er underlagt merverdiavgiftslovens bestemmelser om full avgiftssats (herunder matvarer med momskompensasjon). Virkningen av den nevnte økningen i avgiftssatsen på konsumprisindeksen blir dermed 0,54 prosent ved full overveltning i prisene. Det kan imidlertid være grunn til å tro at virkningene på prisene strekkes ut i tid, og i modellberegningen har en lagt til grunn at om lag 80 prosent av prisvirkningene slår ut i 1995. I modellberegningen har utvalget således antatt at økningen i satsen for merverdiavgift fra 22 til 23 prosent isolert sett bidrar til å øke konsumprisene fra 1994 til 1995 med om lag 0,4 prosent.

Resultater:

Beregningene som har blitt gjennomført med KVARTS gir en økning i konsumprisene på 2,5 prosent fra 1994 til 1995. Dette er en klart høyere prisvekst sammenlignet med året før, men veksten er likevel moderat i et historisk perspektiv og på linje med den anslåtte utviklingen hos våre handelspartnere. Utviklingen er vist i figur I.1.

Figur 1.1 Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før.

Økningen i prisveksten henger i stor grad sammen med økningen i avgiftene fra 1. januar 1995, økte priser på importerte varer og at bidraget til lavere prisvekst fra utviklingene i husleiene blir mindre.

Modellberegningen med KVARTS viser en svak økning i prisveksten (målt over fire kvartaler) fram til 3. kvartal neste år, og uendret prisvekst fra 3. til 4. kvartal.

I modellberegningen har en som nevnt i hovedsak nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse. Den gjennomsnittlige årslønnsveksten i modellberegningen ble om lag 3 prosent fra 1994 til 1995. I sektoren for varehandel, hvor prisvirkningene av lønnsveksten er størst, gav modellen en lønnsvekst fra 1994 til 1995 på linje med gjennomsnittet.

Som nevnt ovenfor tar utvalget ikke stilling til lønnsutviklingen eller lager prognoser for denne. Utvalget har derfor vurdert virkningen på prisveksten av en endring i årslønnsveksten fra 1994 til 1995 på 1 prosentpoeng.

Tabell 1.2: Modellresultater. Beregnet vekst i konsumprisindeksen fra 1994 til 1995 og virkninger av å endre årslønnsveksten med 1 prosentpoeng ¹⁾. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv.	2. kv.	3. kv.	4. kv.	Året
Vekst i konsumprisindeksen	2,3	2,5	2,6	2,6	2,5
Virkning av 1 prosentpoeng endret årslønnsvekst ¹⁾	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1

- 1) Det er lagt til grunn at en endring i årslønnsveksten på 1 prosentpoeng følger av endringer i tillegg fra og med 1. kvartal.

Som tabell I.2. viser gir beregningen med 1 prosentpoeng endret lønnsvekst relativt små utslag på den gjennomsnittlige konsumprisveksten fra 1994 til 1995. Det er særlig på noe lengre sikt at slike effekter av endret lønnsvekst virker inn på prisene.

I modellberegningene er det forutsatt at endringen i lønnsveksten på 1 prosentpoeng på årsbasis i 1995 skyldes endringer i tillegg ved årets inngang. Siden det i modellen tar noe tid før lønnsendringer slår ut i prisene, medfører dette at det særlig er mot slutten av året at prisveksten blir berørt av endringen i lønnsforutsetningen. Dessuten påvirkes også prisveksten i 1996, slik at prisnivået i 1996 endres med 0,2 prosent. En slik isolert endring av lønnsnivået med 1 prosent, vil etter noen år endre prisnivået i modellen med 0,4 prosent.

I vurderingen av prisvirkningene av endret lønnsvekst har en i modellberegningene ikke endret de eksogene forutsetningene. Det er således i begrenset grad tatt hensyn til enkelte forhold av betydning, f.eks. at importører lettere vil kunne øke sine priser dersom den generelle lønns- og prisveksten i norsk økonomi øker. Hvis det i større grad hadde vært tatt hensyn til slike effekter i modellberegningene ville virkningen på prisveksten av endret lønnsvekst ha økt. Prisvirkningen av endringen i lønnsveksten som er angitt i tabellen kan således ikke direkte tas som uttrykk for betydningen av forskjellen i lønnsutvikling som her er forutsatt, men må vurderes som en illustrasjon av enkelte effekter av dette slik de framkommer i modellen.

Vedlegg 2

Kursutviklingen for norske kroner

Verdien av den norske kronen var fra desember 1978 knyttet til en kurv av våre viktigste handelspartneres valutaer. Kurven ble opprinnelig beregnet som et veid *aritmetrisk* gjennomsnitt av indekser for de aktuelle valutaene. Enkeltindeksene ble på sin side beregnet som forholdet mellom den løpende kursen på den enkelte valuta og gjennomsnittskursen i august 1978; den såkalte basiskursen. I juni 1984 gikk en over til å beregne kurven som et veid *geometrisk* gjennomsnitt av de enkelte valutakursindeksene.

Vektene i kurven gjenspeilte opprinnelig tilnærmet de enkelte lands direkte betydning for norsk utenrikshandel, målt som deres andel av summen av norsk eksport og import. Tilnærmelsen bestod i at dollaren hadde en større vekt i kurven enn det den direkte handelen med USA skulle tilsi, mens de resterende valutaer til sammen hadde en tilsvarende mindre vekt. I august 1982 gikk en over til nye vekter i kursindeksen basert på IMF's såkalte konkurransevekter. Disse vektene tar i tillegg til bilaterale handelsforhold også hensyn til konkurransen norske eksportører møter fra andre eksportører på eksportmarkedene.

Når en ser bort fra variasjoner innenfor de tillatte svingningsmarginer har verdien av den norske kronen blitt justert fem ganger fra 1982 til 1992:

I august 1982 ble antallet valutaslag i kurven utvidet fra 12 til 14 i forbindelse med at en gikk over til vekter basert på IMF's konkurransevekter.

I september 1982 ble basiskursene for de fjorten kurvvalutaene justert opp med 3 prosent.

I juni 1984 ble beregningsmetoden for kursindeksen endret ved at en gikk over fra aritmetisk til geometrisk gjennomsnittsberegning.

I september 1984 ble det besluttet at Norges Bank inntil videre skulle styre mot en noe svakere krone. I august 1985 ble dette formalisert ved at det ved forskrift fra Finansdepartementet ble fastslått at kursindeksens verdi inntil videre skulle holdes i den øvre fjerdedel av det tillatte svingningsintervallet.

11. mai 1986 ble kronen nedskrevet ved at sentralverdien for kursindeksen ble økt fra 100 til 112.

Slik kurven var konstruert hadde den en gjennomsnittsverdi lik 100 i august 1978. Dette var kursindeksens opprinnelige sentralverdi. I august 1985 ble svingningsmarginen offisielt fastlagt til $\pm 2,25$ prosent av kursindeksens sentralverdi.

Sett under ett bidro de fire første justeringene til at kronens verdi ble redusert med om lag 10 prosent. I 1986 fram til devalueringen lå kursindeksen i gjennomsnitt nær midtpunktet i den øvre fjerdedelen av svingningsområdet (101,69). Kursindeksens nye sentralverdi lå 10,1 prosent over dette nivået.

Den 19. oktober 1990 bestemte Regjeringen Syse at kronens internasjonale verdi med virkning fra 22. oktober skulle knyttes til regne- og valutaenheten *European Currency Unit* (ECU). Dette innebar et endret vektgrunnlag for norske kroner. Sentralkursen for norske kroner ble satt til 7,9940 kroner for en ECU, som var markedsverdien torsdag 18. oktober kl. 1415. Omleggingen medførte således ingen opp- eller nedskrivning av kronekursen. Kronens tillatte svingningsmargin rundt sentralkursen var som før $\pm 2,25$ prosent.

ECU brukes som regne- og valutaenhet for transaksjoner mellom EF-landene, og ECU består av et visst antall enheter av de enkelte EF-landenes valutaer. Sam-

mensetningen av ECU vurderes hvert femte år, eller hvis en valutas effektive vekt har endret seg med mer enn 25 prosent. Tabell II.1 viser hvordan ECU har vært sammensatt siden oktober 1989 da bl.a. spanske pesetas og portugisiske escudos ble innarbeidet i vektgrunnlaget.

Tabell 2.1: Sammensetningen av ECU

Valuta	Antall enheter	Vekt 1)
Tysk mark (DEM)	0,6242	32,5
Britisk pund (GBP)	0,08784	11,3
Dansk krone (DKK)	0,1976	2,6
Fransk franc (FRF)	1,332	20,3
Nederlandsk gylde (NLG)	0,2198	10,2
Italiensk lira (ITL)	151,8	7,9
Belgisk franc (BEF)	3,301	8,3
Luxembourgsk franc (LUF)	0,13	0,3
Spansk peseta (ESP)	6,885	4,3
Irsk pund (IEP)	0,008552	1,1
Gresk drachme (GRD)	1,44	0,5
Portugisisk escudo (PTE)	1,393	0,7
Sum		100,0

- 1) Vekter i 1994. De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene, mens antall enheter av valutaene er administrativt fastlagt. Utslagene av svingningene vil normalt være små. De utvidete svingningsmarginene har bidratt til å øke utslagene av de markedsmessige svingningene noe.

Tabell II.2 gir en sammenlikning av kurvvektene i den tidligere valutakursindeksen og beregnede vekter for de valutaene som er med i ECU. Før omlegging av kurssystemet var ECU-landenes vekt i kursindeksen i underkant av 60 prosent. Tar en hensyn til at svenske kroner og finske mark dengang fulgte en kurv av valutaer og at østerrikske schilling og sveitsiske franc er nært knyttet til tyske mark, hadde ECU-landene en vekt på vel 74 prosent.

Tabell 2.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾			Konkurransevekter ³⁾	Importvekter ³⁾
	Direkte	Direkte + indirekte	ECU ²⁾		
Østerriksk schilling (ATS)	1,5	..	..	1,7	1,5
Belgisk franc (BEF)	2,4	3,2	8,3	3,1	2,8
Kanadisk dollar (CAD)	3,6	..	..	1,4	2,3
Dansk krone (DKK)	6,8	8,3	2,6	4,8	8,7
Finsk mark (FIM)	3,0	..	..	3,5	4,1
Fransk franc (FRF)	9,2	10,5	20,3	7,4	5,0
Tysk mark (DEM)	17,7	24,9	32,5	14,1	17,3

Tabell 2.2: Vekter i den tidligere kursindeksen, ECU, konkurransevekter og importvekter

	Vekter i kursindeksen ¹⁾		ECU ²⁾	Konkurransevekter ³⁾	Importvekter ³⁾
	Direkte	Direkte + indirekte			
Italiensk lire (ITL)	3,3	4,2	7,9	5,3	4,2
Japansk yen (JPY)	6,0	6,9	..	10,8	5,8
Nederlandsk gylden (NLG)	4,6	5,6	10,2	6,2	4,8
Svensk krone (SEK)	15,0	..	..	12,7	18,3
Sveitsisk franc (CHF)	1,2	..	..	1,8	1,9
Britisk pund (GBP)	14,7	17,2	11,3	13,1	10,6
Amerikansk dollar (USD)	11,0	18,8	..	10,9	10,5
Spansk peseta (ESP)	..	0,3	4,3	2,5	1,1
Luxembourgsk franc (LUF)	..	..	0,3	0,0	0,0
Portugisisk escudo (PTE)	..	..	0,7	0,0	0,0
Irsk pund (IEP)	..	..	1,1	0,7	1,1
Gresk drachme (GRD)	..	..	0,5	0,0	0,0
Sum	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

- 1) De indirekte vektene tar hensyn til at svenske kroner og finske mark fulgte en kurv av valutaer, at østerrikske schilling følger tyske mark, at utviklingen i sveitsiske franc og tyske mark ofte er parallell og tilsvarende for utviklingen i kanadiske dollar og amerikanske dollar.
- 2) Vekter i 1994. De beregnede vektene kan variere pga. markedsmessige svingninger i forholdene mellom valutaene. Utslagene av dette vil normalt være små.
- 3) Vekter i 1993.

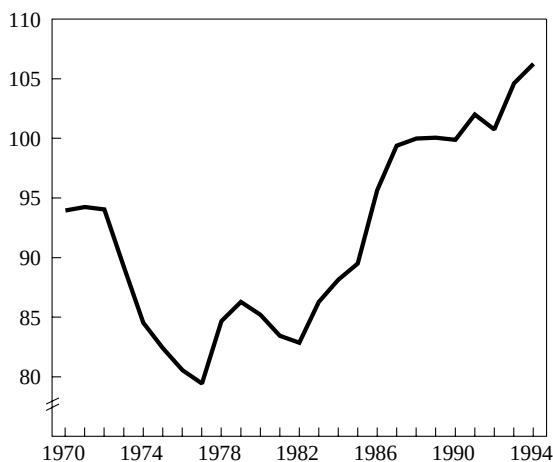
Vektene i kursindeksen var konstruert slik at utviklingen i denne indeksen kunne nyttes som uttrykk for den effektive valutakursen. Det var også kursindeksen som inngikk i beregningene av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Som nevnt innebar tilknytningen av kronen til ECU et endret vektgrunnlag for norske kroner. Som tabell II.2 viser var det betydelig forskjell mellom ECU-vektene og de tidligere kurvvektene. Kurvvektene var beregnet med utgangspunkt i relativt gamle data (1975). En valgte derfor å ta i bruk nye vekter ved beregning av effektiv valutakurs.

De nye vektene gir en mye bredere dekning av norsk industris konkurranseforhold sammenliknet med vektene i den tidligere kursindeksen ved at de nye vektene også tar hensyn til konkurranse fra hjemlandets produsenter på eksportmarkedene for norsk industri og konkurransen som den hjemmekonkurrerende industrien møter på det norske markedet. Det kreves betydelige datamengder og et stort beregningssopplegg for å beregne slike vekter. IMF har utført slike beregninger på bakgrunn av data fra 1980. I tillegg til de tidligere såkalte kurvlandene inngår også Spania og Irland i disse vektene. For å fange opp endringer i handelsmønsteret etter 1980 har en valgt løpende å korrigere IMF's vekter for endringer i de bilaterale handelsstrømmene. Det innebærer at en nytter løpende oppdatering av vektene.

I en geometrisk indeks med løpende oppdaterte vekter vil valg av basiskurser påvirke utviklingen i indeksen fra periode til periode. Som basiskurser har en nyttet de bilaterale valutakursene som ble registrert torsdag 18. oktober 1990. Det innebærer at kursindeksens verdi ved tidspunktet for kronens tilknytning til ECU er lik 100.

På samme måte som de tidligere kurvvektene er også de nye vektene beregnet med utgangspunkt i handelen med industrivarer, og den effektive valutakursen som beregnes med de nye vektene vil etter Beregningsutvalgets vurdering derfor primært uttrykke *industriens effektive valutakurs*.

Figur II.1 gir en oversikt over utviklingen i kronens internasjonale verdi målt ved industriens effektive valutakurs. For årene før 1980 har en benyttet den tidligere kursindeksen, mens en fom. 1980 har veid sammen (geometrisk) bilaterale valutakurser med de vektene som er omtalt ovenfor. Figuren er basert på årstall for de bilaterale valutakursene. Fallende kurve i figuren innebærer en styrking av kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs og bidrar dermed isolert sett til svekkelse av industriens kostnadmessige konkurranseevne. Som det går fram av figuren styrket kronens internasjonale verdi seg med 15,5 prosent fra 1970 til 1977, og fra 1977 til 1994 svekket den seg med om lag 34 prosent.

Figur 2.1 Industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank

Før tilknytningen til ECU var det betydelige svingninger i kursen mellom norske kroner og ECU, mens kursindeksen viste en mer stabil utvikling omkring sentralverdien. Dette avspeilte i stor grad endringer i kursen mellom amerikanske dollar og japanske yen mot ECU. Etter ECU-tilknytningen var forholdet mellom norske kroner og ECU svært stabilt rundt sentralverdien, mens kronens verdi målt ved industriens effektive valutakurs viste betydelige svingninger.

Fra oktober 1990 til juni 1991 svekket industriens effektive valutakurs seg med 3,5 prosent for så å styrke seg med 2,5 prosent fra juni til desember 1991. Denne utviklingen må ses i sammenheng med kursutviklingen for amerikanske dollar og japanske yen, samt devalueringen av finske mark med 12,3 prosent 15. november 1991.

Høsten 1992 var preget av betydelig uro på valutamarkedene i Norden og i EF. Valutakrisene i Norden og i EF var i utgangspunktet delvis uavhengige, men virket også til å forsterke hverandre.

De mange kursjusteringene i Europa bidro i seg selv til svakere tillit til ordningen med faste kurser i Europa. Hver ny kursnedskrivning økte dessuten presset for konkurrerende nedskrivning i de øvrige landene, for å unngå at konkurranseevnen ble for sterkt svekket.

Disse forholdene førte til en rekke ekstraordinære begivenheter på valutamar-
kedet:

- 8. september oppga Finland den faste valutakursen overfor ECU.
- 14. september ble italienske lire skrevet ned med 7 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 17. september lot Italia sin valuta flyte, mens Storbritannia trakk seg helt ut av valutakursmekanismen ERM, men er fortsatt med i EMS (Det europeiske monetære systemet). Samtidig ble spanske pesetas nedskrevet med 5 prosent.
- 19. november lot Sverige kronen flyte.
- 22. november ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.
- 23. november ble den islandske kronen devaluert med 6 prosent.
- 1. februar 1993 ble irske punt skrevet ned med 10 prosent overfor de andre EMS- valutaene.
- 13. mai ble verdien av spanske pesetas og portugisiske escudos skrevet ned med hhv. 8 prosent og 6 prosent overfor de andre EMS-valutaene.

Etter den svenske beslutningen om å la kursen flyte 19. november 1992 opplevde Norge en betydelig valuta-utgang. Fra begynnelsen av desember slo spekulasjoner mot flere av EF-valutaene over på norske kroner og stanset den påbegynte rentenedgangen. 10. desember ble svingningsmarginene for den norske kronen satt ut av kraft inntil videre. I løpet av dagen falt verdien av norske kroner med om lag 5 prosent mot ECU. Deretter styrket kronen seg noe, og har siden vært gjennomgående stabil.

Gjennom første halvår 1993 syntes det som om spenningene innenfor det europeiske valutasystemet var redusert til tross for uroen i de iberiske valutamarkedene. Uroen blusset imidlertid opp igjen i juli med press først mot danske kroner og noe senere mot franske og belgiske franc. Uroen som toppet seg i begynnelsen av august, ledet fram til at svingningsmarginene rundt sentralverdiene for EMS-valutaene ble midlertidig utvidet til +/- 15 prosent. På bilateral basis ble Tyskland og Nederland enige om å holde fast på den tidligere svingningsmarginen på +/- 2 1/4 prosent for sine valutaer. Siden utvidelsen av svingningsmarginene i begynnelsen av august, avtok spenningene innen det europeiske valutasystemet igjen. Flere av valutaene lå tidlig høsten 1993 under det tidligere nedre ytterpunktet rundt sentralverdien, men i løpet av høsten konvergente valutaene, og mot slutten av 1993 lå de fleste valutaene innenfor den tidligere nedre grensen.

Verdien av norske kroner var relativt stabil gjennom hele 1993, og opphevelsen av svingningsmarginene innenfor det europeiske valutasamarbeidet fra 2. august bidro heller ikke til å endre situasjonen for den norske kronen. Verdien av den norske kronen målt mot den tidligere sentralverdien mot ECU falt med 3,2 prosent i løpet av 1993. Verdien av norske kroner målt ved industriens effektive valutakurs falt med 3,7 prosent i 1993.

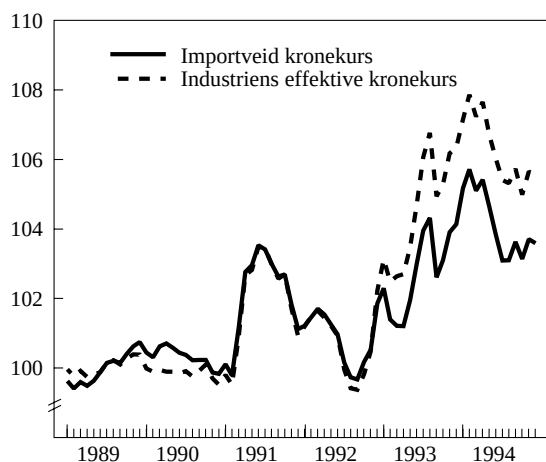
Den 6. mai 1994 ble det ved kongelig resolusjon fastsatt ny forskrift for kronens kursordning. Den nye forskriften var en presisering og videreføring av retningslinjene som er fulgt siden kronens svingningsmarginer ble opphevet den 10. desember 1992. Den operative retningslinjen for Norges Bank er at pengepolitikken skal innrettes mot å viderføre en stabil valutakurs overfor de europeiske valutaene, om lag på den verdien en har hatt i perioden etter 10. desember 1992.

Kronekursen lå gjennom 1994 i intervallet 4 -5 prosent svakere enn den tidligere sentralverdien mot ECU. Etter å ha svekket seg de første månedene av 1994, styrket industriens effektive valutakurs seg igjen, og var i desember 1994 3/4 prosent sterkere enn gjennomsnittet for hele 1994. I gjennomsnitt svekket den norske

kronen seg med om lag 1 1/2 prosent fra 1993 til 1994 målt ved industriens effektive valutakurs. Den norske kronen svekket seg mindre overfor ECU i samme periode. Dette henger bl.a. sammen med at norske kroner svekket seg særlig mot japanske yen, men også mot finske mark fra 1993 til 1994. Dersom en for 1995 antar at alle de bilaterale kurser som inngår i beregningen forblir uendret gjennom året fra det gjennomsnittlige nivået i desember, vil industriens effektive kronekurs dermed styrkes med om lag 3/4 prosent fra 1994 til 1995.

I "*Anslag på konsumprisutviklingen i 1995*" i kap 6.3 i denne rapporten omtales utviklingen i den *importveide kronekursen*. Vektene er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. På samme måte som for industriens effektive kronekurs blir vektene i den importveide kronekursen løpende oppdatert.

Figur II.2 viser utviklingen i den importveide kronekursen de siste årene. Fra 1993 til 1994 svekket den importveide kronekursen seg med i underkant av 1 1/2 prosent i gjennomsnitt. Kronekursen styrket seg imidlertid gjennom 1994, og i desember var den importveide kronekursen vel 1/2 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1994.

Figur 2.2 Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Kilde: Norges Bank

Vedlegg 3

Lønnsoppgjørene i 1993 og 1994

1 LØNNSOPPGJØRENE I 1993

På de fleste tariffområder ble det i 1992 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 1993.

I tilknytning til møtene i Kontaktutvalget, ble det fra Regjeringens side bl.a. påpekt at ansvaret for gjennomføringen av inntektsoppgjørene først og fremst lå hos partene i arbeidslivet. Videre ble det bl.a. vist til at ansvarsfordelingen i Sysselsettingsutvalgets solidaritetsalternativ består konkret i at partene i arbeidslivet påtar seg oppgaven med å sikre tilstrekkelig lav lønnsvekst i årene framover, mens myndighetene på sin side setter i verk sysselsettingsskapende tiltak over budsjettet. Regjeringen regnet med at partene var innstilt på å gjennomføre en linje med lave nominelle tillegg.

Oppgjørene i privat sektor

LO/NHO-området

Representantskapet i LO behandlet kravene foran oppgjørene 9. februar 1993. Hovedpunktet i vedtaket var opprettholdelse av kjøpekraften for de lavtlønte. Sekretariatet i LO fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene ved oppgjøret.

Hovedstyret i NHO la bl.a. følgende prinsipper til grunn for inntektsoppgjøret:

- tiltakspakken og fallet i kroneverdi må ikke bli spist opp av lønnsøkninger, men må i sin helhet bli benyttet til å styrke bedriftene.
- de lokale lønnsforhandlinger/-vurderinger bør være avsluttet innen 1. juli 1993 for alle grupper ansatte.
- nedsettelse av pensjonsalderen til 64 år i AFP-ordningen innebærer ingen generell nedsettelse av pensjonsalderen, og forutsetter myndighetenes medvirkning når det gjelder finansiering.

Forhandlingene mellom LO/NHO startet 23. mars. Den 29. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Den 15. april la Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning som ble anbefalt av partene. Forslaget innebar følgende tillegg fra 1. april 1993:

- arbeidstakere uten lokal forhandlingsrett gis et lønnstillegg på kr 1,- pr time.
- arbeidstakere med lokal forhandlingsrett gis et lønnstillegg på kr 0,60 pr time.

De sentrale tilleggene slo gjennomsnittlig ut med 76 øre pr time eller 0,8 prosent pr 1. april.

På vanlig måte ble det gitt garantitillegg fra 1. oktober 1993.

I avtalen heter det at på bakgrunn av bedriftenes økonomiske situasjon kan partene lokalt avtale at de sentralt avtalte tilleggene helt eller delvis skal bortfalle eller utsettes til et senere tidspunkt.

Om lokale forhandlinger sies det i avtalen at de skal føres på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs bedriftenes økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Aldersgrensen i AFP-ordningen på 65 år sto fast i 1992, men det var prinsipiell enighet mellom partene om nedsettelse til 64 år fra 1. oktober 1993.

I løpet av forhandlingene var det løpende kontakt mellom partene og Regjeringen og mellom Riksmeklingsmannen og Regjeringen. Et sentralt punkt i disse kontaktene var spørsmålet om utvidelse av AFP. For å bidra til å løse en fastlåst meklingsituasjon gikk Regjeringen med på å foreslå for Stortinget enkelte statlige bidrag. I brev av 14. april fra Finansministeren til Riksmeklingsmannen heter det bl.a.:

«Dersom det blir anbefalt et forhandlingsresultat som sikrer et moderat inntektsoppgjør og styrker grunnlaget for økt sysselsetting, er Regjeringen innstilt på å foreslå for Stortinget en begrenset utvidelse av statlig medfinansiering av AFP gjennom en engangsbevilgning på 50 mill. kroner til AFP-ordningens fond og de nødvendige lovendringer. Et slikt tilskudd vil styrke AFP-ordningens økonomi, noe som vil bidra til å gjøre bedriftenes kostnader lavere enn hva som ellers ville ha vært tilfellet. Statens bidrag til de løpende pensjoner begrenses oppad til 40 prosent av pensjonsutbetalinger til 65- og 66-åringer som i dag.

Stortinget vedtok i fjor skattefrihet for sluttvederlag knyttet til AFP-ordningen, basert på den aktuelle aldersgrensen på 65 år. Ordlyden i lovbestemmelsen er riktignok mer generelt formet. Regjeringen er innstilt på at dette skattefritaket også skal omfatte en utvidelse av AFP-ordningen i form av senkning av aldersgrensen til 64 år. Dette vil i tilfelle bli forelagt Stortinget.

Regjeringen er også innstilt på å foreslå at skattebegrensningsregelen for pensjonister med lav inntekt også skal omfatte AFP-pensjonister på 64 år.»

I avtalen viser partene også til et brev av 14. april 1993 fra Statsministeren til Riksmeklingsmannen hvor det heter at Regjeringen er innstilt på å nedsette et offentlig utvalg for å vurdere spørsmål knyttet til overgangen fra yrkesaktivitet til pensjon. Rapporten fra dette utvalget finnes i NOU 1994:3 Fra arbeid til pensjon.

Privat sektor utenom LO/NHO.

Mellom NHO og Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS), ble det også brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til meklingsmannen. Den 15. april ble det også her oppnådd enighet om avtale som ga de samme generelle tilleggene som i LO/NHO-oppgjøret.

I varehandelen ble Handel og Kontor og Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om et tillegg fra 1. april med en ramme på kr 1,- pr time. For arbeidstakere med lønnsnivå under om lag 133 000 i året ble det gitt tillegg på inntil kr 2,- pr time. For arbeidstakere med lønnsnivå over om lag 133 000 ble tillegget kr 0,60 pr time.

I forretnings- og sparebankene kom partene fram til en avtale som innebar et generelt tillegg på 1,7 prosent fra 1. mai. Avtalen innebar også at enkelte grupper som i dag faller utenom de normerte stillingsrammer over en periode vil nå lønns-trinn 17 i bankregulativet. Det antas at dette vil omfatte om lag 5 prosent av de bankansatte.

I forsikringvirksomheten ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,65 prosent.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble det den 30. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutninger og Norsk Lærerlag om følgende tillegg:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på hovedlønnsregulativet på kr 2 100 pr år.
- med virkning fra 1. mai skal det gjennomføres sentrale og lokale forhandlinger med rammer på henholdvis 0,7 og 0,35 prosent.

Nedsettelse av aldersgrensen til 64 år i AFP-ordningen var også et sentralt spørsmål i statsoppgjøret. Det vises til avsnitt 3.5 i NOU 1994:5 Om grunnlaget for inntektsoppgjørene 1994.kap3.5

I *kommunene* ble det 1. mai enighet om et generelt tillegg på kr 2 100 pr år på alle lønnstrinn. Med virkning fra 1. oktober skjedde det endringer i lønnsrammesystemet/ stillingsregulativet. Dette innebar at enkelte grupper fikk et opprykk på fra 1-3 lønnstrinn. Rammen pr 1. oktober ble satt til 1,1 prosent eller 0,28 prosent på årsbasis.

I kommuneoppgjøret ble også partene enige om en AFP-ordning for 64-åringene tilsvarende ordningen i LO/NHO-oppgjøret.

2 LØNNSOPPGJØRENE I 1994

I 1994 var det etter vanlig mønster igjen hovedrevisjon for de fleste avtaleområder. For første gang siden 1986 ble hovedrevisjonen i LO/NHO-området gjennomført ved forbundsvisе forhandlinger. I privat sektor for øvrig foregår oppgjørene hvert år bransjevist/forbundsvist. I hovedoppgjørene i stat og kommune er det alltid sentrale forhandlinger.

*Oppgjørene i privat sektor**LO/NHO-området*

Representantskapet i LO behandlet kravene foran lønnsoppgjøret 17. januar. Hovedpunktene i vedtaket var:

- økning av kjøpekraften for de lavere og midlere inntekter.
- videreføre eventuelt videreutvikle garantiordningene.
- varig statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon for 64-åringene.
- lokale forhandlinger gjennomføres etter de bestemmelser og kriterier som er fastlagt i de enkelte avtaler.
- oppgjøret gjennomføres ved forbundsvisе forhandlinger.

I NHOs hovedstyremøte 9. februar ble følgende hovedprinsipper lagt til grunn for oppgjøret:

- gjennom tariffoppgjørene legges forholdene til rette for lokal, bedriftsvis lønnsfastsettelse basert på bedriftenes økonomiske situasjon.
- det er særlig nødvendig å få utvidede og mer fleksible driftstider, fjerne lønnsbindende bestemmelser og utvikle tidsmessige lønssystemer.
- permanent statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon også for 64-åringene.
- på bakgrunn av gjennomføringen av Reform 94 er det nødvendig at nye betalingsregler fastsettes gjennom årets oppgjør for lærlingene og at de får en betaling tilpasset den nye situasjonen.

De forbundsvisе oppgjørene i LO/NHO-området ble innledet 14. mars mellom Fellesforbundet og Teknologibedriftenes Landsforening (TBL) om verkstedsoverenskomsten. På endel andre områder ble det også startet forhandlinger umiddelbart

etter at forhandlingene om verkstedsoverenskomsten var startet. Dette gjaldt bl.a. hotell- og restaurant, kontor- og lageransatte, transport, tekstil og bekledning.

Et viktig punkt tidlig i forhandlingene mellom Fellesforbundet og TBL var statlig medfinansiering av avtalefestet pensjon (AFP) for 64-åringene. Partene tok opp dette spørsmålet i brev av 18. mars til Statsministeren.

Den 22. mars var det et møte mellom Fellesforbundet/TBL og Statsministeren om AFP. Den 24. mars gikk det et brev til partene fra Statsministeren. I dette brevet heter det bl.a:

«Regjeringen er innstilt på å foreslå at staten medfinansierer 40 pst av løpende AFP-pensjoner for 64-årige arbeidstakere i privat sektor, dvs at statens bidrag blir det samme som for 65- og 66-åringer. Forutsetningen for en slik medfinansiering er at oppgjøret legger til rette for fortsatt lav kostnadsvekst og bedring av konkurranseevnen, og dermed styrker grunnlaget for økt sysselsetting. Det er ikke aktuelt for Regjeringen i framtiden å medfinansiere ytterligere nedsettelse av aldersgrensen i AFP, dersom partene avtaler dette, eller å foreslå ytterligere endringer i skattereglene i en slik sammenheng.»

Stortinget gjorde nødvendig vedtak om statlig medfinansiering 17. juni.

Etter at spørsmålet om statlig medfinansiering av 64-åringer innenfor AFP-ordningen i privat sektor var avklart, fortsatte forhandlingene mellom Fellesforbundet og TBL. Den 25. mars ble det brudd i forhandlingene og oppgjøret gikk til mekling. Samme dag ble det også brudd i forhandlingene i hotell- og restaurantnæringen og for kontor- og lageransatte. Den 11. april satte Riksmeklingsmannen fram et forslag til løsning mellom Fellesforbundet og TBL som ble anbefalt av partene. Meklingsforslaget ble godkjent ved uravstemming 6. mai.

Det ble enighet om følgende tillegg/endringer:

- et generelt tillegg på kr 1,- pr time fra 1. april
- økning i overtidssatsen (fra 40 til 50 prosent) for de to første timene
- skifttillegg økes med gjennomsnittlig 5,1 prosent

Videre ble partene enige om å nedsette et utvalg for å drøfte spørsmål vedrørende arbeidstid, overtid, skift og midlertidige ansettelser. Det ble ingen endringer i lavlønnsgarantiordningen. Det ble heller ingen endringer i reglene for de lokale forhandlingene. De skal fortsatt skje ut fra den økonomiske situasjon i den enkelte bedrift og følge de retningslinjene LO og NHO tidligere har blitt enige om.

Resultatet av oppgjøret for verkstedsoverenskomsten trakk opp et hovedmønster som i store trekk også ble resultatet i forhandlingene for de andre overenskomstene innen LO/NHO-området. Enkelte områder skiller seg ut. Dette gjelder bl.a. sjømenn i innenriksfart hvor lavlønnsgarantiordningen for fergetrafikken ble opphevet mot å innføre skifttillegg på kvelds- og nattferger og å gi kr 1,50 pr time i lønnsøkning på hurtigrutene. For aviser ble det gitt 4 ekstra feriedager for ansatte med mer enn 10 års ansettelse istedenfor et generelt tillegg. For bussjåfører i rutebilselskaper (både LO- og YS-organiserte) ble det sammen med visse endringer i avtaleverket gitt kr 2,50 pr. time i Oslo og kr 2,75 utenfor Oslo.

For mange overenskomster ble det brudd i forhandlingene og de gikk til mekling. Likevel ble det ingen omfattende konflikter. Norsk Transportarbeiderforbund tok ut om lag 1000 godsspeditører i en streik som varte i 14 dager. Ved tobakksfabrikkene var det en 6 dagers lang streik.

Privat sektor utenom LO/NHO

I varehandelen ble Handel og Kontor og Handel- og Servicenæringens Hovedorganisasjon enige om et tillegg fra 1. april på kr 230,- pr måned eller kr 1,42 pr time. Det ble gjort visse endringer i tilleggene for ubekvem arbeidstid og i tidspunktene for når disse tilleggene trer i kraft. I kooperasjonen ble forslaget til tariffavtale forkastet ved uravstemming. Oppgjøret gikk til mekling. Den 17. juni anbefalte partene et forslag til avtale.

I *forretnings- og sparebanker* kom partene fram til en avtale som ga et generelt tillegg fra 1. mai på kr 2100,- pr år opp til lønnstrinn 23 (om lag kr 216 000) og 1 prosent på de øvrige trinn.

I *forsikringsvirksomheten* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på 1,25 prosent.

På de *faste installasjonene i Nordsjøen* gikk oppgjøret mellom Oljeindustriens Landsforening og Oljearbeidernes Fellessammenslutning (OFS) og Norsk Arbeidslederforbund til tvungen lønnsnemnd. Dette oppgjøret omfattet operatørselskaper, oljeboringsbedrifter og forpleiningsselskaper. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 16.oktober 1994. Kjennelsen innebar bl.a et generelt tillegg på kr 3 850 pr. år. Dette er på linje med det andre grupper fikk i generelt tillegg i 1994.

Oppgjørene i offentlig sektor

I *staten* ble det den 30. april enighet mellom Administrasjonsdepartementet og tjenestemennenes hovedsammenslutninger og Norsk Lærerlag om følgende:

- fra 1. mai gis det et generelt tillegg på alle trinn på hovedlønnstabellen på kr 2100 pr år.
- med virkning fra 1. september skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,35 prosent.
- med virkning fra 1. juli gjøres det endringer i lønnsrammesystemets oppbygging, beregnet til 0,2 prosent pr dato.

Videre ble det avsatt 30 mill kroner til kompetanseutvikling. Leseplikten for lærere over 60 år ble redusert.

Avtalen ble vedtatt av arbeidstakerorganisasjonene ved uravstemming 10.juni

I oppgjøret mellom *staten og Norsk Politiforbund/Lensmannsetatens Landslag* ble det ikke oppnådd enighet verken gjennom forhandlinger eller gjennom mekling. Da politiet ikke hadde streikerett, ble oppgjøret brakt inn for Rikslønnsnemnda i medhold av lov av 18. juni 1958 om offentlige tjenestemenn. Rikslønnsnemnda avga kjennelse 3. januar i år. Det ble bl.a gitt et generelt tillegg på kr 2 100 pr. år.

I *kommunene* ble partene enige om et generelt tillegg fra 1. mai på kr 2100 pr år. Med virkning fra 1. oktober skal det føres lokale forhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,5 prosent pr dato.

Ved uravstemmingen 10. juni ble avtalen forkastet av de 5 AF-forbundene Norsk Sykepleierforbund, Norske Fysioterapeuters Forbund, Norsk Ergoterapeutforbund, Norsk Radiografforbund og Norsk Bioingeniørforbund. Mekling førte heller ikke fram og 28. juni ble det iverksatt streik. Etter 3 dager fremmet Regjeringen forslag om tvungen lønnsnemnd. Kjennelsen som ble avgitt 25. oktober 1994, ga samme tillegg for disse gruppene som andre kommuneansatte, men med virkning fra 1. juli 1994. Fellesbestemmelsene ble imidlertid endret, slik at gravide arbeidstakere som etter lov eller forskrift må slutte p.g.a arbeidsmiljøet, får en utvidet rett til lønn som svarer til perioden fra fratredeisen til fødselen. Tilsvarende rett ble gitt gravide arbeidstakere som kan omplasseres.

Dette medførte nye forhandlinger for de andre gruppene i kommunesektoren som hadde reforhandlingsklausuler (LO-K og YS-K). I disse forhandlingene ble det oppnådd enighet om tilsvarende endring av fellesbestemmelsene som sykepleierne og de andre gruppene fikk i Rikslønnsnemnda. I tillegg ble det enighet om at deltidsansatte skal gis muligheter til å øke sin stillingsstørrelse inntil hel stilling når det arbeidsmessig ligger til rette for det. AF-K deltok ikke i reforhandlingene, men har sluttet seg til den forhandlingsprotokollen det ble enighet om.

Vedlegg 4

Definisjoner av en del lønnsbegreper

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Årslønn defineres som den samlede lønn (ekskl. overtidsgodtgjørelse) en lønnstaker vil oppnå i løpet av ett år dersom vedkommende har utført et fullt normalt årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sjukefravær, permisjoner m.v.

Lønn pr. normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og sosiale ytelser. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte.

Overheng

Overhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Tariff tillegg og lønnsøkinger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

Avtalefestet normalarbeidstid

Avtalefestet normalarbeidstid er den arbeidstid pr. uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe i følge tariffavtaler.

Den generelle normalarbeidstid er nå 37,5 t/uke. Imidlertid har flere grupper en lavere avtalefestet normalarbeidstid enn dette. I LO/NHO-området er f.eks avtalefestet normalarbeidstid fra og med 1987 37,5 t/uke for dagtidsarbeidere, 36,5 t/uke for 2-skiftarbeidere, 35,5 t/uke for døgnskiftarbeidere og turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skiftarbeid.

Tariffmessig lønnsøking

Tariffmessig lønnsøking er lønnsøking fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøking kan være generelle tillegg, lavlønns tillegg, garantit tillegg (LO/NHO- området), tillegg på minstelønnsatser etc som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøking i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøking i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a omfatter lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste p.g.a økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f.eks gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid.

Omregnede timefortjenester i LO/NHO-området

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. En del arbeidere har lavere arbeidstid p.g.a skiftarbeid. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnssatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten pr. uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. De som har lavere avtalefestet normalarbeidstid enn 37,5 t/uke, får vanligvis kompensasjon for dette. Kompensasjonen kan variere fra bransje til bransje, og den er inkludert i timefortjenestene i statistikken. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer.

Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

Vedlegg 5

Tabellvedlegg

I dette vedlegget er det samlet en del tabeller som det bl.a vises til i teksten i de ulike kapitler foran. Nummereringen av tabellene indikerer hvilke kapitler de hører til.

Tabell 5a: Beregnet årslønnsvekst og vekst i reallønn etter skatt for noen grupper. Enslige uten fradrag

Grupper	Årslønn i 1993, kr	1992/93		1993/94	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Anslått lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Arbeidere i NHO (1)	197 300	2,8	0,4	2 3/4	1,2
Industri	189 200	2,4	0,1	3	1,5
Bygg og anlegg (2)	209 300	2,7	0,3	1 1/4	0,0
Byggevirksomhet	194 900	1,3	-0,9	2 1/4	0,8
Landtransport	171 700	1,9	-0,4	2 1/4	0,8
Funksjonærer i NHO	256 800	3,7	0,9	3,5	1,7
Ledende	373 000	3,6	0,6	3,4	1,7
Varehandel	199 700	3,2	0,8	3	1,5
Ledende	319 800	2,9	0,1	-	-
Hotell- og rest.(3)	149 000	1,7	-0,5	3	1,4
Forretnings- og sparebanker	217 800	3,6	0,9	3,8	2,0
Ledende	339 100	3,1	0,2	-	-
Forsikring	250 400	3,4	0,7	5,0	2,8
Ledende	368 600	4,1	1,0	-	-
Staten	208 700	2,6	0,2	2,1	0,6
Ledende (4)	286 600	2,1	-0,4	-	-
Kommunene (5)	194 000	2,5	0,2	2 1/3	0,9
Helse	195 800	2,8	0,4	-	-
Skolesektor(6)	228 100	2,1	-0,2	-	-
Forretningsm. tjenesteyting	263 900	3,9	1,0	2,8	1,2
Ledende	365 400	3,1	0,2	-	-

- 1) Omfatter bare arbeidere som er med i NHO's kvartalsstatistikk. Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke
- 2) Korrigert for nedgangen i antall arbeidede timer i oljerelatert virksomhet og for omgjøring av direkte lønn til indirekte lønnskostnader i anleggsvirksomhet (f.eks. brakketillegg og klesgodtgjørelse), blir årslønnsveksten 1993-94 om lag 2 1/2 prosent.
- 3) Tallene omfatter både måneds-, time-, og prosentlønte. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallene. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for måneds- og timelønte.
- 4) Omfatter byråsjef, underdirektør og avdelingsdirektør. Lokale forhandlinger pr. 1. mai 1993 på 0,4 pst. er ikke med i veksttallet for 1992-93

- 5) Kommunene i alt omfatter også helse- og sosialsektoren. Skoleverket er ikke med. Oslo og Bærum er ikke med.
- 6) Jf. definisjon i teksten om skoleverket i "*Lønnsutviklingen i senere år.*" i kapittel 3.

Tabell 52b: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
a) Trygdeavgift				
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
b) Toppskatt til staten				
Sats, 1. trinn	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst	9,5 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	200 000 kr	204 000 kr	208 000 kr	212 000 kr
1. trinn, klasse 2	242 000 kr	247 000 kr	252 000 kr	257 000 kr
Sats, 2. trinn ¹⁾	13,0 pst	13,7 pst	13,7 pst	13,7 pst
Nedre grense:				
1. trinn, klasse 1	225 000 kr	230 000 kr	234 500 kr	239 000 kr
2. trinn, klasse 2	252 000 kr	258 000 kr	263 000 kr	268 000 kr
c) Skatt på alminnelig inntekt				
Kommune, fylkes- og felles-skatt				
Finnmark og Nord-Troms	26,0 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
d) Maksimale marginale skattesatser				
Samlet maksimal marginalsatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	48,8 pst	49,5 pst	49,5 pst	49,5 pst
Samlet maksimal marginalsatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	51,7 pst	52,4 pst	52,4 pst	52,4 pst
Standardfradrag m.v.				
e) Klassefradrag				
Klasse 1	21 700 kr	22 200 kr	22 600 kr	22 600 kr
Klasse 2	43 400 kr	44 400 kr	45 200 kr	45 200 kr
f) Minstefradrag				
Sats	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst	20,0 pst
Øvre grense	27 000 kr	27 600 kr	28 100 kr	28 700 kr
Nedre grense	3 200 kr	3 300 kr	3 400 kr	3 500 kr

Tabell 52b: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
<i>g) Særfradrag for alder m.v.</i>	16 920 kr	17 280 kr	17 640 kr	17 640 kr
<i>h) Avtrappingssats, skattereduksjonsregelen</i>	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
<i>i) Skattefrie nettoinntekter, pensjonister</i>				
Enslige	59 000 kr	60 400 kr	61 600 kr	62 800 kr
Ektepar	92 100 kr	94 200 kr	96 100 kr	98 000 kr
<i>j) AMS</i>				
Maksimalt sparebeløp:				
Klasse 1	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr	5 000 kr
Klasse 2	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr	10 000 kr
Sats	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst	15,0 pst
<i>k) Foreldrefradrag (for barn under 12 år)</i>				
Standardbeløp:				
Ett barn				
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	3 500 kr	3 600 kr	3 700 kr	3 800 kr
To eller flere barn				
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	4 500 kr	4 600 kr	4 700 kr	4 800 kr
Legitimert pass og stell av barn:				
Ett barn				
Sats	43 pst	43 pst	43 pst	43 pst
Øvre grense	17 500	17 900 kr	18 300 kr	18 700 kr
To eller flere barn				
Sats	53 pst	53 pst	53 pst	53 pst
Øvre grense	21 000 kr	21 500 kr	21 900 kr	22 400 kr
<i>l) Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)</i>				
Barn (under 16 år)	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr	1 820 kr
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr	2 540 kr
<i>m) Generelle satser for barnetrygd (for barn under 16 år)</i>				
1. barn	10 212 kr	10 212 kr	10 416 kr	10 572 kr
2. barn	10 704 kr	10 704 kr	10 920 kr	11 088 kr
3. barn	12 120 kr	12 120 kr	12 360 kr	12 552 kr
4. barn	12 744 kr	12 744 kr	12 996 kr	13 200 kr
5. og følgende barn	13 128 kr	13 128 kr	13 392 kr	13 596 kr

Tabell 52b: Skattesatser og beløpsgrenser m.v. etter 1992-, 1993-, 1994- og 1995-regler

	1992-regler	1993-regler	1994-regler	1995-regler
<i>n) Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)</i>				
1 barn	12 032 kr	12 032 kr	12 236 kr	12 392 kr
2 barn	24 556 kr	24 556 kr	24 976 kr	25 300 kr
3 barn	38 496 kr	38 496 kr	39 156 kr	39 672 kr
4 barn	53 060 kr	53 060 kr	53 972 kr	54 692 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	14 948 kr	14 948 kr	15 212 kr	15 416 kr
<i>o) Ekstra barnetrygd til barn under 1 år</i>	<i>4 380 kr</i>	<i>5 040 kr</i>	<i>0 kr</i>	<i>0 kr</i>
<i>p) Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år</i>	<i>4 380 kr</i>	<i>5 040 kr</i>	<i>5040 kr</i>	<i>5 112 kr</i>
<i>q) Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms (for barn under 16 år)</i>	<i>3 732 kr</i>	<i>3 732 kr</i>	<i>3 732 kr</i>	<i>3 792 kr</i>

1) For skattytere i Finnmark og Troms gjelder kun trinn 1.

Kilde: Finansdepartementet.

Tabell 53a: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

	Endring i prosent fra samme kvartal året før		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling	
		HERAV:		
	Lønnsøkning pr. time	Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1984 1. »	6,1	1,0	5,2	85
1985 1. »	8,9	3,0	5,9	66
1986 1. »	7,4	0,5	6,9	93
1987 1. »	18,3 ²⁾ 10,5 ³⁾	3,6	6,9	66 ³⁾
1988 1. »	8,5	0,2	8,3	98
1989 1. »	2,4	1,7	0,7	29
1991 1. »	6,3 ¹⁾ 4)	3,3	3,0	48
1991 2. »	4,0 ¹⁾ 4)	2,0	2,0	50
1991 3. »	4,6 ¹⁾ 4)	2,0	2,6	57
1991 4. »	4,5	1,9	2,6	58
1992 1. »	4,1	1,6	2,5	60
1992 2. »	3,0	0,5	2,5	84

Tabell 53a: Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for arbeidere i bergverk, industri, bygge- og anleggsvirksomhet, transportvirksomhet og oljevirksomhet basert på timefortjenester eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37,5 t/uke

	Endring i prosent fra samme kvartal året før	HERAV:		Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsutvikling
	Lønnsøkning pr. time	Tariffmessig økning	Lønnsglidning	
1992 3. »	2,5	0,5	2,0	81
1992 4. »	2,6	0,5	2,1	82
1993 1. »	2,9	0,5	2,4	83
1993 2. »	2,5	0,8	1,7	67
1993 3. »	2,7	0,8	1,9	70
1993 4. »	3,0	0,8	2,2	73
1994 1. »	2,6	0,8	1,8	68
1994 2. »	3,1	1,1	2,0	65
1994 3. »	2,7	1,4	1,3	48

Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden. Lønnstallene før 1987 er ikke omregnet.

- 1) Korrigert for etterbetalinger.
- 2) Faktisk timelønnsvekst.
- 3) Korrigert for reduksjonen i den avtalefestede arbeidstiden.
- 4) Lønnsøkningen som følge av lønnstrekk til Lavlønnsfondet ble avvirket 1. oktober 1990, er ikke med.

Kilde: NHOs kvartalsstatistikk.

Tabell 53b: . Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn i noen grupper⁽¹⁾ .1984-94. Prosent.

År	Industriarbeidere 2)		Funkj. i NHO- bedr.		Forr.tjenesteyt.		Forretnings- og sparebanker		Forsikring	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinne r	Menn	Kvinne r	Menn	Kvinne r
1984-85	7,5	7,2	8,8	9,3	9,5	8,9	9,2	8,9	8,0	8,5
1985-86	10,1	10,5	10,8	11,9	11,4	12,1	10,2	10,3	9,6	10,2
1986-87	8,1	8,6	6,3	7,4	8,4	9,0	4,1	3,9	3,4	4,3
1987-88	5,7	6,1	3,6	4,5	5,2	6,5	9,8	10,8	10,5	11,5
1988-89	4,7	6,2	4,5	6,7	3,4	4,3	3,8	5,8	3,1	5,5
1989-90	5,6	6,7	6,4	8,1	5,9	7,0	6,3	7,9	5,9	7,4
1990-91	5,2	7,7	5,3	6,6	3,9	5,1	4,0	5,4	3,3	4,2
1991-92	2,9	2,9	3,6	4,1	4,0	4,0	2,2	2,9	2,4	3,2

Tabell 53b: . Lønnsutviklingen for heltidsansatte kvinner og menn i noen grupper⁽¹⁾ .1984-94. Prosent.

År	Industriarbeidere 2)		Funkj. i NHO- bedr.		Forr.tjenesteyt.		Forretnings- og sparebanker		Forsikring	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinne r	Menn	Kvinne r	Menn	Kvinne r
1992-93	2,3	2,6	3,5	4,3	3,5	4,6	3,7	4,1	3,8	3,1
1993-94	2,5	2,5	3,4	3,6	1,1	3,0	3,5	3,8	5,0	5,9
1984-94	69,7	80,3	72,3	89,9	72,2	86,2	73,1	85,0	70,2	85,0
Gj.sn	5,4	6,1	5,6	6,6	5,6	6,4	5,6	6,3	5,5	6,3
Årslønns- nivå 1993	192,200	174,000	272,800	205,400	290,90 0	211,30 0	236,30 0	197,70 0	292,10 0	208,20 0

- 1) Årsgjennomsnitt for industrien. For de andre gruppene lønnsutviklingen mellom tellingstidspunktene.
- 2) Timefortjenesten ekskl. overtid. Utviklingen fra 1993 til 1994 er et gjennomsnitt fra 1-3. kvartal 1993 til 1-3. kvartal 1994.

Merknad: I tabellen er det bare tatt med grupper som det på nåværende tidspunkt foreligger lønnsstatistikk i 1994 for.

Kilde: Statistisk sentralbyrå's lønnsstatistikk og NHO.

Tabell 53c: Kvinner lønn i forhold til menns. For hver lønnstakergruppe: totalt, etter bransje, stilling, bedrift og stilling-bedrift. Prosent. 1990

	Gjennomsnitt	Standardavvik
Arbeidere i NHO-bedrifter		
Arbeidere i alt	88,5	-
Bransje	92,2	5,9
Stilling	95,3	9,4
Bedrift	91,6	12,5
Stilling-bedrift	97,0	10,8
Funksjonærer i NHO-bedrifter		
Funksjonærer i alt	73,2	-
Bransje	73,5	6,2
Stilling	92,4	7,4
Bedrift	75,0	11,4
Stilling-bedrift	93,9	11,3
Ansatte i varehandel		
Ansatte i alt	73,3	-
Bransje	79,1	6,4
Stilling	91,0	8,0
Bedrift	83,5	18,9
Stilling-bedrift	97,7	17,8
Ansatte i forretningsmessig tjenesteyting		
Ansatte i alt	69,3	-
Bransje	72,0	6,6
Stilling	91,5	16,1
Bedrift	72,6	18,6
Stilling-bedrift	94,0	15,9
Ansatte i bankvirksomhet		
Ansatte i alt	75,2	-
Bransje	78,5	5,5
Stilling	97,2	6,5
Bedrift	78,2	9,3
Stilling-bedrift	97,4	8,1
Ansatte i forsikringsvirksomhet		
Ansatte i alt	68,4	-
Bransje	69,1	1,4
Stilling	96,0	8,5
Bedrift	69,2	12,9
Stilling-bedrift	97,3	9,7

Kilde: Levekår i Norge, NOU 1993:17

Merknader til tabell 3c.

Standardavviket forteller hvor stor spredning det er rundt gjennomsnittet. F. eks ligger kvinnelige arbeidere i NHO-bedrifter i samme stilling og bedrift i gjennomsnitt 10,8 prosent (både pluss og minus) fra gjennomsnittsverdien på 97,0 prosent for kvinners lønn i prosent av menns. Desto større standardavviket er, desto større er spredningen rundt gjennomsnittet.

Analysen som tabell 3c bygger på, jf "*Lønnsutviklingen for kvinner og menn*" i kapittel 3.4, er gjennomført ved å beregne kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn for hver av de 6 gruppene i tabellen.

Deretter løses dette prosenttallet opp på fire ulike måter. Først beregnes separat for hver av *bransjene* gruppen omfatter, kvinners gjennomsnittlige lønn som prosent av menns gjennomsnittlige lønn. Dette tallet kan bare beregnes for bransjer hvor både menn og kvinner er ansatt. Gjennomsnittet av de bransjevis tallene, sammenliknet med gjennomsnittet på gruppenivå (f. eks arbeidere i NHO-bedrifter), sier noe om lønnsforskjellene mellom kvinner og menn avtar når vi tar hensyn til den bransje de arbeider i.

Tilsvarende beregninger er gjort for hver bedrift gruppen omfatter og for hver stillingskategori. Til slutt er det gjort separate beregninger for hvert stillingsbedriftspar gruppen omfatter, dvs. en sammenlikner lønnen for kvinner og menn som arbeider i samme stilling i samme bedrift.

Tabell 55a: Markedsandeler for importkonkurrerende varer. Volumandeler¹⁾

	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994 ²⁾
Nærings- og nytelsesmidler	91,9	91,2	91,2	90,5	90,0	89,8	89,5	89,1	87,9	87,7
Treforedling	66,7	67,3	68,0	66,2	67,0	66,7	65,2	64,6	63,1	60,8
Kjemiske råvarer	47,6	42,9	44,1	38,4	38,6	33,1	35,8	32,2	32,6	28,2
Raffinerte oljeprodukter	69,0	62,9	62,8	58,9	64,3	64,3	59,6	61,0	62,7	48,7
Metaller	32,1	35,7	38,8	35,2	32,5	18,6	18,7	15,2	14,5	11,0
Tekstil- og bekledningsvarer	23,9	21,9	20,9	20,4	19,0	18,7	18,3	16,9	16,1	14,3
Trevarer	75,1	72,4	73,1	73,2	75,1	75,3	73,6	72,2	69,8	67,6
Kjemiske og mineralske produkter	42,5	42,1	42,5	41,5	39,2	37,7	35,3	35,0	34,2	32,6
Grafiske produkter	92,6	92,0	91,3	91,4	91,5	91,6	90,9	90,9	91,0	90,8
Bergverksprodukter	74,8	77,2	75,2	73,3	75,4	67,9	69,2	69,8	67,2	69,0
Andre verkstedprodukter	41,2	38,9	40,9	35,5	32,0	29,9	26,9	25,5	25,7	22,2
Varene ovenfor i alt	59,4	57,7	58,8	57,7	57,9	55,3	53,6	52,3	51,4	48,4
Skip og oljeplattformer	76,7	82,2	73,7	58,4	55,5	60,6	66,0	82,7	78,1	76,9
Varene ovenfor i alt	61,2	60,1	60,2	57,8	57,5	56,0	55,1	55,8	55,0	52,2

1) Volumet av norskproduserte varer levert innenlands som andel av totale leveranser til vareinnsats og sluttleveringer inkludert lager.

2) Gjennomsnitt for 1.-3. kvartal. Sesongjustert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 55b: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	LPE-endring i nasjonal valuta								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	3,0	0,4	-2,3	0,5	3,7	3,3	-0,3	2,3	-1,5
Canada	5,5	2,0	4,0	5,7	5,6	5,1	-0,5	-2,3	-0,3
Danmark	8,4	9,9	-0,3	2,3	3,4	3,1	-3,2	-0,4	-1,5
Finland	2,5	0,5	2,1	4,7	7,9	5,1	-8,1	-7,0	-0,8
Frankrike	2,5	1,9	-2,9	-1,5	2,8	4,6	1,1	3,4	-3,5
Italia	3,6	2,4	1,8	6,8	6,9	7,5	2,5	0,7	-1,3
Nederland	1,9	2,9	-2,4	-2,7	3,6	2,5	4,6	1,6	-1,7
Storbritannia	3,5	0,2	0,0	4,1	9,2	6,2	1,6	0,5	0,3
Sverige	6,8	4,7	5,4	8,2	7,4	5,3	1,4	-1,5	-1,0
Sveits	-0,7	1,3	-7,5	1,4	1,7	7,6	3,3	1,3	0,0
V-Tyskland	3,7	6,5	0,4	1,7	3,6	5,0	5,5	3,6	-3,9
Østerrike	3,2	2,9	-5,8	0,5	0,8	2,3	3,2	0,9	-0,5
Japan	6,6	-5,3	-4,0	-0,5	1,1	1,8	8,7	4,8	1,3
USA	-0,3	-1,8	-0,1	3,4	2,5	3,2	-1,5	-0,7	-2,2
Spania	4,8	4,7	3,1	6,2	10,7	5,5	5,2	3,5	1,0
Irland	3,9	-2,1	-4,6	-5,2	1,5	3,1	-6,6	-1,5	-0,5
Norges handelspartnere	4,0	2,1	0,0	3,0	4,6	4,4	1,9	0,6	-1,3
Norge									
Relativ LPE-endring									

Tabell 55c: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	Valutakursutviklingen overfor norske kroner								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	14,6	8,6	-1,7	-1,2	6,9	1,3	1,8	6,2	2,9
Canada	-15,5	-4,6	4,4	10,0	-8,0	5,5	-9,1	6,9	-6,0
Danmark	12,8	7,5	-1,7	-2,4	7,1	0,3	1,5	6,3	1,4
Finland	5,2	5,0	1,6	3,4	1,7	-2,0	-13,4	-10,6	9,0
Frankrike	11,6	4,8	-2,4	-1,1	6,2	0,0	2,1	6,7	1,5
Italia	10,6	4,4	-3,6	0,5	3,8	0,1	-3,4	-10,6	-3,1
Nederland	16,9	9,8	-0,8	-1,3	5,5	0,9	1,9	8,1	1,6
Storbritannia	-2,0	1,6	5,2	-2,5	-1,5	2,7	-4,3	-2,6	1,3
Sverige	4,0	2,3	0,1	0,7	-1,3	1,4	-0,3	-14,7	0,2
Sveits	17,8	9,4	-1,4	-5,3	6,8	0,3	-2,2	8,6	7,6

Tabell 55c: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	Valutakursutviklingen overfor norske kroner								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
V-Tyskland	16,9	9,6	-1,0	-1,0	5,4	0,9	1,8	7,8	1,4
Østerrike	16,8	9,6	-0,9	-1,1	5,5	0,9	1,7	7,8	1,4
Japan	22,4	5,5	9,0	-1,5	-13,6	11,3	1,8	30,5	7,8
USA	-14,0	-8,9	-3,3	6,0	-9,3	3,6	-4,2	14,2	-0,6
Spania	4,7	3,2	2,5	4,2	5,3	1,6	-2,6	-8,0	-5,8
Irland	8,9	1,0	-0,9	-1,4	5,7	1,7	0,4	-1,6	1,5
Norges handelspartnere	6,8	4,0	0,6	0,1	-0,2	2,1	-1,1	3,7	1,6
Norge									
Relativ LPE-endring									

Tabell 55d: Lønnskostnader pr. produsert enhet hos våre viktigste handelspartnere. Prosentvis endring fra året før

	LPE-endring i norske kroner								
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Belgia	18,0	9,1	-4,0	-0,7	10,9	4,7	1,5	8,7	1,3
Canada	-10,9	-2,7	8,5	16,3	-2,9	10,9	-9,6	4,5	-6,3
Danmark	22,3	18,1	-1,9	-0,2	10,7	3,4	-1,8	5,9	-0,1
Finland	7,9	5,5	3,8	8,2	9,7	3,0	-20,4	-16,9	8,1
Frankrike	14,4	6,8	-5,2	-2,5	9,1	4,6	3,3	10,3	-2,0
Italia	14,5	6,9	-1,9	7,3	11,0	7,6	-1,0	-10,0	-4,4
Nederland	19,1	13,0	-3,2	-4,0	9,4	3,5	6,6	9,8	-0,1
Storbritannia	1,4	1,8	5,2	1,6	7,5	9,0	-2,8	-2,1	1,6
Sverige	11,1	7,0	5,4	9,0	6,0	6,7	1,1	-15,9	-0,9
Sveits	17,0	10,8	-8,7	-4,0	8,6	7,9	1,0	10,0	7,6
V-Tyskland	21,2	16,7	-0,6	0,6	9,2	5,9	7,4	11,7	-2,5
Østerrike	20,6	12,8	-6,7	-0,6	6,3	3,2	5,0	8,8	0,9
Japan	30,5	-0,1	4,7	-2,0	-12,6	13,3	10,6	36,8	9,2
USA	-14,2	-10,5	-3,4	9,5	-7,1	6,9	-5,6	13,4	-2,8
Spania	9,7	8,1	5,7	10,7	16,5	7,2	2,4	-4,8	-4,9
Irland	13,1	-1,1	-5,4	-6,5	7,3	4,8	-6,3	-3,1	1,0
Norges handelspartnere	11,0	6,2	0,5	3,1	4,5	6,6	0,7	4,4	0,2
Norge	11,0	8,7	6,6	-0,8	3,0	3,9	1,0	-1,1	-0,2
Relativ LPE-endring	0,0	2,4	6,1	-3,7	-1,4	-2,5	0,3	-5,3	-0,5

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

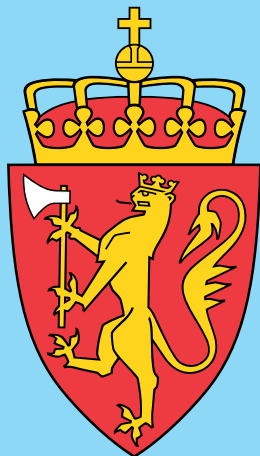
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Samstilling fra EOS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
• Overordningsplan • Innholdsfortegnelse
Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SENKOR STATENS TRYKKNING
Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Høstingrykk as, Oslo OSLO 1994
Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) = ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Inform as, Oslo

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP BRUKERDOKUMENTASJON

